ئیسلامی فاشیستی

نووسینی

حامید عبدولسەمەد

وەرگێڕان لە ئاڵمانییەوە

(شوانە)

خەرمانانی ساڵی 2014

پێرست

پێشەکی وەرگێڕ...4
پێشەکی نووسەر 7
فاشیزم و ئیسلام...11
بەردی بناعەی فاشیزم 13
برایانی موسوڵمان یا نوێنەرانی ئیسلامی فاشیستی 20
برایانی موسوڵمان و نازییەکان 26
پرۆگرامی پەنجا خاڵە 34
پێکهێنانی گرووپی تێرۆر بە چاولێکەری لە SA و SS.....................36
دێموکراسی بە ناوی 'ئەسپی ترۆیا'وە 40
ئیبراهیم و دامەزرانی بناغەی فاشیزم 44
ئیبراهیم، محەمەد و برینی لێکدابڕان 47
ابن حەنبەل، سەلاحەدین و خەونی یەکگرتن...................................55
ابن تەیمییە (Taymiyya) ، سەید قوتب و پرنسیپی جیهاد 58
دوژمنایەتیی وڵاتانی عەرەب لەگەڵ یەهوودیەکان 64
چیرۆکی ئاندالۆزی (ئیسپانیا) 68
سەهیۆنیزم، ئیسلامیزم و ناسیۆنالیزمی عەرەب..............................72
بێگانە لە وڵاتی خۆ، بارودۆخی کۆپتەکان 78
پێکهاتنی دیکتاتۆریی ئیسلامی..82
ئیمپراتۆری عوسمانی و ئورووپا 86
عەبدول وەهاب و چەمکی نوێکردنەوە...90

فەرهەنگی گووگل و ئینترنێت 95
بژی ئوسەما، هەرەسهێنانی کۆمەڵگا، تێرۆریزم............................... 98
جیهاد و ئارەزووی سێکسیی پیاوانی عەرەب لە بەهەشت............... 103
"ژن" وەك کۆیلەی پیاو لە شەریعەتی ئیسلامیدا 110
شیعە و فاشیزم.. 114
فاشیزم وەك سیستەمی دەوڵەتی 120
"تەقییە" درۆکردن لە رێگای خودا 129
چارەنووسی ئاتێئیستەکان لە میسر.. 134
فتوای تێرۆری مەلاکانی ئێران 137
ئەوە چ چەشن باوەڕێکە، ئەوە چ خودایەکە؟................................. 141
سەلەفییەکان و جیهادیستە فاشیستەکان لە ئورووپا 145
شێوەکانی زێدەڕۆیی و توندڕەوی... 150
قسەی کۆتایی... 157

پێشەکی وەرگێڕ

بە درێژایی تەمەنی دامەزراندنی ئاییینی ئیسلام لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناویندا، بارودۆخێک بۆ مرۆڤی وڵاتانی ئیسلامی پێك هێنراوە کە ئیزن بە کۆمەڵانی خەڵک نادری ڕەخنەیەک لە ئاییینەکە بگرن. هەر کەسیش هەوڵی ئەو کارەی دابێ، دەستبەجێ فتوای کوشتنی دراوە. ئاییینێك کە خۆی بە ڕاستەقینە و هەموو بۆچوونەکانی تر بە هەڵە دەزانێ، خۆڕاگریی لە هەنبەر هیچ ڕەخنەیەکدا ناکات.

ئیمە وەك نەتەوەی کورد هەر وەك هەموو نەتەوەکانی تری ناوچەکە ساڵیانی درێژە ئاییینی ئیسلاممان بەسەردا سەپاوە. بە بێ ئەوەی لە مێژووی ئەو ئاییینە ورد بینەوە و بزانین لە کوێوە و چلۆن ئەو دۆڵپایە سواری شانمان بووە، وەچە بە وەچە بە شێوەیەکی جیددی ئەو بیروبۆچوونە بە منداڵەکانمان دەسپێرین. بە بێ لەبەر چاوگرتنی ڕوخساری ڕاستەقینەی پێکهێنەرانی ئەو ئاییینە، و بە بێ ئەوەی بزانین هەڵس و کەوتی ئەو مرۆڤە بە خەیاڵ ئیلاهییانە چلۆن بووە، وەك سیمبۆل یاخود بوتێکی چێکراو ساڵیانی درێژە کەوتووینەتە شوێنیان، خۆمانی پێ فریو دەدەین و مێشکی مناڵەکانمانی پێ ئالوودە دەکەین.

حامید عەبدولسەمەد یەك لەو کەسانەیە،سەرەڕای ئەویکە خۆی لە بنەماڵەیەکی ئیمامی سوننی هەڵکەوتووە، وەك مرۆڤێکی بەجەرگ قۆڵی لێ هەڵکردووە و پەردەی لەسەر ئەو چیرۆکە خیاڵییە لابردووە، کە کەم کەس وێراویە خۆی لێ بدا. بۆ باشتر نیشاندانی ڕوخساری ڕاستەقینەی ئیسلامییە فەناتیکەکان و پێکهێنەرانی ئەو ئاییینە کتێبێکی بەناوی "ئیسلامی فاشیستی" نووسیوە کە من لەو نووسراوەیەدا بەشە گرنگەکانی دەخەمە بەر چاوی خوێنەری کورد.

حامید عەبدولسەمەد یەکەمی فیبرواری 1972 لە وڵاتی میسر و لە شارێکی نیزیك قاهیرە وەك سێهەمین منداڵ لە پێنج منداڵی بنەماڵەیەکی موسوڵمانی سوننە، لە دایك بووە. وەك خۆی لە بیوگرافییەکەیدا دەگێڕێتەوە، لە تەمەنی چوارساڵیدا لە لایەن کوڕێکی 15 ساڵە و هەروەها لە تەمەنی 11 ساڵەیی دا لە لایەن گرووپێکی پێنج کەسیەوە دەستدرێژی سێکسی لەسەرکراوە، کە ئەوە خۆی ناپاك بوونی کۆمەڵگای ئیسلامی نیشان دەدات. لە تەمەنی 23 ساڵەییەوە لە وڵاتی ئاڵمان دەژی، زمانی ئینگلیزی، فەرانسە و ژاپۆنی لە قاهیرە فێربووە و هەروەها لە زانکۆی ئاوکسبۆرگی ئاڵمان تەوەری سیاسەتی تەواو کردووە.

سەبارەت بەم کتێبە

حیزبی برایانی موسوڵمان (ئیخوان المسلمین) ی میسریش وەك فاشیستەکانی ئیتالیا و ناسیۆنال سوسیالیستەکانی ئاڵمان لە ئەنجامی کاولکاریی و رووخاویی بەجێماو لە شەڕی جیهانی یەکەمدا پێکهات. هەرسێک ئەو تۆفانە سیاسییانە بنەمایەکی ئیدیۆلۆژی وەك یەکیان هەیە. مرۆڤی ناسیۆنالیست، نەتەوە پەرەست، رەگەز پەرەست و ئایینییان تێدا کۆبۆتەوە، کە بەوپەڕی زۆرەملییەوە بۆ وەدەستهێنانی هێز و دەستبەسەرداگرتن بەسەر دنیا، لە هیچ کارێکی نائینسانی چاوپۆشییان نەکردووە و نایکەن.

حامید عەبدولسەمەد یەك لە رەخنەگەرانی گرنگی ئینترناسیۆنالی ئایینی سیاسییە. ئەو ئەدیبێکی بە توانای عەرەبە کە تا ئێستا جیا لەو کتێبەی وا ئێستا دەکەوێتە بەر دەستتان، چەند کتێبی دیکەشی نووسیوە کە "ماڵاوایی من لە ئاسمان" و "رووخانی دنیای ئیسلام" دوانیانن. ناوبراو

کەوتۆتە بەر گوشار و رەخنەیەکی زۆری وڵاتانی ئیسلامی و ئایینیەکان و تەنانەت بۆ تێزی فاشیست بوونی ئیسلامیە فەناتیکانە کە لەو کتێبەی بەردەستتاندا باسی لێکردووە، لە ساڵی 2013 دا فەتوای کوشتنی لە لایەن بەرپرسانی ئایینیەوە بۆ دەرچوو.

خاکەلێوەی 2014

پێشەکی نووسەر

جارێك لەسەر فەیسبووك وێنەیەكم بینی كە بە پرۆگرامی فۆتۆشۆپ دروستكرابوو. وێنەكە پیاوێكی ریشدار نیشان دەدا كە پلاكارتێكی بە دەستەوە گرتووە و لەسەر پلاكارتەكە نووسراوە: **"پێستی ئەو كەسە هەڵقەنین كە پێیوایە ئیسلام ئایینی زۆرەملییە" !** من لە ناخی دڵمەوە بەو راستییە تاڵە پێكەنیم. پێكەنینەكەم لەسەر دڵم گیرا، كاتێك لەپڕێكدا هەر لە فەیسبووكدا فتوای كوشتنی خۆمم بینی: " Wanted Dead"

هۆی ئەو فتوایەی لەسەر من دەركرابوو، كۆبوونەوە و كۆنفرانسێكی من لە چواری ژانویەی 2013 لە قاهیرە بوو. ناوی تەوەری ئەو رۆژەم "ئایینی فاشیستی لە میسر" بوو. من گوتم ئیسلام داوا لە لایەنگرانی دەكات بە بێ ئەملا و ئەولا گوێڕاگری نوێنەرانی ئایینی بكەن، تەحەمولی هیچ بۆچوونێكیتر جیا لە ئیسلام ناكەن و بۆ گەیشتن بە حكوومەتی جیهانی گیانی لایەنگرەكانیان بەخت دەكەن. بەو هۆیانەوە دەتوانین ئەو ئایینە بە ئیسلامی فاشیستی دابنێین. ویدیۆی باسی ئەو رۆژەی من لەسەر تۆڕی ئینترنێت داندراوە و دواتریش چەند كەسێك لەسەر تلەویزیۆن بە شێوەی راستەوخۆ بەرنامەیەكیان دژ بە ئارگۆمێنتەكانی من بڵاوكردەوە. بەدوای نموونە هێنانەوە لە قورئان و قسەكانی محەمەد، لەسەر سەبووری و رێزلێنانی ئایینی ئیسلام لە هەنبەر ئایین و بۆچوونەكانیتر، دەستیانكرد بە لێكۆڵینەوە و قسەكردن، لەسەر چۆنیەتیی تەمبێكردن و سزادانی من. بڕیارەكەیان زۆر بە گورجی دەرچوو و زۆربەیان لەسەر ئەوە سوور بوون كە من دەبێ بكووژرێم. یەكیان گوتی: "دەبێ ئەو هەلەی پێبدرێ كە داوای لێبووردن بكا و بگەڕێتەوە بۆ سەر دینی ئیسلام. ئەگەر بێتوو من ئەو پێشنیارە رەد كەمەوە، ئینجا بمكووژن." پرۆفسۆرێكی زانستگەی (ئەلئەزهەر) و هەروەها سەرۆكی رێكخراوەی تێرۆریستیی

"Dschamaalslamiyya" داوای کوشتنی بەپەلەی منیان کرد و گوتیان پێویست بە پرس ناکات چونکە من سووکایەتیم بە محەمەد کردووە. بۆ سەلماندنی بڕیارەکەیان پرۆفسۆرەکە گێڕاوەیەکی لە بیوگرافی محەمەد بەو شێوەیە هێناوە:

"رۆژێک محەمەد لە بەر دەرکەی مزگەوت لاشەی ژنێکی مردوو دەبینێ. ئەو لە نوێژکەرەکان پرسیار دەکات کێ ئەو ژنەی کوشتووە. پیاوێکی کوێر هەستا سەر پێی و گوتی: رەسووڵی خودا من ئەو ژنەم کوشتووە. ئەو ژنە کۆیلەی من بوو و دوو منداڵی وەك دەنکی یاقووتم لێی هەیە. ئەو دوێنێ سووکایەتی بە رەسووڵی خودا کرد. من پێیم گوت کارەکەی باش نییە و نابێ شتی وا بڵێی. بەڵام ئەو سەرەڕای ئەوەش هەمیسان سووکایەتییەکەی خۆی دووپات کردەوە. لەسەر ئەو کارەی، من ناچار بە کوشتنی کرام، چونکە خۆڕاگریی ئەو سووکایەتییەی ئەوم نەبوو. لەسەر قسەی ئەو پیاوە محەمەد رووی دەکاتە نوێژکەرەکان و دەڵێ: **ئێوە هەمووتان شاهیدن کە خوێنی ئەو ژنە بە حەڵاڵ رژاوە."**

تا ئێستا زۆر جار ئاینیەکان لە هەموو وڵاتە ئیسلامییەکان بۆ کوشتنی دژبەرانیان ئەو رەوایەتە وەك ئارگۆمێنت دێننەوە و لەسەر ئەو بڕوایەن کە هەرکەس سووکایەتی بە ئایینی ئیسلام و بەتایبەت محەمەد بکات، بە بێ محاکمە دەبێ بڕیاری سزای کوشتنی بۆ دەربکرێت.

ماوەیەکی زۆری نەکێشا و سەرۆکی سەلەفییەکان ئەبوو ئیسحاق ئەلحوەینی (Abu-Ishaq Al-Huwayni) لەسەر تلەفیزیۆن لەسەر من قسەی کرد. ئەبوو ئیسحاق زۆر جار دێ بۆ ئاڵمان و سەلەفییەکانی ئاڵمان ئورگانیزە دەکا و هانیان دەدا. ئەو لە وتەیەکیدا دەڵێ: ***"لە ئێستاوە هەتا قیامەت لە مابەین ئیمە و کافراندا تەنیا شەڕ و تۆڵە سەندنەوەی خوێناوی حوکم دەکات."***

تەواوی ئەو چەشنە بۆچوونانە و کەسایەتییە فەناتیکانە، ئایینەکەیان بەرەو بازنەیەکی داخراوی ئیدیۆلۆژیکی هیدایەت کردووە. خۆشیان هەستی پێ ناکەن کە بڕیارەکەیان تەنیا ئارگۆمێنتەکانی من بەهێزتر دەکەن. ئەوان بە شێوەیەکی وەها فەناتیکانە محمەد دەپەرستن کە ئامادەی کوشتنی هەر کەسێکن وا دژ بەو راوەستێ یاخود تەنیا رەخنەی لێبگرێت. کاتێك ئەوان لەسەر ئەو باوەڕەن، کەسێك کە تەنیا بیر و بڕوای ئەوانی نەبێ، بیکووژن، ئیتر جیا لە ناوی "ئیسلامی فاشیستی" دەبێ چ ناوێکیتر لەو ئایینەی ئەوان بنرێت؟

بەدوای بڕیاری کوشتنی من دەبوو چەند حەوتوویەك خۆم بشارمەوە. لەوەتی هاتووشمەتەوە ئاڵمان لەژێر چاوەدێریی پۆلیسی ئالماندام چونکە لە ئاڵمانیش هێندە فەناتیکی ئیسلامیی زۆرن و بە خوێنی سەری دوژمنانی ئیسلام تونین، کە تەنانەت لێرەش ناتوانم بە ئازادی بژیم.

لای کەم دوای رووخانی لایەنگرانی موورسی لە میسر، سزای زیندان بەسەر دوو کەس لەوانەی فتوای کوشتنی منیان دابوو، دراوە و تلەفیزیۆنەکانیان داخراون. سەرەڕای ئەوانەش تا ئەمڕۆش فتوای کوشتنی من پووچەڵ نەکراوەتەوە. ئەو مرۆڤە فەناتیکانە وەنەبێ تەنیا ئەو کاتە مەترسیداربن کە هێزیان بەدەستەوە بێ، بەڵکوو بە پێچەوانەکەشی ئەو ئایینییانەی وا دۆڕاون، خۆیان بە قوربانی دادەنێن و لە پێناو تۆڵە سەندنەوەدا هەزار جار مەترسیدارتر و چاو تینووترن. من لەسەر خۆم هیچ ترسێکم نییە، خەریکی نووسینم و درێژە بە کارەکەم دەدەم. تەنیا نیگەرانی من بۆ بنەماڵەکەم لە میسرە کە تا ئێستا چەندین جار لە لایەن فەناتیکەکانەوە هەڕەشەیان لێکراوە. ئەوان رەنگە بتوانن ئازادیی و جووڵانەوەی من تێك دەن، بەڵام هەرگیز ناتوانن بۆچونەکانم خەفە بکەن. ئەو کارەی ئەوان بۆتە هۆی گەورەبوونەوەی بازنەی خوێنەری بابەتەکانم لە دنیای ئیسلام و دەروە. بە پێی ئەو کەسانەی بەهۆی ئیمەیل و فەیسبووك و ... ەوە پەیوەندییان لەگەڵ گرتووم،

زۆرکەس لەوانەی تا ئێستا لەگەڵ ئەو فەناتیکانە بوون، لێیان بێزار بوون و دەستخۆشی منیان کردووە کە روونم کردوونەتەوە. لە نێو ئەو هەموو هەواڵانە کە تا ئەورۆ پێم گەییون، یەکیانم زۆر بەدڵ بووە کە لە لایەن گەنجێکی ناوخۆی میسرەوە بۆم نێرراوە و تێیدا گوتوویەتی: *"من سپاسی ئەو تێرۆریستانە دەکەم کە منیان لەگەڵ تۆ و بیروبۆچوونەکەت ناسیاو کردووە. تکایە کارەکەتان درێژە پێبدەن."*

ئەم کتێبە ئیلەمێنتێکی گرنگە بۆ درێژەپێدان بەو رێگایە و هەروەها سەلماندنی فاشیست بوونی ئیسلام. بە بڕوای من بەو کارە و بە تووڕەکردنیان، زیاتر روخساری راستەقینەی ئیسلامە فەناتیکییەکان ئاشکرا دەبێت.

فاشیزم و ئیسلام

فاشیزم چەشنە ئایینێکی سیاسییە. لایەنگرەکانی لەسەر ئەو باوەڕەن کەهەڵگری ڕێگای راستەقینە تەنیا ئەوانن. لە سەر سەرەوە کەسێك بە ناوی سەرۆك راوەستاوە کە بێ هەڵەیە و ئەرکێکی ئیلاهی لە سەر شانە بۆ یەکگرتوویی ئۆممەت و بەربەرەکانی کردنی دوژمنان و زەفەر بەسەردابردنیان. ئیدیۆلۆژی فاشیستی وەك ژارێکیماڵوێرانکەر، لایەنگرەکانیان بە قین و هەڵوێستی تۆڵە سەندنەوە، پەروەردە دەکات. ئەوان بە گشتیی دژبەریی دنیای مودێرن، رۆشنبیریی، مارکسیزم و بەتایبەت سەهیۆنیسم دەکەن و بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانیان تا پلەی مردن تێدەکۆشن.

هەموو ئەو تایبەتمەندییانەی فاشیزم، ئیسلامی مودێڕنیش دەگرێتەوە، کە شان بەشانی ئەوان لە سەدەی بیستەمدا پێکهاتووە. فاشیزم و ئیسلام هەردووکیان لەژێر گوشاری هەستی رووخان، دۆڕان و کوشتن و تووناکردنی کەسایەتی و ئیدیۆلۆژییەکانیان هەڵقولاون. ئامانجی ئەو دوو لافاوە تەنیا گەیشتن بە ئیمپراتوورییەکە کە مەبەستی سەرەکییان تەنیا لەناوبردنی دوژمنانیانە. تاقمێکیان رەگەزپەرەستییان کردۆتە پیشەی خۆیان و بڕوایان بە نژادی ئاریایی هەیە و هەندێکیان بە خەیاڵ، دنیای خۆیان بە باشتر و راستەقینەتر لە هەموو ئیدیۆلۆژییەکانیتر دەزانن.

کاتێك "بێنیتۆ موسولینی" Benito Mussolini لە ئیتالیا حیزبە فاشیستییەکەی خۆی دامەزراند، بیری لەوە دەکردەوە کە بە شێوەیەك ڕێبازەکەی لەگەڵ ئیمپراتۆریی مێژوویی ڕۆم گرێبداتەوە. بە راشکاویی ئەو بۆچوونەی موسولینی لە "حەسەن ئەلبەننا" شدا بەدی دەکرێ کاتێ

چەند ساڵ دواتر حیزبی "ئیخوان ئەلموسلمین"ی پێکهێنا، ئەویش رابردووی ئیسلامی وەك مێژوویەکی مەزن و نەگۆڕ سەیر دەکرد.

نووسەری تۆنێزیایی - فەرانسەوی"عەبدولوەهاب مەدیب" Abdelwahab Meddeb کێشەی سەرەکیی دنیای ئیسلامی مودێڕن لەوەدا دەبینێ، کە موسوڵمانان وەك سەردەمی سەدەی ناوەڕاست ئیتر ناتوانن بەڕێوەبەری هێزی جیهانی لە دنیادا بن. ناوبراو جیاوازیی مابەین ئەو رابردووە پڕ لە شانازییەیان و ئەو راستەقینە تاڵەی ئەوڕۆیی، وەك سەرچاوەیەکی سەرەکیی کێشەی ئیسلامییەکان دژبە دنیای رۆژئاوا دەبینێ. لایەنگریی و دژبەریی بەردەوامی دنیای ئیسلام و ئەو هەستە چێکراوە کە گۆیا لە مێژوودا باش مامەلەیان لەگەڵدا نەکراوە، موتورێکی بەهێزی بۆ بەرەو پێش بردنی ئیسلامی فاشیستیی پێکهێناوە.

بەردی بناغەی فاشیزم

ئەدیبی ئیتالیایی ئومبێرتۆ ئێکۆ "Umberto Eco" لە کارە ئەدەبییەکەی خۆیدا چوار نووسراوەی لەسەر ئاکار و سروشت بە گشتیی نووسیوە و لەواندا چاردە تایبەتمەندیی بۆ پێکهاتنی بنەڕەتیی فاشیزم ناو بردووە. یەك لەو تایبەتمەندییانە "فیرقە- نەریت" یاخود (گرووپ و دەستەی بەڕێوەبەری داب و نەریت)ە کە لە روانگەی ئەوانەوە بەهۆی باوەڕیان بە راست و روونبوونی تەوەرەکەوە، ناکرێ هیچ بەربەرەکانی لەگەڵدا بکرێ یاخود گۆڕانکاریی بەسەردا بێت. تەنانەت شیکردنەوە و رەخنە لێگرتن لە بۆچوونەکەشیان یاساغە. ئەو تایبەتمەندییە، تەوەری سەرەکی و ناوەندیی بیرکردنەوەی ئیسلامییەکانە. هیچ رێگایەك بۆ رەخنەگرتن لەسەر قورئان ناهێڵنەوە و پێیان وایە هەموو زانیارییەکانی نێو قورئان دروست و تەواون و هیچ کەم و کەسرییەکی نییە. ئیسلامی سیاسی پێیوایە ئەمرێکی ئیلاهی بەدەستەوەیە و بە بێ لەبەرچاوگرتنی راستییەکانی ناو کۆمەڵگا، ئەرکی سەرەکیان پێ بەخشراوە کە ئەو ئەمرە ئیلاهییە بە بێ ئەملا و ئەولا بەجێ بێنن.

ئەگەرچی لە دنیای مودێرنی ئەوڕوپیدا رووداوەکان پەیتا پەیتا لە گۆڕانکاریدان و زانست گەلێک پرسیاری سەبارەت بە پەرجۆی ژیان و پێکهاتنی دنیای دەوروبەرمانی وەڵام داوەتەوە، بەڵام بۆ سەلەفییەکان و جیهادییەکانی ئیسلامی کە نووسراوەکانی ناو قورئان بە قسەی خودا دەزانن و سەرەڕای ئەوەی کە زۆربەی ناوەڕۆکی ئەو کتێبە 'ئاسمانی'یە بە هەڵسەنگاندن لەگەڵ زانیارییەکانی ئەمڕۆدا، بێ مانا و دوور لە لۆژیك دەنوێنێ، ئەوان گوێ لە راستییەکان ناگرن و رێگای نادورستی خۆیان درێژە پێدەدەن.

بۆ "ئومبێرتۆ ئێکۆ" تایبەتمەندیتری فاشیزم کە لەگەڵ دوگم و ئیراسیۆنالیزم "irrationalism" واتە دوور بوون لە عەقڵییەت گرێدراوە، بریتین لە "رەدکردنەوەی رەخنە"، "ترس لە بێگانە" و "machismo"(پیاوەتی)، هەر ئەوانەش ناوکی سەرەکیی و خاڵی گرنگی ئەم باسەن.

ئێکۆ دەڵێ فاشیزم بەهۆی ئەو وەسواس "obsession"ە وە دەژین کە دژبەران لە هەنبەر بۆچوونەکانی ئەوانیان هەیە. هەر بەو هۆیەشەوە بەردەوام هەست بە "humiliation" یا سەرکۆتە کران دەکەن و هەردەم بیر لە تۆڵەسەندنەوە دەکەنەوە. لێرەدا ئەو شەڕ و دوژمنایەتییە وەك بەرژەوەندییەکی تاکەکەسی لێ دێت. ئەو شەڕە ئیتر بۆ زیندوومانەوە و درێژەدان بە ژیان نییە، بەڵکوو ژیانێکە بۆ شەڕکردن- پرەنسیپێك کە سەداسەد لە لایەن ئیسلامیی و جیهادیستەکانەوە بەڕێوەدەچێت. جیهاد لە ئاییینی ئیسلامدا تەنیا بە ناوی بەرگریکردن لە خۆوە نەهاتووە بەڵکوو بە مانای کار و خزمەت بە خۆدا و رێبازی ئەو هاتووە کە تا کۆتایی کات دەبێ درێژەی هەبێ و پێش کۆتایی پێهاتنی دنیا دەبێ هەموو بێ دینەکان لەناوچووبێتن.

ئەو بۆچوونە دەبێتە هۆی پێکهێنانی تێزێك: **"فاشیزم و ئیسلام نەخۆشییەکن کە بە ئاوڕدانەوە و پشتبەستن بە مێژوو، خۆیان بە دۆڕاو دەزانن."** فاشیزم پێش ئەوەی خۆی لە وڵاتانی ئورووپادا بڵاو بکاتەوە، لە ئیتالیا پەرەی سەند. زیاد لە هەموو وڵاتەکانیتر بۆچی لە ئیتالیا؟ ئیتالیای ئەوکات بارودۆخێکی سیاسی ناسەقامگیری هەبوو، حیزبە سیاسییەکان کەوتبوونە گیانی یەکتر، بارودۆخی ئابووری لە ئەوپەڕی خراپیدابوو و کۆمەڵگا لەژێر زەختی کاتۆلیکەکاندا زەجری دەکێشا. پایەی بەهێزی کلیسا لە کۆمەڵگادا هەستی وەك پیاوسالاری، شانازی، پلەبەندی، یەکبوون، هێزبەدەستەوەگرتن و راستەقینەی بێ شەرت و

مەرجی لە کۆمەڵگادا قاو دەکرد. تەواوی ئەو تایبەتمەندییانە خۆیان لە فاشیزم دا دۆزییەوە.

تەنانەت لە وڵاتانی وەك ئینگلیز و فەرانسەی کۆتایی سەدەی نۆزدە و سەرەتاکانی سەدی بیستەم چالاکی و بزووتنەوەی ناسیۆنالیستی و فاشیستی بەهێزی تێدا وەڕێکەوت. بەڵام ئەوانە لە مەیدانی سیاسیدا هیچ هێزێکی بەرچاو نەبوون. مێژووناس ئێرنست نۆلتە "Ernst Nolte" ی 1998 ساڵی "L'Actionfrançaise" جووڵانەوەی نیزامی-کاتۆلیکیی فەرانسە بە سیمبۆلێك دەزانێ بۆ پێکهاتنی رێکخراوە فاشیستییەکانی ئیتالیا و ئاڵمان. ئەو جووڵانەوەیە کە لە راستیدا ویست و بۆچوونی ئایینیە کاتۆلیکەکان بوو، دەیهەویست بۆچوونە مودێڕنەکان بخنکێنێ و خەڵک بگەڕێنێتەوە بۆ کۆمەڵگایەکی مەسیحیی konservativ یاخود موحافزەکار . بەڵام ئەو ویستەیان هەرگیز نەیتوانی کۆمەڵانی خەڵک وەڕێبخات و دوای داگیرکردنی فەرانسە لە لایەن هێزی ئەرتەشیی ئاڵمانەوە ئەو جووڵانەوەیە گرنگایەتی خۆی بە تەواوەتی لە دەست دا.

سێ ساڵ دواتر و بەدوای کێشەی ئابووری ساڵی 1929 ئۆسوالد موسلی "Oswald Mosley" لە بریتانیای گەورە رێکخراوەیەکی فاشیستیی بە ناوی"British unionoffascists" پێکهێنا. بە قسەی خۆی نیزیکەی پەنجا هەزار لایەنگری کۆکردبۆوە. موسلی بۆ فێربوونی فرۆفێڵی سیستەمی فاشیستیی سەفەری ئیتالیای کرد و دواتریش بە ئیلهام وەرگرتن لە "SS" ە ئاڵمانییەکان بەرگی رەشی بۆ حیزبەکەی هەڵبژارد. بە دوای کۆدیتای رۆهم "Röhm"(ناوی نازییەکی ئاڵمانییە) و هەروەها دەسپێکی شەڕی جیهانی دووهەم، ئەو چالاکییەش گرنگایەتیی خۆی لە دەست دا.

تەنیا لە دوو نەتەوەی ئیتالیایی و ئاڵمانیدا ئاگری فاشیزم هەڵگیرسێنرا و لایەنگرەکانی توانیان هێز بەدەستەوە بگرن و کۆمەڵانی خەڵک بۆ لای خۆیان راکێشن. وشەی ئیتالیایی فاسکیۆ"fascio" لە وشەی لاتینیی

فاسکێس "fasces" وەرگیراوە و بە مانای یەکگرتوو هاتووە. کاتێ بێنیتۆ موسولینی "Benito Mussolini" لە ساڵی 1919 دا حیزبە فاشیستییەکەی خۆی بە ناوی "Fasci diCombattimento"پێکهێنا، سوێندی خوارد کە بۆ وەدەستهێنانی هێزی جیهانی، مەبەستی سەرەکی حیزبەکەی پشتبەستن و درێژەپێدان و سازکردنەوەی ئیمپراتوریی رۆمی کۆنە.

هەروەها فاشیزم لە ئاڵمانیش بەدوای رووخانکاریی، بارودۆخی ئابووری ئاڵۆز و سەرلێشێواویی چەندین حیزب پێکهات کە وەك سەگی هارهەموویان بەربوونە گیانی یەکتر. وێدەچوو سوسیال ناسیۆنالیستەکان تەنیا ئاڵترناتیو بوون کە خەونی تێکڕووخاوی ئیمپریالیستی پێشوویان بۆ زیندوو بکاتەوە و خەجاڵەتیی دۆڕانی شەڕی یەکەمی جیهانی بشواتەوە و رووناکایی بۆ وڵاتی ئاڵمان بەدیاری بینێ. تێکەڵاوییەك لە بێ دەسەڵاتیی و فانتازی وەدەستهێنانەوەی هێز بارودۆخێکی لەباری بۆ سوسیال ناسیۆنالیستەکان پێکهێنابوو.

تێکەڵاوییەك لە بێ دەسەڵاتیی و باوەڕ بۆ وەدەستهێنانی هێزی جیهانی لە ئیسلامیستەکانیشدا بەدی دەکرا. لە بەر ئەو هۆیەی کە ئیسلام نیزیکەی شەش سەد ساڵ دوای زایین هاتۆتە سەر جیهان و لایەنگرەکانی خۆیان بە بەرحەق، ئاخرین و تەواوترین ئایین دادەنێن و ئەگەرچی لە دنیای مودێرنی ئەورۆیی وەك سەردەمی سەدەکانی ناوەڕاست هەڵس و کەوت دەکەن، بەڵام لە رووخانی ئیمپڕاتووری عوسمانییەوە تا ئەمڕۆ نەیانتوانیوە رێگای خۆیان لە نێوان سێ ڕییەی دنیای مودێڕن، سەردەمی سەدەکانی ناوەڕاست و کۆمەڵگای وەدواکەوتووی ئایینیدا هەڵبژێرن. ئیسلامییەکان تێکەڵاوییەك لە سیستەمی نیزامی و دیکتاتۆری بۆ نێزیکبوونەوەی ئەستەم بەڵام بە پارێز لە دنیای مودێڕن، وەك ئاڵترناتیوێکی سیاسی دەبینن.

سەدەی بیستەم بە گشتیی سێ شۆڕشی گەورەی دژ بە دنیای مودێڕن بەخۆوە بینیوە. فاشیزم، بۆڵشویزم و ئیسلام. هەر سێك جووڵانەوەکان بە کەڵك وەرگرتن لە تکنیکی دنیای مودێرن بەربەرەکانیان لەگەڵ ئازادی، ئازادی تاکەکەسیی، بیرکردنەوەی ئازاد، مافی مرۆڤ و مافی چارەنووسی نەتەوەکان کردووە و هەر سێکیان ئەو هەڵس و کەوتە ئاساییانە کە مافی رەوای هەر مرۆڤێکە، بە کێشەیەکی گەورەی دژ بە کۆمەڵگا دەبینن. بۆ بولشویکەکان وڵات ئەو جێگایەیە کە پرۆلتاریای تێدا چەوساوەتەوە. بۆ نازییە ئاڵمانییەکان برلین دنیای زێرینی نابوودکردنی خوو و خدەی مرۆڤی ئەو وڵاتە بوو و بۆ ئیسلامییەکانیش وڵات جێگای گوناهباریی و لەناوبردنی خوو خدەی ئینسانی یە.

لەو وڵاتانەی فاشیست، کومۆنیست یا ئیسلامیستەکان هێزیان بەدەستەوەیە، بەندیخانەیەکیان لە کۆمەڵگا پێکهێناوە کە هەموو هەڵس و کەوتێکی مرۆڤیان بە تەواوی لەژێر کونترۆڵی خۆیان گرتووە، گۆڕانکاری و بیری نوێ بە هەڕەشەیەکی گەورە دەناسرێ و بە زۆرەملیی بارودۆخێکی چێکراویان بۆ زەخت خستنە سەر مرۆڤی ناو کۆمەڵگا پێکهێناوە کە ژیانیان لە خەڵک تاڵ کردووە. ئەوان تەنیا بۆچوونی خۆیان بە راستەقینە دادەنێن و هەر کەسێك جیا لەو بازنەیە هەڵس کەوت بکات بە هەڵەکار و خەیانەتکار بە ئەژمار دێنن. بۆ ئەوەی رەخنە لەسەر خۆیان لابەرن، سیناریۆیەك ساز دەکەن بۆ پێکهێنانی سیستەمێکی ترس و وەحشەت لەناو خەڵکیدا. وڵاتەکە یاخود کۆمەڵگا دەکەوێتە بارودۆخێکەوە کە وەك شەڕکردن وبەربەرەکانی کردن لەگەڵ دوژمنێکی راستەقینە دەنوێنێ. نازییەکان لەو پەیوەندییەدا جوولەکە و کومونیستەکانیان بە دوژمنی ناوخۆ و دواتر وڵاتە یەکگرتووەکانیان بە دوژمنی خارجی دەناسی. لە رووسیە بە پێی مێژوو و کات، هەوەڵ نازییەکان و دواتر دێمۆکراسیی رۆژئاوایان بە دوژمنی خۆیان دەزانی، لەوێدا رەخنەگران و ئۆپۆزیسیۆنی ناوخۆیی بە دوژمنی وڵات، گێرەشێوێنی ناو خەڵکیی و جاسووسی وڵاتانی رۆژئاوا دەناسران.

لە روانگەی ئیسلامییەکانیشەوە سێ چەشن دوژمن هەبووە و هەن: **"ڕۆژئاوا"** وەك دوژمنی دوور، **"ئیسرائیل"** وەك دوژمنی نیزیك و **"دوژمنی ناوخۆ"** وەك ڕەخنەگر، ڕیفۆرمیست، خاوەن بیری سێکۆلاریی و سیاسەتوانان - کە وەك دەستی درێژکراوەی ڕۆژئاوا سەیر دەکرێن. لەو وڵاتانەی وا ئیسلامی فاشیستیی هێزیان بە دەستەوەیە وەك ئێران، سوودان، نیجریا، سومالیا و شاری غەزەی فەلەستین، دیکتاتۆری زۆر سامناك پێکهاتوون کە هێز و فەرمانڕەوایی خۆیان تا ئەوڕۆش هەر ڕاگرتووە و بە هیچ چەشنێك ئامادە نین دەست لە تاوان و چەوسانەوەی خەڵکی هەڵبگرن. لەو وڵاتانەشدا کە ئیسلامییەکان بێ هێز کراون و کورسی حکوومەتیان لێ ئەستاندراوەتەوە- وەك ئەلجەزایر، ئەفغانستان، مالی و لیبی، بە چالاکی تێرۆریستیی و زۆرەملی وڵاتیان ماڵوێران کردووە و بوونەتە هۆی کوشتنی هەزاران مرۆڤی بێگوناه- چارەنووسێك کە میسر و سوریەشی گرتۆتەوە. سەرەڕای ئەوانەش، ئیسلامی سیاسیی وەك تەنیا ڕێگای ڕزگاربوونی مرۆڤ، بەشێکی گەورەی کۆمەڵگای وڵاتانی ئیسلامیی داپۆشیوە. هۆیەکەشی ئەوەیە کە چ کۆمەلانی خەڵک و چ سیاسەتوانان نەیتوانیویانە لە بەرانبەر سیستەمی دێموکراتیکیی وڵاتانی ڕۆژئاوا دا ڕێگاچارەیەکی جێگر بدۆزنەوە. بەتایبەت هەستی نا سالمی شانازیکردن بە رابردوو و مێژووی کۆن، بۆتە هۆی ئەوی کە نە تەنیا لە وڵاتە عەرەبییەکان بەرگریی لە هاوکاریی دولایەنە لەگەڵ دنیای مودێڕن بکرێت، بەڵکوو بە شێوەی سیستماتیك هەستی ڕق و قین سەبارەت بە دنیای مودێڕن و ڕۆژئاوا لە مرۆڤدا پەروەردەبێت. هەر وەك دەبینین ئەزموونی ئەو پەروەردە کردنەش خولْقانی وەچەیەکی ناهومید، سەرلێ شێواو و تووڕەی کۆمەڵگایە. تاقمێکیان تووڕەییەکەیان ئاراستەی بەربەرەکانی کردنی هێزدارانی ناوچەکە کردووە و هەندێکیشیان جێی خۆیان لە پەنای ئیسلامییەکاندا دیوەتەوە.

بە گشتیی لە دنیای ئیسلامدا چەند شێوە دیکتاتۆر پێکهاتوون کە من ناوی "دیکتاتۆریی پیواز"یان لەسەردا دەنێم. ئەوانە لە چەندین توێژ پێکهاتوون:

دیکتاتۆریی بەکۆمەڵ وەك بنەماڵەی موبارەك، قەزافی، حوسەین، بن عەلی یاخود ئەسەد. توێژی دواتر دیکتاتۆریی هێزی نیزامییە. بەدوای ئەودا دیکتاتۆریی ئایینییە، کە بارهێنان و مانیپولیرەکردنی بەشدارانی کۆمەڵگا بە ئەرکێکی گەورە دادەنێ. دوایین توێژیش دیکتاتۆری کۆمەڵایەتییە کە بە بیروبۆچوونی کۆنی خۆیان چۆنیەتی ژیان لە چوارچێوەی بنەماڵەدا دیاری دەکەن.

هەرکام لە توێژەکانی ئەو پیوازە دیوارێکی درێژ و بەرزە کە دنیای ئیسلام لە دنیاکانی تر جیا دەکاتەوە- دیوارێك کە گۆیا شوناسی خۆی دەپارێزێ. ئەو گەنجانەی لە شەقامەکان خۆپێشاندان دەکەن، توێژێکی پیوازەکە لێ دەکەنەوە و بە گورجی ڕووبەڕووی توێژێکیتر دەبنەوە. لە کۆتاییدا رەنگە تەنیا ناوکی پیوازەکە، واتە ئایین، بمێنێتەوە. ئەوە خۆی جێی پرسیارە کە ئایا ورە و توانای مرۆڤە گەنجەکان هێندە بەهێز هەیە کە بتوانێ بەربەرەکانی لەگەڵ ئایین بکات و ئەو ناوکە لە ناو بەرێت؟ ئەگەر بشتوانن ئەو قۆناغە تێپەڕ بکەن و زەفەر بەسەر ئەو توێژەشدا بێنن، دەبینن کە پیوازەکە تەنیا لە ترس پێکهاتووە و هیچ شتێکی بەکەڵکی لێ هەڵناوەرێت کە بۆ راگرتن و هێشتنەوە ببێت. لەو قۆناغەدا دەتوانین باس لە 'شۆڕش' بکەین. هەتا ئەو شۆڕشە پێکنەهاتبێ، مەلا و کاربەدەستانی ئایینی درێژە بە شوشتنەوەی مێشکی گەنجەکانمان دەدەن و تەنانەت خۆیان لە بازنەیەکی گەورەتریشدا بڵاو دەکەنەوە.

برایانی موسوڵمان (اخوان المسلمین) یا نوێنەرانی ئیسلامی فاشیستی

تاقمێك لە ئیسلام ناسان برایانی موسوڵمان یاخود 'ئیخوانەلموسلیمین' بە دەست رۆیشتوترین هێزی جووڵانەوەی موسوڵمانی سوونە و ناودێر بە چالاکیی زۆرەملە لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست دەناسن. هەر ئەو ئیسلام ناسانەشن باس لەسەر ئیسلامی مودێڕن دەکەن کە گۆیا لەگەڵ دێموکراسیدا تێکەڵاویی هەیە. بۆ وێنە پەیتا پەیتا ناوی ئێردۆگان و حیزبەکەی لە تورکیا واتە 'ئا. ك. پ.'، رەشید ال گانووچی و حیزبەکەی (ال ناهادا) لە تونێس یاخود برایانی موسوڵمان لە میسر بە نموونە دەهێننەوە. ئەگەرچی ئێستا دەزانین کە هەر سێك حیزبەکە بە نادیموکراتیك لە ئاو دەرهاتوون و بە حیزبی شەڕ و گێرەشێوەن ناسراون، هێشتا ئەو ئیسلامناسە رۆژئاواییانە دەست هەڵگرنین و پێیان وایە ئیسلامی مودێڕن دەبێ لە گۆشەیەکی ئەم جیهانە بوونی هەبێ.

ئەوان ئەو راستییە لەبەر چاو ناگرن کە مرۆڤی ئیسلامیی لەهەر گۆشەیەکی ئەم جیهانە بن یاخود هەر رەنگ یا ناوێکی سیاسییان لەسەر خۆیان دانابێ، ئەگەر ئایینەکایان بە رێگای سیاسیدا بەرن، تەنیا رێبازێك دەگرن و ئەویش پێکهێنانی کۆمەڵگای ئیسلامی و دامەزرانی یاسای شەریعەت و دواتریش تێکۆشین بۆ پێکهێنانی کۆمەڵگای جیهانی ئیسلامە. ئەوان لە قووڵایی دڵیانەوە دژ بە دێموکراسین، بەڵام وەك کەرەسەیەك بۆ گەیشتن بە هێزی سیاسی، وشەی دیموکراسی وەك گۆپاڵ بە دەستەوە دەگرن.

دیارە ئێردۆگان ئەزموونی تێکرووخانی مامۆستاکەی واتە "نەجمەدین ئەربەکان"ی بینیوە کە دەیهەویست لە تورکیا کۆمەڵگایەکی ئیسلامی سیاسیی پێك بێنێ. هەر وەك بینیمان ئێردۆگان بە رێگای مامۆستاکەیدا نەڕۆیی. لە هەوەڵەوە خۆی وەك سیاسەتوانێکی سێکولاری ئورووپایی

نواند کە دەیهەوێ دژ بە کۆرۆپسیۆن یاخود گەندەڵیی کۆمەڵگا چالاکی بکات و هەروەها پێکهێنەری شۆڕشی ئابووری لە تورکیا بێ. دوای هەڵبژاردن و وەدەستهێنانی هێز وەك پیاوی یەکەمی دەوڵەت و بەدوای هەستاندنەوەی هێز لە نیزامییەکان کە چەندین سەدە بوو هێزی سیاسی بڕیاردەری وڵات بوو، وردە وردە روخساری راستەقینەی خۆی بە تایبەت دژ بە رۆژئاواییەکان نیشان دا. لەسەر کێشەی گەندەڵی حکوومەتەکەی کە لە دێسامبری 2013 پەتەی کەوتە سەر ئاو، وەزیری ئابووری ئەوکات ئاغای چاکلایان(Caglayan) ئەو گەندەڵییەی بە پیلانێکی سەهیۆنیستیی دژ بە دەوڵەت و حیزبەکەیان و هەروەها دژ بە وڵاتی تورکیا زانی و هۆیەکەشی گەراندەوە بۆ بەخیلی پێداهاتن لە لایەن وڵاتانی رۆژئاوا بەهۆی گەشانەوەی بارودۆخی ئابووری تورکیا. بە تێئۆریی پیلان، هەوڵ درا کە کێشە سەرەکییەکەیان داپۆشرێ، کە لە راستیدا ئەو تاکتیکە یەك لە تایبەتمەندییەکانی هەرە بەرچاوی فاشیزمی کۆنە کە لە هەموو سیستەمە فاشیستییەکاندا باو بووە.

برایانی موسوڵمانی میسریش چەندین جار تا ئێستا هەوڵیان داوە بە زۆرەملی هێز بەدەستەوە بگرن. جاران هەڵبژاردنی دیمۆکراتییان وەك جنێو بە موقەدەسات دەزانی، چونکە لەسەر ئەو باوەڕەن کە حاکمییەت تەنیا ویستێکی ئیلاهییە و مرۆڤ ئیزنی ئەو کارەی نییە، کەچی کاتێک بە زۆر نەیانتوانی هێز وەدەست بێنن، ئەگەرچی هیچکاتێکیش بڕوایان بە دێموکراسی نەبوو، تاکتیکی خۆیان گۆڕی و پەنایان بۆ هەڵبژاردنی خەڵکیی برد.

ئەوان ساڵی 2012 لە هەڵبژاردنی میسر سەرکەوتن بەڵام ساڵێک دواتر هێزیان لە دەست دا و لەسەر کاری سیاسی لابران. بەجێی قامکدانان لەسەرهەڵەکانیان کە ببووە هۆی شکستخواردنیان، هۆیەکەیان دەگەڕاندەوە بۆ دوژمنانی ئیسلام لە دەرەوە و ناوەوەی وڵات. دسامبری 2013 سەرکردەکانی برایانی موسوڵمان دادگایی کران. تاوانەکەیان

فتوادان و کوشتنی خەڵک لە ڕێپێوانەکاندا بوو- فتوایەك کە لە راستیدا ئیدەیەکی کۆنی فاشیستەکانە و هەمیشە دژ بە رەخنەگەر، لادەر و بیری جیاواز بەڕێوە چووە.

برایانی موسوڵمان لە کاتی پێکهێنانی حیزبەکەیان واتە ساڵی(1928)وە سناریۆی هاوچەشنیان گێڕاوە و دەیگێڕن. هەر وەك هەموو بزووتنەوە فاشیستییەکان ئەو کارەی خۆیان بە دوو شتەوە گرێداوە: "تووڕەیی" و "خوێن". لەو کاتەوە کە نیزیکەی 86 ساڵ تێپەڕ بووە، برایانی موسوڵمان چ لە میسر و چ لە هەموو وڵاتانیتری ئیسلامی نەیانتوانیوە رێگاچارە یاخود پلانێك بۆ داهاتووی خۆیان بدۆزنەوە و سەرەڕای ئەوەش چاوەڕوانن حکوومەت بەدەستەوە بگرن. هەر کەس و هەر حیزبێك بیانەوێ هاوکارییان بکەن دەبێ بێ شەرت و مەرج ئەو دروشمانەیان بسەلمێنن: **"پێغەمبەر سەرکردەمانە، قورئان یاسامانە، جیهاد رێگامانە و مردن لە رێگای خودادا مەزنترین ئامانجمانە."**بەو پێیە لە هەر بارودۆخێک دابن و هەر نێو و نیشانێك لە خۆیان بنێن، ئەو چوار دروشمە وەك چۆارگۆشێك، مۆری فاشیزم لە نێوچاویان دەدا و روخساری راستەقینەیان بۆ مرۆڤ ئاشکرا دەکات. هەر وەها بەو هۆیەی کە دەڵێن: **هەر کەس لەگەڵ ئێمە و بۆ ئێمە نەبێ، دژ بە ئێمەیە،** مرۆڤ دەتوانێ لە نێو برایانی موسوڵماندا هەستی رێکخراوێکی تێرۆریستیی ئیسلامیی وێنا بکات. القاعیدە یەك لە منداڵە لەدایکبووەکانی ئەو رێکخراوەیە. تەنانەت هەڵس و کەوت، بۆچوون و رۆح و هەمووشتێکیان هەر وەك ئیدئۆلۆژیی سوسیال ناسیۆنالیستەکان دەچێت. ئەگەرچی ریشەی ئەوان بۆ سەردەمێکی کۆنتر دەگەڕێتەوە.

کۆتایی شەڕی یەکەمی جیهانی هاوکات بوو لەگەڵ مۆرکردن بۆ کۆتایی پێهێنان بە گەڵێک هێزی مەزن. بۆ وێنە هابسبۆرگ (Habsburg)ەکان و پرۆیسەکان(Preußen)، لە ئورووپا تێکشاندران. خەونی ئیمپریالیستیی ئوتریش – مەجارستان و یەکگرتنی وڵاتە ئاڵمانییەکان بە پووچ

دەرهات. تزاری رووسی و بنەماڵەکەی کووژران و بەجێی حکوومەتی پاشایی شۆڕشگێڕانی سوور جێیان گرتنەوە. ساڵی 1924 ئێمپراتووریی عوسمانیی بە تەواویی تێکشکێاندرا و لەگەڵ خۆی خەلافەت کە چەندین سەدە بوو وڵاتانی ئیسلامیی لەژێر یەك چەتردا راگرتبوو، لە ناوبرد.

بەدوای رووخانی ئەو هێزانە، دەسەڵاتداریی نوێ وەدوای سیستەمێك کەوت کە ئیدیۆلۆژییەکەیان هاوسان بوو. لە ئاڵمان و ئیتالیا فاشیزم خۆی بڵاو کردەوە. لە ئاڵمان سوسیال ناسیۆلیستەکان حکوومەتیان بەدەستەوە گرت. لە رووسیە کومۆنیستەکان وەك ئایینێکی نوێ هێزیان بەدەستەوە گرت. لە وڵاتە ئیسلامییەکانیش دوای رۆوخانی ئیمپراتۆریی عوسمانی وەك هەتیوێکی بێ باوك مانەوە و نەیانتوانی بڕیار بدەن کام یەك لە رێگاکان هەڵبژێرن. لەو ناوەدا سێ ئیدیۆلۆژی بۆ سەرنجراکێشانی کۆمەڵی خەڵکی بەربەرەکانیان دەکرد: ئیسلامیستەکان، ناسیۆنالیستەکان و پان عەرەبیسم. زۆربەی وڵاتانی ئیسلامی لەژێر ئیستعماری ئینگلیزییەکان و فەرانسەوییەکاندا چەشنێک رق و قینیان سەبارەت بە رۆژئاوا تێدا پەروەردە ببو کە قاودان بۆ حکوومەتێکی مودێڕنی دێمۆکراتیکی لاواز کردبوو. ئەگەرچی ئیدەی کۆمۆنیستی لە نێوان رۆشنبیراندا و بە تایبەت لە میسر و سووریە زۆر زوو خۆی بڵاو کردەوە، بەوهۆیەی ئایینی رەد دەکردەوە، بە شێوەی گشتی و جیددی نەیتوانی کۆمەڵگا بگرێتەوە.

لەو بارودۆخە پڕ کێشە و لەناو ئەو هەرج و مەرجەدا بە بێ پەیوەندیی لەگەڵ یەك، دوو جووڵانەوە پێکهاتن کە ئامانجی هەردووکیان زیندووکردنەوەی سەردەمی خەلافەت بوو. ساڵی 1924 لە هیندوستان سەید ئەبولعەلا مەودوودی "SayyidAbul Ala Maududi"جووڵانەوەیەکی رێکخست، کە بیر و بۆچوونی "جیهاد"یشی زیندوو کردەوە. مەودوودی لە هەوڵەوە دەیویست دژ بە سەروەریی ئینگلیزییەکان لە هیندوستان "ئومەت" یەکگرتوو بکات. ئەو موسوڵمانەکانی بۆ شەڕ دژ بە

ئینگلیزییەکان هان دەدا: *"وەرنە دەرێ و شەڕ بکەن! ئەو کەسانەی خودا رەد دەکەنەوە لە ناو بەرن! [...] ئەگەر ئێوە باوەڕتان بە راستبوونی ئیسلام هەیە، هیچ رێگایەکیترتان بۆ نامێنێتەوە، جیا لەوی کە بە تەواوی هێز و تواناتانەوە هەوڵ بۆ دامەزرانی حکوومەتی ئیسلامی بدەن."* بیر و بۆچوونی مەودوودی بە گورجی لە هەوەڵەوە خۆی لە هیندوستان بڵاو کردەوە و دواتریش پاکستان و ئەفغانستانی گرتەوە. ئیدیۆلۆژیی تالەبانەکان تا ئەوڕۆش زیاتر لەسەر ئەو بیر و بۆچوونە هەڵدەسووڕێ.

چوار ساڵ دواتر واتە ساڵی 1928 لە شاری ئیسماعیلییەی کاناڵی سۆئیز، رێکخراوەی برایانی موسوڵمان پێکهات. مامۆستای عەرەبی 22 ساڵە حەسەن ئەلبەننا "Hassan Al-Banna" دوو ئامانجی جووڵانەوەکەی روون کردەوە: یەکەم هەنگاو کۆمەڵگای ئیسلامی لە هەر شتێکی غەیری ئیسلامی پاك کەنەوە و هەنگاوی دووهەم هەوڵ بۆ دامەزرانی خەلافەت بدەنەوە. هەواڵی دوو هەنگاوی ئەلبەننا بە گورجیەکی زۆر خۆی لەناو وڵاتە ئیسلامییەکاندا و بە تایبەت لە میسر و سووریە، بڵاو کردەوە. ئەو بزووتنەوەیە ئەوڕۆ لەزیاتر لە حەفتا وڵاتدا نوێنەری هەیە. تەنانەت لە ئورووپا و ئەمریکاش برایانی موسوڵمان هەم لە روانگەی سیاسی و هەم لە روانگەی ئابوورییەوە زۆر چالاکن.

ئەگەرچی هیچکام لە بزوتنەوەکانی "ئەلبەننا" و "مەودوودی" نەیانتوانی بە تەواوی سێڵاوی شۆڕشێکی ئیسلامی وەڕێ بخەن، بەڵام چەندین گرووپی نیزامی و تێرۆریستیان لێ دورست بوو کە وەڵامدەرەوەی زۆربەی تێرۆر و شەڕ و تووڕەیی لە دنیای ئیسلام، ئاسیا، ئورووپا و هەروەها ئەمریکان. بە گلۆبالیزیرە بوونی جیهان ئەو دوو بزووتنەوەیە لێك نیزیك بوونەوە. لە ساڵی هەشتا کاندا نەوەکانی "ئەلبەننا" و "مەودوودی" لە ئەفغانستان یەکیان گرتەوە و بە پارەی سەعودییەکان و تەقەمەنی مودێرنی رۆژئاواییەکان دژ بە رووسەکان شەڕیان کرد. دوای

کۆتایی پێهاتنی حکوومەتی سۆڤیەتیی لە ئەفغانستان ئیسلامییەکان نە تەنیا تفەنگەکانیان دا نەنا بەڵکوو پێکەوە بۆ وەدیهێنانی خەونەکانی "ئەلبەننا" و "مەودوودی" واتە درێژەپێدانی جیهادی ئیسلامی، ڕێکخراوەی ئەلقاعیدەیان پێکهێنا.

ساڵی 1946ی زایینی پێکهێنەری حیزبی برایانی موسوڵمان حەسەن ئەلبەننا لە قاهیرە لە قسەکانیدا سەبارەت بە موفتی بیت المقدس یاخود ئەمین ئەلحوسەینی کە لە کۆتایی شەڕی دووهەمی جیهانیدا وەك تاوانکاری شەڕ و هەروەها هاوکاری ڕژیمی"NS" هەڵاتبوو و لە بەندیخانەیەکی فەرانسەوە داوای پەنابەریەتی لە وڵاتی میسر کردبوو، جێی خۆی لە پەنا برایانی موسوڵماندا کردەوە، دەڵێ: ***"موفتی بەقەرا نەتەوەیەك نرخ و بایەخی هەیە. موفتی فەلەستینە و فەلەستین موفتییە. ئاخ ئەمین! تۆ چ مرۆڤێکی مەزن و باشی کە سەر بۆ هیچ کەس دانانەوێنی. چ مرۆڤێکی بەجەرگی. ئێمە چاوەڕوانین و دەمانەوێ بزانین گەنجانی عەرەب چلۆن مرۆڤێکی وا بە جەرگ وەردەگرن کە بە یارمەتی هیتلر و ئاڵمان ئیمپراتووریەکی بێك هێنا و دژ بە سەهیۆنیزم تێدەکۆشی. ئالمان و هیتلر ئیتر نا، بەڵام ئەمین ئەلحوسەینی ئەو تێکۆشانە درێژە پێدەدا!"***

حەسەن ئەلبەننا بۆ یەکەم جار نەبوو کە ئەمین ئەلحوسەینی دەناسی، بەڵکوو پێشتریش لە کۆدتای ساڵی 1941ی عیراق کە بە یارمەتیی ئاڵمان پێکهات، وەك میوانێکی گرنگی هیتلر یەکتریان دیبوو. برووسکەیەکی ساڵی 1927 دەیسەلمینی کە ئەوان پێشتریش پەیوەندیان لەگەڵ یەکدا بووە. لەو برووسکەیەدا ئەلبەننا بە موفتی ڕاگەیاندووە کە دەیهەوێ جوڵانەوەیەك بە ناوی "برایانی موسوڵمان" پێك بێنێ. ئەمین ئەلحوسەینی پێشوازی لەو کارە دەکات و خۆشحاڵیی خۆی ڕادەگەیێنێ. لە وێنەیەکی کۆنیشدا کە ئەو دوو کەسە لە پەنا یەکدا نیشاندەدا، پەیوەندیی پێشویان دەسەلمێندرێ.

پەیوەندیی نێوان رژیمی نازی ئاڵمان و ئەمین ئەلحوسەینی بە شێوەیەکی زۆر باش تۆمار کراوە. لەگەڵ هیتلێر لەسەر کێشەی یەهوودییەکانی جیهان و هەروەها پێکهێنانی وڵاتێکی عەرەبی لە فەلەستین پیکهاتوون بەڵام بە شێوەی بۆچوونی رژیمی نازییەکان و ... .

بەڵگەی نهێنی بریتانیا نیشانی داوە کە لە مابەین نازییەکەن و برایانی موسوڵمانی میسر بۆ کز کردنی ئینگلیزیەکان لە شەڕی دووهەمی جیهانی و لە باکووری ئەفریقا، پەیوەندییەکی بەهێز بوونی هەبووە.

بێ شەك حەسەن ئەلبەننا یەك لە لایەنگرانی دڵسۆزی موسولینی و هیتلێر بووە. ئەلبەننا لەو دوو کەسایەتیەدا پێشەوا و رێبەر و رێنوێنییەکی مەزن دەبینێ و وەك نموونە و مودێلێکی کارساز سەیریان دەکات. هەرکات لەسەر ئەو دوو کەسە قسەی کردبێ تەنیا بە ناوی پێشەوا و رێبەر ناوی لێبردوون. خۆیشی چۆن لە وڵاتانی ئیسلامی بۆ کەسایەتیی ئایینی و سیاسی باوە، وەك "ئیمام" یاخود "قائید" ناو نەبردووە، بەڵکوو ناوی خۆی نابوو "ئەلمورشید"- ناوێك کە تا ئەو کات کەس لەسەر خۆی دانەنابوو. دواتر خومەینیش ئەو ناوەی لەسەر خۆی دانا.

لە یەك لە نووسراوەکانی ساڵی چلەکاندا ئەلبەننا دەنووسێ: "هیتلێر و موسولینی وڵاتەکەیان بۆ پێکهاتنی یەکیەتیی، نەزم، پێشکەوتوویی و بەهێزکردن، بە شێوەیەکی ئوسوولی رابەریی کردووە. ئەوان بەهۆی رێفورمی ناوخۆییەوە، وڵاتەکەیان بۆ جیهانی دەرەوە رازاندۆتەوە. ئەوان هومیدیان لە دڵدا زیندووکردۆتەوە و ئازایەتیی و بەردەوامییان لە کارەکەیاندا نیشان داوە. ئەوان کێشەکان و مرۆڤە جۆراوجۆرەکانی کۆمەڵگایان لەژێر یەك ئاڵا و یەك هێزدا کۆکردەوە و هەرکات ئەو پێشەوایانە دەستیان بە قسەکردن کردووە، مرۆڤ گوێ بۆ راگرتوون و سەری بۆ دانەواندوون.

ئەلبەننا بەتایبەت بەهای بۆ پەیوەندیی و گرنگپێدانی موسولینی و هیتلێر بە هێزی نیزامی دادەنا و بەختەوەریی بە کارلێکەری و هاندانی ئەو رەهبەرانە بۆ وەڕێخستنی کۆمەڵانی خەڵکەوە دەکرد. بۆ ئەوەی قسەی خۆی بە هەموو خەڵک بگەیێنێ، حەوتوونامەیەکی بە ناوی "ئەلتەتهیر" دا دەرەوە. ئەو ناوە پێشتر و لە ساڵی 1926 لە شاری کۆبۆرگ "Coburg" لەسەر حەوتوونامەی ناسیۆنال- سوسیالیستەکان دانرابوو.

ئەلبەننا لە زۆربەی نووسراوەکانی ئەو حەوتوونامەیەدا هێرشی بۆ سەر دیموکراسی بردوە و ئارەزووی کردووە کە بریا دنیای ئیسلام رێبەرێکی وەك موسولینی و هیتلێری ببایە. ئەلبەننا لە تیتری نووسراوەیەکیدا بە ناوی "ئاغای موسولینی پرینسیپی ئیسلامی بەیان کردووە" ئاماژە بە قسەکردن و هاندانی سەربازەکان دەکات کە موسولینی ساڵی 1935 لەسەر تانگێکی شەڕ بە راوەستانەوە ئەدای کردووە: ***"ئیتالیا دەبێ لە ئێستاوە ببێ بە وڵاتێکی نیزامی، کە تەنیا لە پێناو بردنەوەی شەڕ، ژیان بکات. من لە دانیشتنەکانی پێشووم لە کابینەتەکاندا هاتوومەتە سەر ئەو بڕیارە کە نیزامیبوون وەك سیمبۆلێکی سەرەکی خەڵکی ئیتالیا لێبکەم. لەمڕۆ بەولاوە پێناسەی هاوڵاتی ئیتالییایی و نیزامیبوون دەبنە یەك. هەر ئیتالیاییەك لە نێوان تەمەنی هەشت و بیست و پێنج ساڵەدا دەبێ لەژێر ئەو چەترەدا کۆبکرێتەوە. ئەوە ئیدەیەکی نوێیە، کە لە هیچ مێژوویەکدا نەبینراوە. لەڕاستیدا بەڵگەی زۆرمان هەیە کە بۆچی لە نەتەوکانیتردا ئەو توانایيە نەتوانراوە بەڕێوەبچێ. بە پشتبەستن بە مێژوو دەتوانین ببینین کە هیچ نەتەوەیەك جیا لە ئیتالیایی ناتوانێ خەڵکەکەی بە تەواوەتی نیزامی بکات."***

ئەلبەننا بە هێنانەوەی بەڵگە و دروستکردنی لیستەیەك دەیسەلمێنێ کە بۆچی نەتەوەکان لێك بڵاو دەبنەوە و ئیمپراتووریی رۆمی کۆن بە

نموونە دێنێتەوە. " ئەو کات ئیمپراتوورییەکان توونا دەبوون چونکە شەڕکەرەکانیان لە پێناو ئاسایش و رەفاهی کۆمەڵگادا کۆکرابوونەوە و رۆحی شەڕکەرییان لێ ئەستێندرابوو، چونکە وڵاتان و نەتەوەکانی دەوروبەریان رەنگە لە روانگەی شارستانییەتییەوە دواکەوتووتر لەوان بووبن، بەڵام لە روانگەی هیزی نیزامییەوە بەهێزتر و شەڕکەرتر بوون!

خاڵی گرنگ و بڕیاردەر لە یەك لە قسەکانی ئەلبەننادا دیاری دەکرێت کە دەڵێ: " من دەبێ بۆچوونی موسولینی سەرڕاست کەمەوە و وەبیری بینمەوە کە ئیدەی نیزامیکردنی بەتەواوی کۆمەڵگا نەك بەهۆی فاشیزمەوە دۆزراوەتەوە، بەڵکوو بۆ یەکەم جار، سێزدە سەدە پێش ئێستا، بەهۆی ئیسلام هاتۆتە گۆڕێ! کەمتر سورە لە قورئاندا هەیە کە موسوڵمانەکانی بۆ ئازایی، خۆڕاگریی و شەڕکەریی و بۆ جیهاد لە ڕێگای خودادا هان نەدابێ." لە کۆتایی وتەکانیدا ئەلبەننا چەندین سوورە و گوتەی محمەد بۆ سەلماندنی بۆچونەکەی کە ئیسلام حکوومەتێکی نیزامییە، دەهێنێتەوە. ئاماژە بەوەش دەکا کە جیاوازیی نێوان حکوومەتی ئیسلامی و فاشیزم لەوە دایە کە فاشیزم بۆ ئامانجی دنیایی تێدەکۆشێ و ئیسلام بۆ وەدیهێنانی ئەمری ئیلاهی و راگرتنی میراتی خودایی لە سەر زەوی!

لە هەوڵی پێکهێنانی جووڵانەکەیانەوە ئیدەی شەڕی چەکداریی دیاری کرابوو. ئەو بۆچوونەی ئەلبەننا لە"Logo" لۆگۆی حیزبەکەیاندا رەنگی دەدایەوە کە بریتی بوو لە دوو شمشیری راستەوچەپی زوڵفەقار و کتیبی قورئان و لە خوارەوەشیدا سوورەیەکی قورعان نووسرابوو، لە سوورەکەدا هاتووە: *" خۆتان لە بەرانبەر ئەواندا (مەبەست کافران و بێ دینەکانە) چەکدار بکەن تا ئەو جێگایەی دوژمنانی خودا و دوژمنانی ئێوە کە ئێوە نایاناسن بەڵام خودا دەیاناسێ، بترسێنن. دڵنیا بن ئەو کارەی ئێوە لە رێگای خودادا دەیکەن هەمویتان بۆ قەرەبوو دەکرێتەوەو لەو دنیا پاداش دەدرێتەوە."* لەسەر کاتی پێکهاتنی ئەو لۆگۆیە بۆچوونی

جۆراوجۆر هەیە، بەڵام تاقمێك پێیان وایە کە وەك چۆن نازییەکەن لۆگۆی تایبەت بەخۆیان بووە، ئەوەش لۆگۆی تایبەت بە دنیای ئیسلامە. بەڵام ئەو پەیامەی لە سەرەتای پیکهاتنی حیزبەکەوە بە روونی جەختیان لەسەر کردوە، ئەوەیە: **"پێغەمبەر سەرکردەمانە، قورئان یاسامانە، جیهاد ڕێگامانە و مردن لە ڕێگای خودادا مەزنترین ئامانجمانە."** **پەیامێکی روونی شەڕخوازیی- کە تا ئەمڕۆش هەر بەردەوام بەدوای کەوتوون. ئەو پەیامە شەڕخوازییە ئەوکات رووی لە استعمارگەری ئینگلیزەکان و هێزە دیموکراتخوازەکان لە میسر لەساڵەکانی 1922 کردبوو. هەر لەو ساڵەدا میسر بە فەرمی سەربەخۆیی خۆی راگەیاند بەڵام لەژێر کارلێکەری ئینگلیزەکاندا مابۆوە. لە لایەن ئەو روناکبیر و سیاسەتوانانەی لە رۆژئاوا دەژیان بەیاننامەیەك بڵاو کرایەوە کە لە روانگەی برایانی موسوڵمانەوە لە رادەبەدەر رۆژئاوایی بوو و چونکە بۆنی دیموکراسی لێ دەهات، دژ بەو بەیاننامەیە راوەستان. لە ناوەڕۆکی ئەو بەیاننامەیەدا قسە لەسەر مافی یەکبوونی ژن و پیاو، مافی ئازادیی مێدیاکان و ئازادیی باوەڕ و فیکری بێ سنوور کرابوو. یەك لە ئەندامانی ئەو کۆمیسیۆنە ناوی 'یۆسف قەتاوی' بوو. مرۆڤێکی بە رەگەز جوولەکە کە دواتر پۆستی وەزارەتی ماڵیی پێدرا و یەك لە پێکهێنەرانی یەکەمین بانك لە دنیای عەرەبدا بوو. ئەو کاتەی حیزبی برایانی موسوڵمان پێکهات، کۆپتە وێسا واسف کە مەسیحی بوو، سەرکۆماری پارلمان بوو. برایانی موسوڵمان دژ بە واسف و جوولەکە و مەسیحی کە پۆستی گرنگی وڵاتەکەیان لە دەستدابوو، راوەستان. دەیانگوت: *"موسڵمان تەنیا دەبێ لەژێر فەرمانی مرۆڤی موسوڵمان و شەریعەتی ئیسلامدا بێ."* ئەمڕۆ نەوەکانی قەتاوی لە تەبعید دا دەژین و نەوەکانی واسف بیر لەوە ناکەنەوە کێ دەبێتە سەرکۆمار بەڵکوو خەمی ئەوەیانە کەنگێ لە لایەن فاشیستە ئیسلامییەکانەوە کلیسا یا قوتابخانەکانیان دەتەقێتەوە!**

جێی سەرسووڕمانە کە ئەوکات سەرەڕای دژایەتیی ئەو مرۆڤە نادیموکراتانە، لیبرالەکان و حیزبە چەپەکان دەنگی زیاتریان

هێناوەتەوە. لە سی ساڵی رابردووەوە مەلیک فارووق هەوڵی بەرگری کردن لە پەرەسەندنی دیموکراتیی و هەروەها بۆ هێزکردنی پارلمانی لە وڵات داوە. حیزبە چەپەکان و لیبرالەکان دژ بە مەلیک فارووق چالاکییان دەکرد. قوتابیانی زانستگاکان و کارگەرانی وڵات خۆپێشاندنیان لەسەر شەقامەکان بۆ یەکەمین جار لە مێژووی میسر دژ بە شا رێکدەخست. برایانی موسوڵمان کە تا ئەوکات وەك حیزبێکی فەرمی بە حیساب نەدەهاتن، هەوڵیان دەدا بە خۆ هەڵواسین بە ناسیۆنالستەکان واتە "میسر ئەلفەتاة" (گەنجانی میسر)، لە بەرانبەر ئەو چالاکییانە هێزێکی گونجاو بە چاولێکەری لە حیزبی "NSDAP" (حیزبی ناسیۆنال سوسیالیستی کرێکاریی ئاڵمان) پێك بێنن کە تەنانەت بۆ سڵاوی حیزبی دەستیان وەك نازییەکان بۆ یەکتر هەڵدێنا! لەو حیزبەدا دوو ئەفسەری گەنج بەشدار بوون کە دواتر چارەنووسی وڵاتی میسریان بەدەستەوە گرت: کەماڵ عەبدول ناسر و ئەنوەر السادات. هەردووکیان پەیوەندییەکی نیزیکیان لەگەڵ حیزبی برایانی موسوڵماندا هەبوو. بەو شێوەیە برایانی موسوڵمان و "میسر ئەلفەتاة" مودێلێکی حیزبیی هاوچەشی نازییەکانی ئاڵمان و ئیتالیایان لە میسر پێکهینا. خۆیان چەکدار کرد و لایەنگرەکانیان بە لەبەرکردنی کراسی قاوەیی فێری فێڵ و فنوونی شەڕ دەکرد. بە لاساییکردنەوە لە فاشیستەکانی ئاڵمان و ئیتالیا بە هەڵگرتنی ئاور بە شەقامەکاندا دەگەڕان و دروشمی "میسر لەسەروی هەمووشتێکەوە"یان دەدا کە دەقاودەق لاساییکردنەوەی ئاڵمانییەکانیان بوو، ئەوانیش ئاگر بەدەست بە شەقامەکاندا دەگەڕان و دەیانگوت: "ئاڵمان لە سەرووی هەمووشتێکەوە"!

هاوکات لەگەڵ شەڕی دووهەمی جیهانی بە هۆی پەیوەندی ئەنوەر ئەلسادات لەگەڵ سازمانی ئەمنیی ئاڵمان لە میسر دەگیرێ و دەخرێتە بەندیخانەوە چونکە ئەو کات هێزی سەربازیی میسر نەیاندەویست لەو شەڕەدا بەشداری بکەن. بەلام بەوهۆیەی فاروق شا پەیوەندییە سیاسییەکانی خۆی لەگەڵ رۆم و برلین، بە نزیکتر لە لەندەن دەزانی،

هەوڵی پەیوەندی لەگەڵ کاربەدەستانی رژیمی فاشیستیی ئاڵمان دەدا. هیتلێر گرنگایەتیی وڵاتی میسری بۆ ئینگلیزییەکان دەزانی و هاوکاریی فاروق شای بە مەیلەوە وەرگرت. فاروق شا لە لایەن برایانی موسوڵمان و حیزبی گەنجەکانی میسریشەوە پشتیوانی دەکرا.

تا دەستپێکی شەڕی دووهەمی جیهانی لایەنگرانی برایانی مەسوڵمان بە شێوەیەکی ئەوتۆ نەبوو. بەڵام بەزوویی بەهۆی بانگەشەی نازییەکانی ئاڵمانی بە شێوەیەکی سیستماتیك لە میسر دەستی بەکار کرد و وردە وردە فەزای سیاسی نێو خەڵکی دژ بە سەهیۆنیستەکان ژەهراوی دەکرد. حەسەن ئەلبەننا لە حەوتوونامەکەیدا بۆ هاندانی خەڵکی و بەتین ڕاگرتنی ئاگر دژ بە سەهیۆنیستەکان کەڵك وەردەگرت. بۆ نموونە دەینووسی: *"وڵاتانی برلین، رۆم و تۆکیۆ لەگەڵ دنیای ئیسلام نزیکایەتییەکی گرنگیان هەیە"*. گوشاری بۆ ئەنیستیتۆی ئەل ئەزهەر دەهێنا کە رووناکبیرانی ئیسلامی بۆ ئەو وڵاتانە بنێرن تا نهێنی سەرکەوتوویی ئەو نەتەوانە وەك دەرس فێر بن و بۆ زەفەر بردنە سەر دژبەرانی ئیسلامی لە وڵاتی خۆیان کەڵکی لی وەربگرن. لە یەك لە هەواڵەکانی ئەو حەوتوونامەیەدا برایانی موسوڵمان نووسیبوویان کە گوایە هیتلیر ئایینی مەسیحی وەلاناوە و بۆتە موسوڵمان و بە نهێنی سەفەری مەکەی کردووە و ناوی خۆی ناوە "حاجی محەمەد هیتلێر!" ئەوان بە تەواوی تواناییانەوە بۆ بێ هێزکردنی ئینگلیزییەکان هەوڵیان دەدا، نازییەکان لەبەر چاوی خەڵکی خوێنشیرین نیشان بدەن. تەنانەت لەناو خەڵکیدا بڵاویان کردبۆوە کە ئەگەر ئاڵمان هێرشی نیزامی بۆ سەر میسر بکات، تەنیا بۆ لەناوبردنی بنکەی ئینگلیزییەکانە و مزگەوتەکان و خەڵکی موسوڵمانی میسر دەپارێزرێن. یەك لە ئەدیبانی ناسراوی میسر بە ناوی 'تەها حوسەین' کە وەزیری پەروەردەی ئەو کاتی میسر بوو، رەخنەی لە مەلیک فاروق و برایانی موسوڵمان گرت و پەیوەندیی ئەوانی لەگەڵ نازییەکانی ئاڵمانی بۆ خەڵك روونکردەوە. هەروەها 'عەباس ئەلعەقاد' ئەدیب و نووسەر و ئەندامی پارلەمانی میسر برایانی

موسوڵمانی بە هاوکاریکردن لەگەڵ نازییەکان تۆمەتبار کردبوو و گوتبووی "برایانی موسڵمان بۆ بڵاوکردنەوەی بیری فاشیستی لە میسر لە هێزە ئەمنیەکانی ئاڵمان پارە وەردەگرن." تێز و بۆ چوونێک کە ساڵی 2009 جێفری هێرف Jeffry Herf لە کتێبێکیدا بە ناوی "Nazi Propaganda for the Arab World" بە تێر و تەسەلی باسی لێ کردووە."

پرۆگرامی پەنجا خاڵە

هاوکات لەگەڵ شەڕی دووهەمی جیهانی حیزبە دیموکراتەکانی میسر لێك دابڕان و لە یەکتر جیا بوونەوە: تاقمێکیان پێیان باشتر بوو لە بەرەی ئینگلیزییەکاندا بمێننەوە و دوای تەواوبوونی شەڕ سەربەخۆیی وڵات داوا بکەن. ئەوانیتر لەسەر ئەو بۆچوونە بوون کە میسر دەبێ لەو شەڕدا بێ لایەن بێ ، چونکە میسر هیچ پەیوەندییەکی بەو شەڕەوە نییە. هەندێکیشیان دەچوونە سەر شەقامەکان و دژ بە 'فاروق شا' خۆپێنیشاندانیان دەکرد. برایانی موسوڵمان یارمەتیی فاروق شا یان دەدەدا و بە دژایەتیی دیموکراسیخوازەکان دروشمی "خودا لەگەڵ فارووق شایە"یان بە دەستەوە گرتبوو. حەسەن ئەلبەننا چەندین جار پێشنیاری کردبوو کە فارووق شا وەك ئەمیر الموئمنین و سەرۆکە ئایینیەکان بۆ دامەزرانی خەلافەت هەلبژێردرێ! فارووق شا ساڵی 1936ی زایینی برووسکەیەکی بۆ حاکمانی ئەوکاتی عەرەب نووسیبوو کە لەلایەن ئەڵبەنناوە ئامادە کرابوو، و لەوێدا داوای بەجێ هێنانی پرۆگرامێکی پەنجا خاڵەی کردبوو. لەم نووسراوەیەدا ئاماژە بە چەندێك لەو خاڵانە دەکەین. ئەو بroووسکەیە و پەنجا خاڵەکەی رووخساری راستەقینەی فاشیستیی برایانی موسوڵمان وەدەر دەخەن:

- هەڵوەشاندنەوەی هەموو پارتە سیاسییەکان و لێ ستاندنەوەی هێزی سیاسی لە ئوممەت بۆ پێکهێنانی بەرەیەکی یەکگرتوو.
- رێفۆرمێك بەسەر یاسا دابهێندرێت و شەریعەتی ئیسلامی وەك تەنیا یاسای وڵات بە فەرمی بناسرێ.
- گەورەکردنەوە و بایەخدان بە گرووپە گەنجەکان و راهێنانیان بە پێی یاساکانی جیهاد.

- بەهێزکردنی پەیوەندیی وڵاتانی ئیسلامی لە پێناو پێکهێنانی خەلافەت.
- بڵاوکردنەوە و بەهێزکردنی رۆحی ئیسلامی لە نێو ئومەتدا.
- کونترۆڵی هەڵس و کەوت و بووچوونی کەسیی لە نێوان کارمەندان، چونکە ئیتر جیاوازییەك لە نێوان ژیانی کاریی و ژیانی کەسیی، بەدی ناکرێ.
- دیاری کردنی کاتژمێری کاتی کار لە پێناو وەدیهێنانی وەزیفەی ئیلاهی و ئایینی.
- روونکردنەوەی کاتی کاریی، پشووەکان و ... هتد، بە پێی یاساکانی ئیسلام.
- هاندان و راهێنانی خویندکارە ئایینیەکانی "ئەل ئەزهەر" لە بواری نیزامی، پەروەردە و بەڕێوەبردن و ...

ئەو پەنجا خاڵانە تا ئەوڕۆش وەك یاساو کۆڵەکەی پێکهێنەری پرۆگرامی نەتەنیا برایانی موسوڵمان بەڵکوو زۆربەی بزوتنەوە ئیسلامییەکان گرنگایەتییان هەیە. ئەو داواکارییانە دوای 76 ساڵ، ئێستاش دوای بردنەوەی دەنگی برایانی موسوڵمان لە ساڵی 2012، لە پارلمانی میسردا قسە و باسی لەسەر دەکرێ.

دوای هەڵبژاردنی محمەد مورسی وەك سەرکۆماری وڵات، برایانی موسوڵمان ئەو هەلەیان بۆ رەخسا کە هەمیسان پرۆگرامە پەنجا خاڵەکەیان بهێننەوە گۆڕێ. چوارچێوەیەکی بەندیخانە ئاسایان بە دەوری خەڵکدا کێشا کە کۆمەڵانی گەل تەنیا بە هێزی تووڕەیی و شەڕ و لێکدان و شێوەی نادێموکراتیك دەیانتوانی خۆ لەو دۆڵپایە رزگار بکەن.

پێکهێنانی گرووپی تێرۆر بە چاولێکەری لە SA و SS*

هەر جووڵانەوەیەکی سیاسی رێزی بۆ شەڕخوازی هەبێ، دێموکراسی بە مەترسییەکی گەورە بۆ کۆمەڵگادابنێ، جیهان و بەشدارانی کۆمەڵگای خۆی، بەسەر دیندار و بێ دین دا دابەش بکات و جیهاد بە تەنیا رێگای رزگاریی بناسێ، ئیتر تەنیا ئەوە پرسیاری کاتە دەنا بێ ئەملا و ئەولا بۆ توونا کردنی دژبەرانیان، دەست بۆ شەڕی چەکداری دەبەن. برایانی موسوڵمان لە پلەی یەکەمدا حیزبە چەپەکان بە دوژمنی خۆیان دەناسن، ئەگەرچی حەسەن ئەلبەننا ئیدەی دادگەریی سوسیالیستیی بە ئیسلامی راستەقینە دادەنێ. ئەلبەننا دەیزانی کە ئەو کات دەنگدەرانی میسریی زۆربەیان دەنگی خۆیان بە حیزبە چەپەکان دەدن و وا بە پەلە هیچ چارەیەکی بۆ ئەو کێشەیە ناتوانێ ببێ، بەجێی گرنگیدان بە هەڵبژاردن بڕیاری گێرەشێوێنی و شەڕی ناو شەقامەکانی دا!

بە هەڵگیرساندنی شەڕ و رەخساندنی بارودۆخێکی ترسێنەر لەسەر شەقامەکان، لایەنگرەکانی خۆی دژ بە هەموو حیزبە چەپەکان ئورگانیزە دەکرد. لە هەوەڵەوە لایەنگرەکانی تەنیا بە شێواندنی خۆپێشاندانی حیزبە چەپەکان و کارگەرەکانەوە ماندوو کردبوو کە ئەوەش خۆی یەك لە هەڵس و کەوتەکانی نازییە ئاڵمانییە کان بوو دژ بە دێموکراسیی ئەو کات. تەنانەت حەسەن ئەلبەننا بە چاولێکەریی نازییەکان هێزێکی ئەمنییەتیی بۆ برایانی موسوڵمان پێکهێنا و ناوی "ئەلجیهاد- السری" لەسەر دانا. بەڵام چلۆن لە ماوەیەکی کورتدا ئەو گرووپە دەستی بەسەر چەك و پارە و کەرەسەیەکی زۆردا گرت، جێی پرسیارە و تا ئەورۆش وەك نهێنییەك ماوەتەوە. ئەگەرچی یارمەتی سعوودیەکان بە شێوەی بەردەوام پشتگرمی کردبوون، بەڵام زۆربەی کارناسان لەسەر ئەو باوەڕەن کە نهێنی گەورەبوونەوە و خۆڕاگری و سەرکەوتووییان دەگەڕێتەوە بۆ پەیوەندیی، پشتیوانیی و چاولێکەریی لە سازمانە فاشیستییە ئەمنییەکانی ئاڵمان و ئیتالیا.

علی ئەشماوی "Ali Ashmawi" کە پێشتر سەرۆکی هێزی ئەمنییەتی برایانی موسوڵمان بوو و دواتر لێیان جیا بۆوە، لە کتێبێك بە ناوی "مێژووی نهێنیی برایانی موسوڵمان" دا دەنووسێ: "حەسەن ئەلبەننا نە تەنیا سترۆکتووری هێزی نهێنیی نازییەکان و گشتاپۆی وەك سیمبۆلێك بۆ حیزبەکەی هەڵبژارد، بەڵکوو پێشتر زانیارییەکی بەرچاوی لەسەر نازییەکان و بزووتنەوەی ژێرزەمینیی سەهیۆنیستەکان کۆکردبۆوە!" لە راستیدا مەبەستی سەرەکیی ئەلبەننا ئەوە بوو کە گرووپێکی ئیسلامی سەدەی ناوەڕاست کە لە نێوانساڵەکانی 1080 تا 1270 چالاکییان هەبووە، زیندوو بکاتەوە، کە چەندین کەسایەتیی سیاسیان تێرۆر کردبوو و گرووپەکەیان بە ناوی ئاساسینەکان"Assassinen" چووبوە ناو مێژووەوە.

مارکۆپۆلۆ لەسەر ئەو گرووپە گوتوویەتی: "ئەو گرووپەم وەك فیرقەیەکی حەشیش کێش هاتە بەرچاو کە لە بارودۆخی نەشەبووندا دەست دەکەن بە کوشتنی مرۆڤەکان! ناوی گرووپەکە لە زمانی لاتیندا بە مانای پیاوکوژ "Attentäter" هاتووە. پێکهێنەری ئەو گرووپە کەسێکی ئێرانی بووە بەناوی حەسەن سەبباح(1034 تا 1124). وەك دەگێڕنەوە حەسەن سەبباح لە ترسی تووفانێکی بە هێز، لایەنگرەکانی بردۆتە باغێك لەسەر کێوی ئەلەمووت. پیش ناردنیان بۆ شەڕێکی بێ ئەمان، بۆ ئەوەی بارودۆخی بەهەشتیان بۆ وێنا بکات، لەوێ حەشیش و تریاکێکی زۆری بۆ کێشان لە نێوانیاندا بڵاو کردۆتەوە و هاوکات خواردەمەنییەکی باشی داونێ و چەندین ژنی جوانیشی بۆ دەستەبەر کردوون. لایەنگرەکانی هێندە گیرۆدەی حەسەن سەبباح بوون، حازر بوون خۆی بۆ بە کوشتن بدەن. سەیر ئەوەیە حەسەن سەبباح هەر دووك کوڕەکەی خۆی بەهۆی نافەرمانی کردنەوە لە سێدارە داون. مرۆڤ لەو گێڕاوەیەدا جیهادیستەکانی ئەورۆیی دەبینێتەوە کە بۆ گەیشتن بە بەهەشی چێکراو لە لایەن ئایینیەکانەوە، لە هیچ کارێکی ناڕەوا ناگوزەرێن و بە شانازییەوە بەرەو مەرگ دەڕۆن. تەنانەت خومەینی کلیلی بەهەشتی

پلاستیکیی بە ملی منالانی ئێرانییەوە هەڵدەواسی و بەرەو مردن و چوون بۆ بەهەشتی دەناردن.

یەك لە ئارەزووە گەورەکانی حەسەن ئەلبەننا ئەوە بوو، گرۆوپێك لەدەوری خۆی کۆبکاتەوە کە بە بێ رەخنە لێگرتن و بێ ئەملا و ئەولا هەر وەك نازییەکان یاخود ئاساسینەکان حوکم و بریارەکانی بەجێ بێنن. پرنسیپی "گوێراگریی بێ سنوور" تا ئەمڕۆش وەك یاسایەکی سەرەکیی لەناو برایانی موسوڵماندا ماوەتەوە. پێش ئەوەی ئەندامانی کاری نهێنی ئەو حیزبە هەڵبژێردرێن، لە لایەن حەسەن ئەلبەنناوە بە وردی کونترۆڵ دەکران. لایەنگرانیان دەمانچە بەدەست و دەست لەسەر قورئان مەجبوور بە سوێندخواردن دەکران کە لە رێگای حیزبەکەیاندا بۆ هەمیشە گوێڕاگر و چالاك بمێننەوە.

سەرەتای ساڵی 1945 حەسەن ئەلبەنا لە هەڵبژاردنی پارلماندا بەشداریی کرد. کاتێک لەو هەڵبژاردنەدا دۆڕاندی، هەرەشەی دەکرد کە بە 200 هەزار لایەنگرەوە هێرش بۆ سەر پارلمان دەبات، وەك چۆن هیتلێر ساڵی 1922 هەوڵی کۆدتای لە ئاڵمان دا! ماوەیەك دواتر سەرۆك وەزیری کاتی بە ناوی ئەحمەد ماهیر کە لە چەپەکان بوو بە دەست گەنجێك بە ناوی مستەفا ئەلعزاوی تێڕۆر کرا. ساڵێك دوای ئەو تێڕۆرە روون بۆوە کە ئەو گەنجە ئەندامی نهێنیی برایانی موسوڵمان بووە.

بۆ رزگارکردنی میسر لە چنگی چەپەکان و بریتانیای گەورە و دامەزرانی حکوومەتێکی ئیسلامی، یەك لە هەرە ئارەزووە گەورەکانی حەسەن ئەلبەننا ئەوە بوو کە ئاڵمان لە شەڕدا سەرکەوتوو بێ. بە خۆشییەوە ئاڵمان دۆڕاندی و ئارەزووەکەی حەسەن ئەلبەننا کوێربۆوە. دوای کۆتایی شەڕ، فاررووق شاخۆی لە سیاسەت کێشاوە. لە ساڵی 1947 بەولاوە برایانی موسوڵمان چەندین چالاکیی تێڕۆریستییان لە شارەکان و بەتایبەت سینەماکان و دژ بە یەهوودییەکان بەڕێوەبرد.

کاتێك ئیسرائیل پێکهات، بەهۆی شەڕخوازیی وڵاتانی میسر، ئۆردۆن، عراق، و لوبنان دژ بەو پێکهاتە، لایەنگرانی ئەلبەننا هەلێکی نوێیان بۆ درێژەپێدان بە کارە تێرۆریستییەکانیان دەست کەوت. زۆربەی لایەنگرانی برایانی موسوڵمان چوونە ناو ریزەکانی سوپای میسر و فەلەستینەوە.

SS* = حیزبی کاری سوسیال ناسیۆنالیستی ئاڵمان
SA* = لقی نیزامی نازییەکان

دێموکراسی بە ناوی 'ئەسپی ترۆیا'وە*

بە چاولێکەریی لە هیتلێر، حەسەن ئەلبەنناش دژ بە سیستەمی چەند حیزبیی راوەستابوو و لە کۆمەڵگایەکی چەند حیزبیی دێموکراتیکدا بەربەرەکانی نێوان حیزبەکانی بە کەم و کورتیی و دژ بە ویستی نەتەوە موسوڵمانەکان دەزانی. کاتێ کۆدتاکەی هیتلێر دوای ساڵی 1923بۆ وەدەستهێنانی هێزی سیاسی سەرنەکەوت، بۆ ئەو مەبەستە، ناچار بە هەڵبژاردنی رێگایەکیتر کرا. بەڵام سەرەڕای ناچاربوون و بەشداریی بەزۆریی ئەو لە کۆمەڵگای دێموکراتیدا، روخساری راستەقینە و هەڵوێستە سیاسییەکانی خۆی بە ڕاشکاویی هەر نیشان دەدا و نەیدەشاردنەوە. دێموکراسی بۆ ئەو وەك کەرەسەیەك بوو بۆ وەدەستهێنانی هێزی سیاسی. زۆربەی حیزبەکانیتر لەسەر ئەو باوەڕە بوون کە هیتلێر و حیزبەکەی مەترسییەکی گەورە بۆ کۆمەڵگا نیین و دەتوانن کۆنترۆڵیان بکەن. هیتلێر بە کەڵك وەرگرتن لە یاساکانی سیستەمی دێموکراسی بەرە بەرە هێزی بەدەستەوە گرت و ئەو سیستەمەی بە پێی کات بەرەو دیکتاتۆری هیدایەت کرد.

* ئەسپی ترۆیا: ئەسپێك بوو کە لە دار دروستکرابوو و لە گێڕاوەکانی وڵاتی یووناندا کە گوایە سەربازەکان خۆیان لە زگی ئەودا شاردۆتەوە، زەفەریان بەسەر دوژمنەکەیان هێناوە.

بارودۆخێکی هاوچەشن بۆ برایانی موسوڵمان لە هەنبەر تێگەیشتوویی و کەڵکوەرگرتن لە سیستەمی دێموکراتێك بەدی دەکرێ. بە دوای مردنی سەرکردەکەیان حەسەن ئەلبەننا، حیزبی برایانی موسوڵمان هەستیان بەوە کردبوو کە بۆ وەدەستهێنانی هێزی سیاسی نابێ لە هیچ کارێك چاوپۆشی بکەن. هەوڵی یەکەمیان خۆ نیزیککردنەوە لە 'بزووتنەوەی سەربازان و ئەفسەران' بە سەرکردایەتیی 'جەماڵ عەبدولناسر' بوو. گرووپەکە بە تێکشکاویی و سەرشۆڕیی لە شەڕی فەلەستین گەڕابۆوە.

نەیانتوانیبوو ئیسرائیلییەکان تێك بشکێنن و ئینگلیزییەکانیش هەر وەك پێشتر لە وڵاتدا مابوونەوە و شا فارِوقیش لەوە بێ هێزتر بوو کە بتوانێ ئاڵ و گۆڕێك پێك بێنێت.

برایانی موسوڵمان لێرە بەولاوە بە راشکاویی دژ بە شا فاروق رادەوەستن و پشتیوانیی لە کۆدتای ساڵی 1952 دژ بە شا دەکەن. شا ناچار بە وازهێنان لە دەوڵەت دەکرێ و هەڵدێ بۆ ئیتالیا. دوای رۆیشتنی شا، بەربەرەکانی بۆ وەدەستگرتنی هێز لە نێوان حیزبەکانی میسر دەستی پێکرد. جەماڵ عەبدولناسر دەیویست سوسیالیزم دامەزرێنێ و برایانی موسوڵمانیش دامەزرانی وڵاتێکی ئیسلامییان لە مێشکدابوو. چەپەکان و لیبراڵەکانیش خەریکی تێکۆشان بۆ دامەزرانی دوبارەی دێموکراسی لە کۆمەڵگادا بوون. ناسر لەگەڵ ئەوانیتردا، لەپێناو رێفۆرمی دێموکراتێك تێکۆشانی دەکرد، کەچی براyانی موسوڵمان بە چالاکیی تێرۆر و گێرەشێوێنیی، فەزاکەیان دەشێواند. دوای پووچەڵبوونەوەی تێرۆری ناسر لە ساڵی 1954 سەرکردایەتیی براyانی موسوڵمان گیران. هێندێکیان لە سێدارە دران و چەند کەسیشیان خرانە بەندیخانەوە. رێکخراوەی براyانی موسوڵمان بۆ دووهەمجار لە مێژوودا قەدەغە کرا و زۆربەی لایەنگرەکانی خرانە بەندیخانەوە. لە زیندانەوە لایەنگرانی دەرەوەیان هاندەدا بۆ بەرِێوەبردنی چالاکیی تێرِۆر نەك هەر لە میسر بەڵکوو لە هەموو وڵاتەکانی دیکەش. سێ گرووپی ترسێنەری ئیسلامیی ئەو کات لە براyانی موسوڵمان جیا بوونەوە و بە نێوی "ئەلجیهاد ئەلئیسلامی"، "ئەلجەماعة ئەلئیسلامی" و "بزووتنەوەی تەکفیری ئەلهیجرە" چالاکییان دەکرد.

لە ناوەڕاستی شەستەکاندا شەپۆلێکی تازەی تێرِۆر وڵاتی میسری داگرت. کارخانە و پێگەی نیزامیەکان کەوتنە بەر هێرشی ئیسلامییەکان و کاول کران. ئەو تێرِورانە بووە هۆی لە سێدارەدرانی سەرانی ئەو بزووتنەوەیە کە یەك لەوان 'سەید قوتب' بوو. بیر و باوەڕ و بۆچوونەکانی

قوتب وەك باوكی جیهادێكی نوێ لە هەموو وڵاتە ئیسلامییەكان تا ئەوڕۆش لە لای ئیسلامییەكان پیرۆزە.

دوای دۆڕانی شەڕی شەش ڕۆژەی 1967 كە دووهەمین سەرشۆڕیی بۆ ناسر بوو، برایانی موسوڵمان هەمیسان هاتنەوە سەر گۆڕەپانی سیاسەت و بە گوشار خستنە سەر بەرنامە سێكۆلارە سوسیالیستییەكەی ناسر كە سەری نەگرتبوو، دروشمی "ئیسلام تەنیا چارەسەرە" یان بۆ دامەزرانی وڵاتی ئیسلامیی بەرز كردەوە. برایانی موسوڵمان دەنگی زۆربەی شاروەندانیان بۆ لای خۆیان راكێشا بەڵام بەهۆی بەهێزبوونی سیستەمی ئەمنیی و نیزامی ناسرەوە، دەنگیان دەر نەدەهات. ئەو فەزا سیاسییە بووە هۆی ئەوەی زۆربەی لایەنگرانی برایانی موسوڵمان وەك مامۆستای قوتابخانەكان، دوكتور و موهەندیس وڵاتیان بەرەو عەرەبستانی سعودی بەجێ هێشت و بە شێوەی بەردەوام و گەلێك چالاكانە تەبلیغاتیان بۆ جیهادی ئیسلامی سەید قوتب دەكرد.

دوای مردنی ناسر لە ساڵی 1970، ئەنوەر سادات هاتە سەر كار. ئەنوەر سادات بە تەواوی هێز هەوڵی پسانەوەی پەیوەندیی لەگەڵ رووسیەی دەدا و زیاتر سیاسەتەكەی بۆ لای رۆژئاوا لێدەخوڕی. بەڵام ناسریستەكان و ماركسیستەكانی وڵات دژ بە ئەنوەر راوەستان. ئەو بارودۆخە بووە هۆی زیندوو كردنەوەی برایانی موسوڵمان. دواتر ئەنوەر سادات بەهۆی پەیماننامە ئاشتییەكەی كە لەگەڵ ئیسرائیلی بەست، لە لایەن گرووپی تێروریستیی جیهادی ئیسلامییەوە كوژرا و دوای هاتنە سەر كاری حوسنی موبارەك هەمیسان بە هێزی نیزامی وڵاتی بۆ ماوەیەك ئارام كردەوە. هەندێك لە جیهادیستەكان وڵاتیان بە جێ هێشت و بۆ جیهاد دژ بە رووسییەكان روویانكردە ئەفغانستان. لە ئەفغانستان بۆ دووهەمین جار وەهابییەكان و برایانی موسوڵمان یەكتریان گرتەوە. دوای تەواوبوونی شەڕ گەڕانەوە بۆ وڵاتانی میسر و ئەلجەزایر و عەرەبستان و لەوێوە شەپۆلێكی چالاكیی تێروری نوێیان دژ بە پۆلیس، گەڕۆكە

بیانییەکان و ئەو بیانییانەی لە وڵاتانی عەرەبی دەژیان، وەڕێخست. مەبەستی سەرەکیان لە پێشدا بە ئیسلامیکردنی کۆمەڵگا عەرەبییەکان و لە نهایەتدا بە جیهانیکردنی ئیسلام بۆ هەموو نەتەوەکانی دنیا بوو. لە ماوەی سی ساڵ حکوومەتی موبارەکدا ئیسلامیستەکان بە تەواوی هێزەوە لەو شوێنانەدا کە دەوڵەت نەیتوانیبوو سەرکەوتووبێ، چالاکییان دەکرد و قوتابخانە، نەخۆشخانە و ... بۆ خەڵک دروست دەکرد و ئەو باوەڕەیان لە خەڵکیدا پێکهێنابوو کە برایانی موسوڵمان تەنیا ئاڵترناتیون بۆ بەڕێوەبردنی کار و باری وڵات.

لە هەڵبژاردنەکانی ساڵی 2011 و 2012 ی میسر و تونێسدا زۆرینەی دەنگەکان بە برایانی موسوڵمان درا. هەوڵیان دا لەو دوو وڵاتە دەوڵەتێکی ئیسلامی دامەزرێنن. بە تایبەت لە وڵاتی میسر هەر وەك پێشتریش باسمان لێکرد، پرۆگرامی پەنجا خاڵەیان وەك یاسای نوێی وڵات هێنایە پارلەمان. بە پێچەوانەی هیتلێر کە زۆربەی دەنگی خەڵکی ئاڵمانی لە پشت بوو، لێرەدا خەڵکی سیاسی و رووناکبیرانی میسر لێیان وەدەنگ هاتن. کۆمەڵانی خەڵک رژیمی موبارەکیان رووخاند چونکە لەوە زیاتر نەیاندەتوانی دیکتاتۆریی تەحەممول بکەن. دێمۆکراتەکان لە هەڵبژاردن دا سەرکەوتوو نەبوون چونکە زۆربەی فەقیر و ناوچە فەقیرنشینەکان دەنگی خۆیان بە برایانی موسوڵمان دا. دوو مانگ دوای هەڵبژاردن، مورسی بوو بە سەرۆك کۆماری وڵات، ریشێکی دانا و شەقێکی لە دێموکراسی هەڵدا. ساڵێك دواتر بە ملیۆن خەڵك چوونە سەر شەقامەکان و داوای لاچوونی مورسییان کرد. ئەگەرچی مورسی بە دەنگی زۆرینەی خەڵکیی و لەسەر هەڵبژاردنی دێموکراتیك هاتبووە سەر کار، بەڵام ئەو کارە نەك وەك کودتا بەڵکوو پێداویستییەك بوو کە دەبوو پێك بهاتبایە.

ئیبراهیم و دامەزرانی بناغەی فاشیزم

هەموو ساڵێك موسوڵمانان جەژنی قوربان بەڕێوە دەبەن. لەگەڵ ئەو جەژنە بیرەوەریی ئیبراهیم و کوڕەکەی زیندوو دەکرێتەوە. ئەو چیرۆکە لە تەورات، ئینجیل و قورئاندا باسی لێکراوە. باوکە گەورەی جوولەکە، مەسیحی و موسوڵمانەکان لە خەونیدا دەبینێ چلۆن کوڕەکەی خۆی بۆ خودا قوربانی دەکات. بە پێی چیرۆکی قورئان ئیبراهیم بەیانی لە خەو هەڵدەستێ، بە پەلە چەقۆیەك دێنێ و بۆ گێڕانەوەی خەونەکە دەچێ بۆ لای کوڕەکەی:

"کوڕی خۆم! لە خەونمدا بینیم کە من دەتکووژم. ئێستاش سەیر کە، دەڵێی چی؟ کوڕەکە گوتی: باوکە! ئەو کارەی پێت دروستە و ئەمرت پێ کراوە، بەجێی بێنە! کاتێك هەردووکیان رازی بە خواستی خودا بوون و

ئیبراهیم کوڕەکەی لەسەر زەوی راکێشا، خودا بانگی لێ کرد: هۆ ئیبراهیم! تۆ وەفاداریی خۆت بۆ من سەلماند! ئەرخەیان بە کاری وات بۆ قەرەبوو دەکرێتەوە. ئەرخەیان بە کە ئەوە تەنیا تاقیکردنەوە بوو..."

لە کۆتاییدا خودا ئیبراهیم لە کوشتنی کوڕەکەی پەشیمان دەکاتەوە و پاداشی دەداتێ کە بە جێی کوڕەکەی ئاژەڵێك بکووژێتەوە.

مەبەستی ئەو چیرۆکە چەندین لایەنی هەیە: ئیبراهیم ئامادەیە بێ ئەملا و ئەولا، بە بێ هەستکردن یاخود تێگەیشتن لە لایەنی ئەخلاقی و بە بێ لەژێر پرسیارخستن، ئەمری خودا بەجێ بهێنێ. ئەو تەنانەت ئامادەیە بۆ ئەو کارە، کوڕەکەی خۆی قوربانی بکات.

لێرەدا دوو یاسای سەرەکیی فاشیستەکان دەبینرێ: **گوێڕایەڵیی بێ شەرت و مەرج و خۆ قوربانیکردنی بێ سنوور**. ئیبراهیم بەو هەڵس و کەوتەی یاخود بە ئامادەبوون و گوێرایەڵی، کۆڵەکەی ناوەڕۆکی بیرکردنەوەی ئایینی ئیسلامی دامەزراند. وشەی ئیسلام لە کرداری عەرەبی "ئەسلەمە" وە دێت و بە مانای 'خۆ خستنە ژێر فەرمان [تەسلیم بوون]' هاتووە.

لایەنێکیتری ئەو چیرۆکە ئەوەیە ئیبراهیم لە بڕیارەکەیدا کوڕەکەشی دێنێتە کایەوە کە وەك منداڵێك نە لە وشەی خودا و نە لە قوربانیکردن تێدەگا. ئەوەش تاکتیکێکە کە فاشیستەکان کەڵکی لێ وەردەگرن: بارودۆخێك لە ناو کۆمەڵگادا سازدەکەن کە وێدەچی خەڵکەکە بڕیاردەر بن، لە حاڵێکدا بڕیارەکە زۆر پێشتر دراوە. بۆ وێنە لە داگیرسانی شەڕی دووهەمی جیهانیدا "گوبلز" یەك لە نازییەکانی ئاڵمان، لە کاتی قسەکردنی بۆ کۆمەڵێکی خەڵک، پرسیاریان لێ دەکا: "شەڕی مان و نەمانتان دەوێ؟" مەبەست لەو پرسیارە ئەگەری سەرنەکەوتوویی لە شەڕەکەدایە کە تاوانەکە بگەڕێتەوە سەر خەڵکی کۆمەڵگا.

فاشیزم جاروبار لەگەڵ یەکتاپەرەستیی بە خزم دەردەچن. ئەو ئایینانەی باوەڕیان بە چەندین خودا هەیە، لە ڕاستیدا زۆر لە ئایینە ئیبراهمیەکان کراوەتر و سەبوورترن. چونکە لە ئایینی چەند خوداییدا ئەرکەکان بەسەر چەندین خودا دا دابەش دەکرێن. خودایەك بەرپرسە بۆ مردن، ئەویتریان بۆ ژیان، یەکیان بۆ خاپوورکردن و ... بەو شێوەیە ئەو خودایانە نەتەنیا تەواوکەری کاری یەکترن، بەڵکوو بە یەکترەوە بەستراونەتەوە. ئەو کەسانەی باوەڕیان بە ئایینی چەند خوداییە، مافی هەڵبژاردنیان هەیە و بە پێی پێداویستیی پەنا بۆ یەك لەوان دەبەن. خودای ئایینە ئیبراهیمیەکان بەغیلە و هیچ خودایەکی تر لە پەنا خۆی ناتوانێ تەحەممول بکات. ئەو ئیدەیە کە خودا یەکتایە، بە تەنیایی ئێمەی خوڵقاندووە، هەموو شتێك لە ژێر ئیختیاری ئەو دایە، خۆی دەزانێ چی بەسەر ئێمە دێنێ، بیست و چوار کاتژمێر لە ڕۆژدا کۆنترۆڵمان دەکا، خەون و خەیاڵەکانمان دەناسێ، ژیانمان بە هۆی کاری رەوا و ناڕەوا دەپێوێ و ئەگەر هەڵە بکەین بە ئاگری جەهەننەم دەمانسووتێنێ، یەکەمین بناغەی سەرەکیی ئایینی دیکتاتۆرییە کە سەرچاوەیە بۆ هەموو دیکتاتۆرییەکانی دیکەی جیهان. لە هەموو دیکتاتۆرییەکدا کەسێك، ئیدعای رێگای راستیی دەکات و هەوڵ دەدا خەڵکیی بەرەو ئەو رێگایە هیدایەت بکا و بۆ ئەو کارەش چاوەڕوانیی دەکات کە خەڵکەکە بێ ئەوەی رەخنەی لێبگری یاخود گومانی لێ بکرێت، وەدوای بکەوێ و ویستەکانی بەجێ بێنیت.

زۆر لەمێژبوو ئیبراهیم بەدوای شتێکی ئیلاهی دا دەگەڕا. دوای ماوەیەکی زۆر بە خەیاڵ خودای ڕاستەقینەی خۆی دۆزییەوە. بە پێی گێڕاوەکانی تەورات و ئینجیل دوای ئەو دۆزینەوەیە بۆ خزمەتکردن بە خوداکەی و ناساندنی بە مرۆڤەکانیتر, تایفە و بنەماڵەی خۆی بەجێ هێشت. بە گوێرەی قورئان، ئیبراهیم تایفەکەی بەجێ ناهێڵێ و بۆ دژایەتیی لە هەنبەر باوکی(ئازەر) کە باوەڕی بە چەند خودایی هەبووە، لای بنەماڵەکەی دەمێنێتەوە. ئیبراهیم خوداکان واتە بوتەکانی باوکی دەشکێنێ و داوا لە خەڵکی دەکا کە دەست لە پەرەستنی بوت هەڵبگرن. فناتیکەکان لەسەر ئەو کارەی ئیبراهیم کە گوایە ئەتکی بەسەر خوداکانیاندا هێناوە، هێرشیان کردە سەری و خستیانە ناو ئاورەوە. بەڵام خودا ئاورەکە دەکووژێنێتەوە و ئیبراهیم وەك پەرجۆیەك لە سووتاندن رزگاریی دەبێ.

محەمەد وەك تاجرێکی گەنج، دوای ساڵیانی درێژ سەفەرکردن بۆ دیمەشق و ناوچەکانیتر لەگەڵ زۆربەی تاجرانی یەهوودی و مەسیحی ئاشنا دەبێ. لەو تاجرانەوە بە باشی چیرۆکی ئەو دوو ئایینە فێر دەبێ. بەتایبەت چیرۆکی ئیبراهیمی وەك ناوەندی سەرەکیی بۆ ئایینی ئیسلام کە دواتر قاوی بۆدا، هەڵبژارد و تاقانە کوڕی خۆیشی ناو نا ئیبراهیم.

بۆ ئەوەی پەیامە ئیلاهییەکەی بە جوولەکە و مەسیحیەکانی عەرەبستان بگەێینێ و سەرنجی ئەوانیش بۆ لای خۆی ڕاکێشێ، کەسایەتیی ئیبراهیم و چیرۆکەکەی بە تامەزرۆییەوە وەك باوکە گەورەی هەموان، هەڵبژارد. تەنیا بەو جیاوازییەی کە محەمەد کوڕی ئیبراهیم واتە ئیسماعیلی لەناو ئینجیلدا کە ڕۆڵێکی ئەوتۆی نەبوو، دۆزییەوە. سەبارەت بە کوڕی ئیبراهیم لە هاجەر کە یەخسیرێکی میسری بوو

دەگێڕرێتەوە کە ئیبراهیم هەر دووکیانی لە بیابان بە تەنیا بەجێ هێشتووە، چونکە زارای ژنی ئیرەیی بەو دوانە بردووە.

بە پێچەوانەی ئینجیل محەمەد لەسەر ئەو باوەڕە بووە ئیبراهیم ویستوویەتی ئیسماعیل قوربانی بکات نەك ئیسحاق. هەروەها لە قوڕعاندا باس لە دروستکردنی کەعبە لە لایەن ئیبراهیم و ئیسماعیلی کوڕی بۆ زیارەتی موسوڵمانان، کراوە. کەعبە پێش محەمەد وەك ناوەندێکی ئایینی عەرەبەکان بووە و پێش ئیسلام هەموو قەومێک ئیزنی ئەوەی هەبوو بوت یاخود خوداکانی خۆی لە ناو یا لە دەوری کەعبە دابنێت. شاری مەککە، کە لە مابەین دیمەشق و یەمەن دا جێی گرتبوو وەك ناوەندێکی بازرگانی گرنگایەتیی بۆ ناوچەکە هەبوو و زۆربەی قەبیلەکان هات و چۆیان تێدا دەکرد. مەسیحییەکان ئینجیل و وێنەی مریەمیان لێ هەڵواسیبوو. ناوەندێکی ئایینی- بازرگانی پێکهاتبوو کە زۆربەی بازرگانەکانی ناوچە لەوێ کرین و فرۆشتنیان دەکرد. بارودۆخێکی گونجاو لە نێوان مرۆڤە ئایینیەکان و ئایینی جیاواز لە خۆیان پێکهاتبوو، کە هەرکام بە ئازادییەوە بانگەوازیان بۆ باوەڕ و بۆچوونەکانی خۆیان دەکرد.

کاتێك محەمەد ویستی پەیامە ئایینیەکەی خۆی لەوی بڵاو بکاتەوە لێیگەڕان بە ئازادی قاوی بۆ ئایینەکەی لە کەعبەی شاری مەکە، بکات. ناوبراو لە هەوەڵەوە خۆی دێموکرات نیشان دا و گوتی: "ئێوە و باوەڕی خۆتان، من و باوەڕی خۆم". بەڵام دواتر کاتێك محەمەد ویستی بوت یا خوداکانی دەوری کەعبە بسووتێنێ، لە نێوان ئەو و تایفەکانی تردا کێشە پێکهات کە ئەمان زیاتر نیگەرانی تێکچوونی بارودۆخی بازرگانی لە کەعبە بوون. پیش هاتنی ئیسلام لە نیوان تایفە کانی عەرەبدا پەیتا پەیتا شەر و ناخۆشی پێکدەهات کە ئەوکات لە لایەن دوو زلهێزی ناوچەکە واتە فارسە ساسانییەکان و ڕۆمیەکان، کونتڕۆڵ دەکران.

بەڵام بە پێچەوانە محەمەد خەونی بە ئیمپراتۆرییەکی سەربەخۆی عەرەبییەوە دەدیت و کەعبەی وەك ناوەندێکی ئایینی بۆ لایەنگرەکانی دادەنا. تەنانەت باپیری محەمەد قوسەی ابن کیلاب "Qusai Ibn Kilab" زۆر جار هەوڵی دابوو تایفە عەرەبییەکان هانبدا بۆ یەکگرتوویی و پێکهێنانی وڵاتێکی عەرەبی دژ بە زلهێزەکانی ناوچە. بەڵام ئەو مرد و خەونەکەی نەتوانی بەدی بێنێ. نەوەکەی محەمەد لێرەدا ڕێگای باپیری خۆی گرت و هەوڵی بۆ یەکگرتوویی بنەماڵە عەرەبەکان دەدا. ماوەی سێزدە ساڵ بەردەوام لە مەککە قاوی بۆ ئایینی ئیسلام دا بە بێ ئەوەی سەرکەوتوو بێ. کەمتر لە سەد کەسێك وەدوای کەوتبوون کە زۆربەیان یەخسیر و دیل بوون. دواتر کاتێك لەگەڵ لایەنگرەکانی مەککەیان بەجێ هێشت و بەرەو مەدینە وەڕێ کەوتن، شانس رووی تێکردن. محەمەد توانی متمانەی دوو تایفەی ناوداری ناوچەکە بە ناوی ئەوس"Aos" و خەزرەج"Khazradsch" وەدەست بهێنێت.

لە هەوەڵەوە، لە مەدینە، محەمەد خۆی لە یەهوودییەکەن نیزیك دەکردەوە. داب و نەریتەکەیانی بە دڵ بوون. یاسا رەوا و قەدەغەکانی ئایینی جوولەکەی زۆر پێ باش بوو. بۆ وێنە، دەستووری دۆعاکردن، بەڕۆژووبوون، خەتەنەکردن، خاوێنکردنەوەیان و هەروەها کارە قەدەغەکانیان بەتایبەت نەخواردنی گۆشتی بەرازی زۆر پێ باش بوو. تەنانەت ئورشەلیم (قودس) ی وەك کەعبەی موسوڵمانان بۆ رووتێکردن لە کاتی دۆعا و نوێژدا هەڵبژارد. یاسا رەوا و قەدەغەکانیانی نێو نا شەریعەت کە لە وشەی یەهوودی هالاخا(Halacha)وە راستەوخۆ وەرگێڕراوەتەوە و لە عەرەبی و عیبریدا بە مانای ڕێگایە.

تەنانەت محەمەد ڕێککەوتێکی 52 خاڵەی لەگەڵ یەهوودیەکان ئیمزا کرد. بە پێی ئەو ڕێککەوتە ئازادیی ئایینیان زامن کرابوو و یەهوودیەکان دەبوو لە شەڕدا یارمەتیی سوپای ئیسلام بدەن و ئیزنی ماملە کردن لەگەڵ شاروەندانی مەککەیان نەبێ. محەمەد بە هیوا بوو لەبەر ئەوەی

ڕێزی زۆری بۆ ئیبراهیم دادەنا و چیرۆکەکانی تەورات و ئینجیلی لە ناو قورئاندا گونجاندبوو، یەهوودییەکان و مەسیحیەکان ئایینی خۆیان وەلانێن و ئایینی ئیسلام قەبووڵ بکەن. بەڵام زۆرینەی مرۆڤی خاوەن ئەو ئایینانە خۆیان لە ئایینی ئیسلام دەپاراست و خۆیان لێ دوور ڕادەگرتن. بەتایبەت یەهوودیەکانی مەدینە خۆیان بێ لایەن نیشان دەدا و نەیاندەویست بارودۆخی ئابووری خۆیان لەگەڵ عەرەب و نەتەوەکانیتر بخەنە مەترسییەوە. تاقمێکیان لەگەڵ تاجران و خەڵکی مەککە کە لە شەڕ دژبە محەمەدا بەشدار بوون، پەیوەندیی و ماملەیان هەبوو. محەمەد دژ بەو یەهوودیانە هەڵوێستی گرت و فەتوای لەناوبردنی تایفەی 'خەیبەر' ی یەهوودییەکانی دا. تا ئەوڕۆش موسوڵمانەکان هاواری دروشمی "خەیبەر، خەیبەر، ئێوەی جوولەکە، سوپای محەمەد دەگەڕێتەوە بۆ گیانتان" دەکەن.

لێرە بەولاوە پێغەمبەری ئیسلام رووی خۆی لێ وەرگەڕاندنەوە و گوتی هەر کەس بە قسەی خۆش بۆ لامان نەیەت، دەبێ بە زۆر بەرەو ڕێگای راست هیدایەت بکرێ.

کاتی محەمەت شاری مەککەی گرتەوە، ئیتر قسەکەی خۆی واتە "ئێوە و باوەڕی خۆتان، من و باوەڕی خۆم" ی لەبیر چۆوە و بە چاولێکەری لە ئیبراهیم، هەموو بۆت و خوداکانیانی لە دەرەوە و ناوەوەی کەعبە، لێ سووتاندن و لەناوی بردن. تەنانەت دەستووری کوشتنی بۆ پیاوێکی بێ چەك دەرکرد کە لە ترسا پەنای بۆ ناو کەعبە بردبوو. دەستووری دا شاری مەدینە لە یەهوودی و مەسیحی پاك بکرێتەوە. گرووپێکی پێکهێنا کە ئەرکیان کوشتنی ئەو کەسانە بوو کە دژ بە محەمەد چالاك بوون. ئەو گرووپە نە تەنیا تێرۆریان دژ بەو سەرکردانە بەڕێوەدەبرد کە دژ بە محەمەد لە شەڕدابوون ، بەڵکوو رەحمیان بە شاعیران و رەخنەگەرانی یەهوودیش دا نەدەهات و ئەوانیشیان دەکوشت.

بەتایبەت حوکمی کوشتنی ژنێکی پیر لە لایەن گرووپە تایبەتییەکەی محەمەدەوە زۆر بێ بەزەییانە بوو کە محەمەدی بە درۆزن ناو بردبوو و نەیهێشتبوو چل کەس لە بنەماڵەکەی (نەوە و منداڵەکانی) شەڕ بۆ محەمەد بکەن. محەمەد گرووپە تایبەتە مرۆڤکوژەکەی بە سەرکردایەتی زڕکوڕەکەی خۆی 'زەید'، بۆ تەمێ کردن نارده سەریان. زەید حوکمی کوشتنی هەموو منداڵ و نەوەکانی ئەو ژنەی دا و تەنیا ژنێکی جوانی هێشتەوە و وەك کۆیلە لەگەڵ خۆی برد و خەڵاتی محەمەدی کرد. زەید ژنە پیرەکەی لە دوو ئەسپ بەست، کە ئەو ژنە پیرە بەستەزمانەیان بە زیندوویی لێك هەڵدڕی و کردیان بە دوو لەتەوە. محەمەد بەو کارانەی ترس و وەحشەتێکی زۆری لەناو کۆمەڵگادا بڵاو کردەوە و تۆوی Intoleranz"ئین تۆلەرانس"(نائارامی و نا سەبووری)ی لەناو دڵی ئیسلامدا چاند. تۆیەك کە بە پێی کات گەورە و گەورەتر بۆتەوە و تا ئەوڕۆش بەری دارەکەی میوەی پێوەیە.

بەهۆی هەڵوێستەکانی محەمەدەوە خودای ئیسلام خودایەکی تووڕە و بێ بەزەییە. خودایەك کە تەنیا حوکم دەردەکا و هەرگیز ماملە ناکات. هەر کەس بە قسەی نەکات، بە ئاوری جەهەنەم دەیسووتێنێ. بڕیاردەری ژیان و مردنە و هەرگیز نابێ بخرێتە ژێر پرسیارەوە. حوکومران و خودایەکی بەخیلە، کە چاوی دیتنی هیچ خودایەکی تری لە پەنا خۆی نییە و بۆ بەجێهێنانی ویستەکانی بەسەر لاشەی مردوودا دەڕوا.

زیاتر لە نیوەی ئەو شەڕانەی محەمەد لە وڵاتە عەرەبییەکان دایگیرساندن، دژ بە ئەو یەهوودییانە بوو، کە نەیاندەویست بچنە ژێر فەرمانیەوە. لە پڕێکدا زمانی قورئانیش دژ بە یەهوودیەکان گۆڕرا و ئیتر بە چاوی دوژمن سەیر کران. لە هەوەڵەوە بە ناوی نەتەوەی خاوەن کتێب ناونران و دواتر بوون بە ساختەچی کتێب. دوژمنایەتیی قورئان لە هەنبەر یەهوودییەکان هێندە توند بوو کە ناوی مەیموون و بەرازیان لەسەر دانرا. سێ تایفەی گەورەی یەهوودی لە مەدینە بە تەواوی

دەرکران و چوارەمیان بە خائین و دژ بە نەتەوەی عەرەب لە قەڵەم درا و بە فەرمانی محەمەد هەموو پیاوەکانیان کوژران و منداڵ و ژنەکانیان وەك کۆیلە فرۆشران. لێرە بەولاوە مەدینە لە یەهوودییەکان پاك کرایەوە و قیبلەی موسوڵمانان لە ئورشەلیمەوە بەرەو مەککە گوێزرایەوە.

ئەو کێشەیە، لە سوورەی 8ی قورئاندا هاتووە و یەهوودییەکان بە هۆی خیانەت کردنەوە بە ئاژەڵ دادەنێ: "لە راستیدا ئەو کەسانە لای خودا ئاژەڵن، کە باوەڕیان نەبێ و باوەر نەهێنن. ئەوان ئەو کەسانەن کە لەگەڵیان پێك هاتووی و هەمووجارێك پێکهاتنەکە تێك دەدەنەوە، و هیچ باکێکیان لە خودا نییە. هەر بۆیە، ئەگەر تۆ لە شەڕدا تووشی ئەو کەسانە هاتی، ... "

بەو شێوەیە پرۆژەیەك بە ناوی "پاك کردنەوەی وڵاتی عەرەبی" پێکهات کە دەبوو دوڕگەی عەرەب بۆ دامەزرانی پایەی ئیمپراتۆریی ئیسلامی کە بە زوویی بۆ خزمەت بە ئوممەت دەبوو گەورەتریش بێتەوە، لە هەموو بێدینەکان پاك بکرێتەوە. لێرەوە کاتژمێری یەکەمی لە دایکبوونی فاشیزم دەستیپێکرد.

کاتێ محەمەد مرد، قورئانی بە شێوەی ریوایەت و هەروەها هەزاران گێڕاوەی حەدیسی بۆ موسوڵمانان لە خۆی بەجێ هێشت کە بە وردی هەڵس و کەوتی موسوڵمانان لە هەموو بوارەکانی ژیانیاندا دیاری دەکات. لەواندا تەنانەت باس لەسەر چۆنیەتیی هەڵس و کەوت لەسەر مەبال کراوە. بەڵام ئەو شتە گرنگەی لەبیری چوو، ئەوە بوو کە کەسی بە جێنشینی خۆی دیاری نەکرد و ئەو کارە دوای چەند ساڵ بووە هۆی کێشە و ناڕەزایەتییەکی مەزن لە مابەین موسوڵمانان و دوو شاخەی سوننی و شیعەی لێ ساز کرا.

جیاوازی مابەین شیعە و سوننی لەوە دابوو کە شیعە تەنیا خزم و بنەماڵەی محەمەد بە جێنشین دادەنێن و لە روانگەی سوننییەکانەوە

هەموو مرۆڤێکی ناو دە تایفەی مەککە، دەبێ مافی جێنشینی محەمەدی هەبێت. ئەو جیاوازییە بووە هۆی شەڕێکی سامناکی مەزن لە ناو ئەندامانی کۆمەڵگادا کە بزووتنەوە و خۆگەورەکردنەوەی ئیسلامیی چەند ساڵ دوای مردنی محەمەد راوەستاند و کزی کرد.

لەژێر کارتێکەریی ئەو دابڕانە، بە پێی کات چەمکی "حاکمییەتی ئەڵڵا" یاخود حوکومرانیی خودا پێکهات. ئەو ئیدەیەی لە پشت چەمکەکەوە بوو تەنیا ئەوە نەبوو کە خودا، بە تەنیا ئەرکی توانایی حکوومەتکردنی بە کەسێك دابێ بەڵکوو، ئەو خۆی لە رێگای پێغەمبەران و نوێنەرانیانەوە لەسەر ئەم هەردە حکوومەت دەکا. بەو شێوەیە حاکم، نوێنەری خودایە لەسەر زەوی و بەڕێوەبەری خواستەکانی ئەویشە. ئەرکی هەموو موسوڵمانێکە کە گوێڕایەڵی حاکمان بێت. هەر رەخنەیەك، هەر قەبووڵ نەکردنێکیش دەبێتە هۆی لەژێر پرسیار دانانی خودا.

لای شیعەکان چەمکی حاکمییەتی ئەڵڵا بووە هۆی پێکهاتنی ئیمامەت و لای سوننیەکان خەلافەت. لە قورئاندا هاتووە: "لێکدابڕان لە کوشتن خراپترە!" دروشمێك کە فاشیستەکانیش بەڕێوەی دەبەن. هەر کەس لە باوەڕ یا ئیدیۆلۆژییەکە لا بدا بە خائین ناودەبرێت.[1]

لەو وڵاتانەی وا هێشتا بە تەواویی ئیسلامیان تێدا دانەمەزراوە وەك میسر، مەراکێش و ئوردۆن، دەگوترێ کە ئێمەی موسوڵمان هەموو چەشنەکانی حکوومەتداریمان تاقی کردۆتەوە. لە ناسیۆنالیزمەوە هەتا مارکسیزم و هەروەها سەرمایەداریی. ئەو سیستەمانە لە دنیای ئیسلامدا میوەیان نەداوە و نائیسلامیی و بێگانەن. یەك لە خەونە هەرە گەورەکانی سەلەفییەکان و جیهادیستەکان ئەوەیە کە چەرخی مێژوو بەپێچەوانە بەرەو دواوە و بۆ ناو ئەو کۆمەڵگایە بگەڕێتەوە کە محەمەد

---

[1]. *فەرهەنگێك کە تەنانەت حیزبە کوردییەکانیشی لەژێر کارتێکەریی خۆی داناوە. وەرگێڕ*

دایمەزراندبوو. هەروەها لە درێژەی ئەو کارەدا دەڵێن: "کاتێ کۆمەڵگا بە تەواویی ئیسلامی کرابێت، بۆ بەڕێوەبردنی ویستی خودا و پێغەمبەر دەبێ تەواوی دنیا داگیر بکرێ و بێ دینەکان و بابییەکان توونا بکرێن!"

چوار لە قوتابخانەكانی ناسراوی سونییەكان بریتین لە مالكی، شافعی، حەنبەلی و حەنەفی. ئەو موسوڵمانانەی باوەڕیان بە یەك لەو چوار شاخانەیە، بۆ خۆ گونجاندن لەگەڵ دنیای مودێرنی ئەوڕۆیی، بە پێی لێكدانەوە و بۆچوونی هەركام لەو قوتابخانانە، ئیزنی هەڵبژاردنیان لە نێوان چەندین هەڵس و كەوتدا هەیە. بەڵام بەو مەرجەی لە بازنەی یاسا سەرەكیەكانی ئیسلام دەرنەچن. ئەو چوار قوتابخانە كۆنسێرڤاتیو(موحافزەكار)ە، ئەگەر لە قورئان یا حەدیسدا سەبارەت بە تەوەرێك بە ڕاشكاوی باسی لەسەر نەكرابێ، ئەو ئیزنە بەخۆیان دەدەن كە یاسای نوێ پێكبێنن. بەڵام چونكە محەمەد هەزاران بڕیاری لەسەر هەڵس و كەوتی موسوڵمانان لە پاش خۆی بەجێ هێشتووە، دیتنەوەی كون و قوژبنێ بۆ دانانی یاسای نوێ زۆر ئەستەمە.

ئایینی حەنبەلی كە لە سەدەی نۆهەم بەدوای لێكدابڕانی موسوڵمانەكان و پێكهاتنی سوننی و شیعە، لە لایەن "ابن حەنبەل"ەوە (780-855) لە بەغدا پێكهات، لە ناو ئەو چوارەدا لە هەموویان موحافوزەكارترە. شاری بەغدا لەو ساڵانەدا یەك لە شارە هەرە كراوەكانی دنیا بووە كە بە پێی شەریعەتی ئیسلام بەڕێوە نەچووە. ئەڵكۆڵ، سەما و ڕەقس و گۆرانی گوتن و شاد و خۆشحاڵبوون كاری ڕۆژانەی خەڵك بووە. تەنانەت لە دیوەخان و حوزوری خەلیفەكاندا شاعیرانی موسوڵمان، یەهوودی و مەسیحی موشاعیرەیان كردووە و هەركام ئایینی ئەوانیتریان خستۆتە بەر ڕەخنە. لە شێعرەكاندا كەسایەتییە ئایینییەكان و بەتایبەت محەمەد ڕاستەوخۆ لەژێر ڕەخنە گیراون، بە بێ ئەوەی پێی نارەحەت بن یاخود ڕووی خۆیانی پێ گرژ بكەن. هەروەها جێی سەرنجە، لەو سەردەمەدا قوتابخانەی ئیسلامی پێكهاتوون كە هەڵە و پەڵە و ئیلاهی بوونی قورئانیان خستۆتە بەر پرسیار. یەك لەو قوتابخانانە ناوی معتزلە

(Mu’tazila) بووە کە نووسراوەکان و سوورەکانی قورئانیان تەنیا بۆ سەدەی حەوتەم بەڕاست زانیوە. بەو هۆیەی ژیانی مرۆڤ لە بەغدا و لە سەدەی نۆهەمدا جیاوازییەکی زۆری لەگەڵ مەککەی سەدەی حەوتەمدا هەبووە، لایەنگرانی معتزلە خۆیان بە سەردەمی محەمەد و یاساکانی ئەو سەردەمەوە نەبەستۆتەوە. هەڵس و کەوتێك کە لە روانگەی ئیسلامییەکانی ئەوڕۆییدا شتێکی نەگونجاوە. ئەوان تەنانەت پێکەوەژیانی چەند ئایین بە نەگونجاو دەزانن.

بە گەورە بوونەوە و هەڵمسانی ئیسلام لە ناوچەی ئیمپراتۆرییەکانی ئێران و رۆم، بیرمەندانی ئیسلامی لەگەڵ فەیلەسوفانی یونانی و یەهوودیی پەیوەندیی راستەوخۆیان هەبووە کە بۆتە هۆی پێکهاتنی بۆچوونی نوێ لەناو ئیسلامییەکاندا. ئیسلامییەکان فێر ببوون بۆ بەربەرەکانی لەگەڵ ئایینەکانی تر دەبێ رێگای سەبووریی هەڵبژێرن و خۆیان بە ئارگۆمێنتی گونجاو تەیار بکەن. لەو بارودۆخەدا ابن حەنبەل ترسی لێ پەیدا بووە و گوتوویە: *"لە حاڵەتێکی وادا کە پەیتا پەیتا قوتابخانەی نوێ پێکدێن و ئیسلامییەکان شاخەی نوێیان لێ دەبێتەوە و لێك بڵاو دەبنەوە، گەڕانەوە بۆ سەر نووسراوەکانی قورئان و یاساکانی سەردەمی محەمەد باشترین رێگایە."* بەو هۆیە قوتابخانەیەکی لە رادەبەدەر کۆنسێرڤاتیوی پێکهێنا کە ناوك و ناوەڕۆکی تیئۆریکی ئیسلامییە فەناتیکەکانی تا ئەوڕۆش پاراستووە. بەڵام لە سەردەمی ئەوکاتی بەغدادا، سەرەتا کەس گۆێی بۆ رانەدەگرت. نەتەنیا گوێشیان لێ نەگرت، بەڵکوو بەهۆی هەڵس و کەوتی لە ڕادەبەدەر توندیەوە، خستیانە بەندیخانەوە.

هاوکات لەگەڵ هێرشی خاچپەرەستان بۆ سەر ئەو ناوچانە، ئیسلامییە فناتیکەکان هەلێکی باشیان بۆ ڕەخسا. ئەودەم ئیتر مرۆڤ بیری لە ئیمپراتۆرییەکی ئیسلامیی یەکپارچە دەکردەوە کە بتوانێ لە هەنبەر خاچپەرەستەکاندا راوەستێ و شکستیان بدات. سەلاحەددینی

ئەییوبی یەك لەو فناتیکانە بوو کە هەوڵی ئەو کارەی دا. ئەو بانگەشەی جیهادی ئیسلامیی دەرکرد و لە ساڵی 1187 دا، ئورشەلیمی لە دەست مەسیحییەکان ئازاد کرد و خەونی یەکیەتیی موسوڵمانانی وەك سیمبولێك لە مێژوودا تۆمار کرد. دوای سەلاحەددین هەرکام لە سەرکردەکانی بزووتنەوەی ئیسلامیی ئەویان وەك نموونە و سەردەمی ئەویان وەک سەردەمیکی زێڕینی ڕێنسانس بۆ یەکیەتیی موسوڵمانان سەیر کردووە.

دوای هێرشی مەغوولەکان بو سەر دنیای ئیسلام لە سەدەی سێزدهەمدا، فناتیکەکان هەمیسان دەورگێڕانێکی بەرچاویان بۆ رەخسا. شاخەی حەنبەلیی محافزەکارەکان بە هۆی کەسێك بەناوی "ابن تەیمیە" زیندوو کرایەوە کە ئەورۆ وەك باوکی رووحانیی سەلەفییەکان و وەهابییەکان لە ئەژمار دێ. تەنانەت ئوساما بن لادنیش زۆر جار خۆی بەو کەسەوە هەڵدەواسی، بەتایبەت بۆ بەڕێوەبردنی جیهادە ئیسلامییەکەی لە سەرانسەری دنیادا.

"ابن تەیمیە" (1263-1328) بەڕێوەبردنی یاساکانی شەریعەتی ئیسلامیی بێ ئەملاو ئەولا، وەك ئەرکی سەرەکی بەرنامەی کارەکەی دانابوو و بەردەوام کۆنترۆڵی بەڕێوەبردنی دەکرد. هەرکەس یاساکانی شەریعەتی بەڕێوە نەبردبا، بێ بەزەییترین رەفتاری لەگەڵ دەکرا. ابن تەیمیە لەسەر 'توحید' واتە یەك بوونی خودا زۆر سوور بوو. رەخنەی لەسەر سۆفییەکان بوو و گوشاری لەسەر دادەنان کە لە پەنا خودا رێزیان لە مرۆڤە رووحانییە ئایینییەکانیان دەگرت و بەردەوام دەچوونە سەر قەبرەکانیان. ناوبراو بەتایبەت دژ بە رازاندنەوەی قەبری ئەو ئایینییانە بوو. شاخەی شیعەشی بە رێگایەکی هەڵە دەزانی و بەهۆی دوژمنایەتیی لەگەڵ عەلەوییەکانی سوورییە کوشتنیانی بە حەڵاڵ دەزانی. فیلەسۆفانی ئیسلامی سەدەی ناوەڕاستی رەد دەکردەوە و دەیگوت: "مرۆڤ بە لۆجیك و سەبووریی بە هیچ جێگایەك ناگا و دەبێ تەنیا یاسا راستەقینەکانی ئیسلامیی بەڕێوە بچن."

هەڵس و کەوتی "ابن تەیمیە" یەك لە هۆکارە سەرەکییەکانە بۆ رووداو و کارەساتەکانی ئەورۆی فەناتیکەکان. کۆتایی سەدەی سێزدە شاری دیمەشق لە لایەن مەغوولەکانەوە کۆنترۆڵ دەکرا. تەنانەت لەو

سەردەمەدا ابن تەیمیە گیرا و خرا بەندیخانەی مەغوولەکانەوە. دوای ئازادبوون، دیمەشقی بەجێ هێشت و لە میسر و دورگەکانی عەرەبییەوە قاوی بۆ جیهادی ئیسلامیی دەدا. ئەو، جیهادی نەك وەك تەنیا ڕێگا بۆ بەربەرەکانی لەگەڵ دوژمنانی ئیسلام بەدەستەوە گرتبوو، بەڵکوو وەك ئەرکێکی ئیلاهی، بۆ ویست و ڕازی ڕاگرتنی خودا بە شێوەیەکی بەردەوام لە ناو لایەنگرەکانیدا قاوی بۆ دەکرد و ئەو هەڵس و کەوتەی بە ئەرکی سەرشانی هەموو موسوڵمانێك لە هەنبەر بێدینەکان و ئایینیەکانیتر دەزانی.

ابن تەیمیە توانی حوکومرانی ئەوکاتی میسر بە ناوی "ابن قالاوون" ڕازی بکا کە دژ بە مەغوولەکان شەڕ بکات و خۆشی لەو بزووتنەوە چەکدارییەدا بە شێوەی چالاك بەشداریی کرد. سەرەڕای چالاك بوون، بۆچوونەکانی ابن تەیمیە تا چەندین سەدە دوای خۆی، لە ناو ئیسلامیستەکاندا ناوی دەرنەکرد، تا لە سەدەی هەژدەدا کەسێك بەناوی "ابن عبدالوهاب" زیندووی کردنەوە و ئەو مەکتەبەی بە تەنیا ڕێگا بۆ خاوێنکردنەوەی دنیای ئیسلام لە بێ دینەکان دانا. ابن عبدالوهاب بە توونا کردنی قەبری سۆفییەکان لە دورگەکانی عەرەبی دەستی بە کار کرد و قاوی دەکرد کە جیهاد دەبێ بکرێتە چالاکیی سەرەکی بۆ هەموو موسوڵمانان. بۆچوونەکانی ابن عبدالوهاب وەك کۆپییەکی خراپی ابن حەنبەل و ابن تەیمیە لە عەرەبستانی سعوودی وەك سیستەمی یاسایی بەڕێوە دەچێ. هەروەها وەك پایە بۆ تێگەیشتن لە جیهادی دنیای مودێڕنی ئیسلام دەناسرێت.

لەڕاستیدا سەید قوتب (1906-1966) وەك ئەدیبێک دەستی بە کار کرد. چوونە نێو دنیای ئەدەبیی، بەهۆی ناسین و دۆستایەتیی نیزیك لەگەڵ خەلاتهەڵگری نۆبێل "نەجیب مەحفووز" (NaguibMahfuz) دەبەستێتەوە. قوتب یەك لە هەوەڵین کەسان بووە کەساڵی چلی سەدەکانی ڕابردوودا لەگەڵ چەندین نووسراوەی ئەدەبیی ئەو نابغە

عەرەبە ئاشنا بووە. لە ساڵی چلەکاندا 'قوتب' لە لایەن ناوەندی وەزارەتی فێربوونەوە بۆ ماوەی دوو ساڵ بۆ فێربوونی سیستەمی ئەمریکایی ناردرا بۆ ئەمریکا. کاتێك لە نیزیکەوە لەگەڵ کۆمەڵگای ئەمریکا ئاشنا دەبێ، سەری سوور دەمێنی لە هەنبەر زۆرێك لە هەڵس و کەوتە کۆمەڵایەتییەکانی وەك ڕەگەزپەرستی، بێ یاسایی و گرنگایەتیی پارە لە دنیای ئەمریکاییدا کە وەك کاری رۆژانەی لێهاتووە. هەموو ئەو هەڵس و کەوتانە بوونە هۆی رووخانی کەسایەتیی و ژیانی قوتب کە تا ئەوکات لە روانگەی ئەستەمی ئەدەبییەوە سەیری جیهانی دەکرد. دوای ماوەیەك بەهۆی کەوتنە سەر رێگای ئایینەوە ئاشنایی لەگەڵ نووسراوە و کارەکانی سەید ئەبولعەلا مەودوودی هیندی پەیدا کرد و دەستیکرد بە خوێندنەوەیان.

مەودوودی کە بەهۆی رووخانی بزووتنەوەی خەلافەتی ئیسلامیی ساڵی 1924 بە تەواویی تێکڕووخابوو، موسوڵمانانی جیهانی هان دەدا بۆ رەدکردنەوەی مودێرنییەت و گەڕانەوەیان بۆ بنەڕەتی ئیسلام. مەودوودی جیهادی نەتەنیا وەك رێگایەك بۆ بەرگریی نەفس چاولێدەکرد، بەڵکوو وەك کەرەسەیەك بۆ بەربەرەکانیکردن لەگەڵ هەمووشتێکی سەر ئەم هەردەی دەزانی کە لە هەنبەر دنیای ئیسلام و یاساکانیدا قوت ببانەوە. ئیسلام بۆ ئەو زۆر زیاتر بوو لە تەنیا ئایینێك: سیستەمێك بوو کە هەموو قۆناغەکانی ژیانی مرۆڤی لەبەر دەگرت. ئیسلام بۆ ئەو سیاسەت، زانست، مرۆڤ خۆشەویستیی، سلامەتیی، رەوان شوناسیی، کۆمەڵگاناسیی، دنیای ئابووری و یاسادانان بوو. ئەو سویندی بۆ پێکهێنانی شۆڕشێکی ئیسلامی خواردبوو کە دەبوو رەوەندی مێژوویی جیهان بگۆڕێ و بانگاوازی موسوڵمانانی جیهانی دەکرد کە هەموویان جیاواز لەوەی لە وڵاتێکی ئیسلامی دەژین یا نا، وەك ئەرکێکی سەرەکی بەشداریی تێدا بکەن. داوای لە ئەدیبان، بیرمەندان و فەیلەسوفانی ئیسلامی دەکرد کە پێخۆری پێویست بۆ ئەو شۆڕشە بۆ موسوڵمانان ئامادە بکەن. هەروەها ئەو دەڵێ ئەگەر پایەی زانستی ئەدەبیی و ئایینی لە

ئاڵمان لە لایەن "فیختە، گۆتە و نیچە"وە دانەنرابایە، هەرگیز سوسیال ناسیۆنالیستەکانی ئاڵمان نەیاندەتوانی ئاوا سەرکەوتوو بن. هەروەها زۆر جار جەختی لەسەر ئەوە دەکرد کە: **"سەرکردەیەکی بە توانای وەك هیتلێر و هەڤاڵەکانی هێندەیتر ئەو جووڵانەوەیان گەشە پێدا."**

هەر وەك چۆن لە فاشیزمدا گرنگایەتیی بە خۆبەختکردن دەدرێ، مەودوودیش ئومەتی موسوڵمان هان دەدا بۆ خۆبەخت کردن. قوتب رێگای مەودوودی درێژە پێدەدا و دەیگوت: **"ئەگەر باوەڕتان بە راستبوونی رێگای ئیسلام هەیە، هیچ رێگایەکیترتان بۆ نامێنێتەوە جگە لەوەیکە بە تەواوی تواناتانەوە هەوڵ بۆ پێکهێنانی بدەن. یا سەرکەوتوو دەبن، یاخود لەو رێگایەدا خۆتان قوربانی ئەو شەڕە دەکەن! "**

بانگ ئاوازێك، کە بەردەوام بوونی هەمیشەیی جیهاد بۆ گەنجانی داهاتووی ئیسلامی زیندوو رادەگرێت. چونکە تەنیا بەهۆی جیهادەوە گەنجێکی موسوڵمان دەتوانێ بێدەسەڵاتی و داماویی خۆی قەرەبوو بکاتەوە. لە شەڕدا یا سەرکەوتوو دەبێ و ویستی خودا لەسە زەوی بڵاو دەکاتەوە، یاخود دەکووژرێ و جێگای بەهەشتی هەمیشەیی دەبێ.

قوتب بە چاولێکەری و لاساییکردنەوە لە رێگا و هەڵوێستەکانی مەودوودی هەر لە ئەمریکا نووسراوەکانی خۆی تەواو دەکات. لە یەکەمین نووسراوەیدا بە ناوی "ئەمریکایەک کە من ناسیم" شکایەتی خۆی لای دنیای ئیسلام دەکا کە ئیزن بە گەندەڵی و فاسیدبوونی کۆمەڵگای ئیسلامی دراوە و هۆگریی و پشتیوانی لە هاتن و کڕین و فرۆشی کالا و شت و متی رۆژئاوایی و بەتایبەت ئەمریکایی دەکرێ و هیچ بەرگرییەکی لێ ناکرێ. ئەو سەردەمەی قوتب لە ئەمریکا بوو، بڕیاری دروستکردنی وڵاتی ئیسرائیل درا. قوتب لە شکستی ئەرتەشی ئیسلام ئاگادار کرا و ساڵێك دواتر هەواڵی کوشتنی حەسەن ئەلبەننا پێکهێنەری برایانی موسوڵمانی پێ گەیشت. قوتب گەڕایەوە بۆ قاهیرە، ساڵی 1951 چووە ناو

ڕێکخراوەی برایانی موسوڵمانەوە و بوو بە یەك لە گرنگترین بیرمەندانی ئەو ڕێکخراوەیە. دوو کتێبی بە ناوی "کێشانەوەی ڕێگا" و "داهاتووی ئەم ئایینە" تا ئەوڕۆش وەك گرنگترین ڕێنیشاندەر بۆ ئیسلامیستەکانە. وەك ئیسلامیستێکی چەپ پێشتر پشتیوانیی لە سیاسەتی سوسیالیستیی ناسر دەکرد. بەڵام دوای هەوڵی برایانی موسوڵمان بۆ کوشتنی ناسر لە ساڵی 1954 و قەدەغەکردنیان لە لایەن ناسرەوە، ڕووی خۆی لە ناسر وەرگەڕاندەوە و حکوومەتەکەی بە نا ئیسلامیی ناو برد. نابێ موسوڵمانان گوێڕاگریی ناسر بکەن چونکە شەریعەتی ئیسلامی بەڕێوە نابا. لێرە بەولاوە قوتب میسری نەتەنیا وەك وڵاتێکی ئیسلامیی سەیر نەکردووە، بەڵکوو بە وڵاتی بێ باوەڕ و کافری داناوە و بۆ دانانی شەریعەتی ئیسلام بە پێویستی زانیوە کە دەبێ شۆڕشی ئیسلامی تێدا بکرێ. کۆمەڵگای بە جاهیلییەت(نەزانی) تاوانبار کردووە. وشەیەك کە ابن تەیمیە بۆ هەموو کۆمەڵگایەکی غەیری ئیسلامیی بەکارهێناوە. قوتب داوا لە موسوڵمانانی جیهان دەکات کە پێش هەمووشتێک خۆیان لە غەیری ئیسلامییەکان پاك بکەنەوە. تەنیا ئەو کاتە کۆمەڵگایەکی ڕاستەقینەی ئیسلامی سەربەخۆ پێك دێت کە هەموو بەشدارانی کۆمەڵگا بە ئیمانەوە باوەڕیان بە ئایینی ئیسلام هەبێ. قوتب هیوادار بوو بەهۆی هۆکاری "دۆمینە" کە ئەگەر یەك لە بەردەکان بکەوێ دەبێتە هۆی خستنی هەموو ئەوانیتریش، وڵاتە ئیسلامییەکان یەك بەدوای یەکدا لە چنگ کافران پاك بکرێتەوە.

لە مرۆڤی ئایینی هیندیی، واتە مەودوودییەوە وشەی "حاکمییەتی ئەڵڵا" ی وەك گۆپاڵێك بەدەستەوە گرت کە بۆ بەڕێوەبردنی دێموکراسی، ناسیۆنالیزم و مافی حکوومەتکردن تەنیا حوکومرانیی خودای لەسەر ئەم هەردە بۆ ئومەتی موسوڵمان بە ڕەوا دەزانی. لە ڕوانگەی قوتبەوە ڕژیمی حاکم دەتوانێ مافی حاکمییت تەنیا بە خوداوە ببستێتەوە و بە ناوی ئەوەوە حکوومەت بکات. ئەو یاسا و پێکهاتانەی جیاوازییان لەگەڵ نووسراوەی قورئان هەبێ، مشروعیەت یاخود ڕێپێدانیان نابێ. لەو کۆمەڵگا ئیسلامییانەش وا ئەموت بە جاهیل و نەزان دادەنێ و پێی جنێو

بە موقەدەساتی ئیلاهییە، دەبێ حکوومەتی خودا بە زۆریی و بێ ویستی خۆیان، بەسەر خەڵکیدا بسەپێ.

چەند مانگ پێش هەڵبژاردنی سەرەک کۆمار لە میسر، 'مورسی' سەبارەت بە سەید قوتب دەڵێ: **"من نووسراوەکانیم خوێندۆتەوە و لەواندا ئیسلامی راستەقینەم دۆزیوەتەوە."** زۆرینەی ئەندامانی برایانی موسوڵمان ئەمڕۆ لایەنگری سەید قوتب و قوتابخانەی جیهادی ئەون.

دوژمنایەتیی وڵاتانی عەرەب لەگەڵ یەهوودیەکان

ئانتۆن چێخۆڤ (Anton Tschechow) لە یەك لە چیرۆکە کورتەکانیدا دەگێڕێتەوە: "دوو نەخۆشی نەخۆشخانەیەك هێندە یەکتریان ناخۆش ویستووە و رقیان لە یەکتر بووە، چاوی دیتنی یەکتریان نەبووە. هیچ رۆژێك نەبووە کە لەگەڵ یەکدا کێشەیان نەبێ. رۆژێك پەرستارەکان بە یەك لەوان رادەگەیێنن کە رەقیبەکەی مردووە. پەرستارەکان پێیان وادەبێ مردنی رەقیبەکەی پێخۆش دەبێ و سەما دەکات، بەڵام بە پێچەوانە رۆژێك دواتر ئەویتریشیان بە مردوویی لە سەر زەویی ژوورەکەی دەدۆزرێتەوە. پسپۆران دەڵێن، بەربەرەکانی و دژایەتیی لەگەڵ یەکتر مانای بە ژیانیان دابوو. کاتێك یەکیان دەمرێ، ئیتر بۆ ئەویتریان درێژە بە ژیان هیچ مانایەکی نامێنێ. هەر بەو هۆیەوە ئەویتریشیان مردووە. ژیانیان نە پێکەوە دەگونجا و نە بێ یەکترا!"

مرۆڤ دەتوانێ بڵێ ئەو چیرۆکە زۆر لە پەیوەندیی نێوان موسوڵمانان و یەهوودییان دەچێ. لە هیچ جێگایەکی ئەم هەردە، بە قەرا وڵاتە عەرەبەکان هێندە رەق و دژایەتیی و دوژمنایەتیی لە هەنبەر یەهوودییەکان نابیندرێت. رەنگە هۆی ئەو رق و کینەیە بگەڕێتەوە بۆ دامەزرانی وڵاتی ئیسرائیل و دژایەتیی ئەو دوو نەتەوەیە لە هەنبەر یەکدا! رەنگە پرۆپاگەندا یاخود تەبلیغاتی نازییەکان لە سەردەمی شەڕی دووهەمی جیهانیدا گوێبیستی راستەوخۆی لە وڵاتە عەرەبییەکان پەیدا کردبێ و ئانتی سەهیۆنیسمی چالاك کردبێ! لە راستیدا رەنگە کتێبەکەی هیتلێر "شەڕی من" دژ بە یەهوودیی، کارلێکەرییەکی زۆر مەزنتری لە ناو عەرەبەکاندا بووبێ هەتا قورعان! پێش دروستبوونی وڵاتی ئیسرائیل نازییەکان لە باکووری ئەفریقاوە دژ بە یەهوودییەکان پرۆپاگاندەیان دەکرد و وێنەیەکی سەیر و سەمەریان لە یەهوودییەکان لە دنیای عەرەبدا دروست کردبوو.

یا شایەدیش مرۆڤ دەبێ چەند هەنگاوێک بۆ دواوە هەڵێنێتەوە و هۆکار و تۆوی رق و کینەی ئەو دوو نەتەوەیە لە کاتێکی دوورتردا بدۆزێتەوە! لە زۆر زووەوە تۆوی رق و کینە دژ بە یەهوودی، بە گشتیی زیاتر وەك وێنەیەکی چێکراو لە لای موسوڵمانان و هەروەها لە سەراسەری ئەم جیهانە و بەتایبەت لە وڵاتە مەسیحییەکانیشدا، کە یەهوودی بە قاتڵی مەسیح دەزانن، چێندراوە.

یەهوودییەکان وەك نەتەوەیەکی بچووك لە مێژوودا بەردەوام لەژێر گوشار دابوون و نەیانتوانیوە خۆیان و وڵاتەکەیان پەرە پێبدەن، لە حاڵێکدا موسوڵمانان بەهۆی شەڕ و زۆرەملیی لە ئێرانەوە هەتا ئیسپانیایان لەژێر کونترۆڵی خۆیان گرتبوو. 95 لە سەدی یەهوودییەکان تا سەدەی شازدە لەو ناوچەیەدا دەژیان. تا ئەو کاتە چەندین شەپۆلی راکێشانی نەتەوەی یەهوودی بۆ ناو دنیای عەرەب بەڕێوە چووە، کە یەکەمیان زۆر پێشتر لە سەردەمی پێکهاتنی ئیسلام بووە. دووهەم شەپۆل لە سەدەی 15 دا و بەدوای گرتنەوەی ئیسپانیا لە لایەن وڵاتە مەسیحییەکانەوە بەڕێوەچوو. زۆربەی یەهوودیەکانی ئەو کات مەجبوور بە جێگۆرکێ بۆ باکووری ئەفریقا و میسر کران و لەو وڵاتانە بە گەرمی وەرگیران. ئیمپراتۆریی عوسمانی بارودۆخێکی باشی بۆ رێکخستن تا لە ئەستەمول و شارەکانیتر جێگر بکرێن. لە نیوەی یەکەمی سەدەی بیستەمدا زۆر لە یەهوودییەکانی ئورووپایی لە ترسی مەسیحییەکان هەڵاتن و لە فەلەستین گیرسانەوە. بەڵام ئەم جارەیان بەگەرمی وەر نەگیران. هاوکات لەگەڵ رووخانی ئیمپراتۆریی عوسمانی و خەلافەتی ئیسلامیی لە ناوچەکەدا رق و کینەیەکی زۆر لە هەنبەر یەهوودییەکان پەرەی سەند.

هۆیەکی دیکەی کێشەی نێوان موسوڵمان و یەهوودی دەگەڕێتەوە بۆ ئەو میراتەی ئیبراهیم بۆ ئەو دوو ئایینەی بەجێ هێشتبوو. بە دوای هێرشی رۆمییەکان لە ساڵی 70 ی دوای زایین، بۆ سەر ئورشەلیم ، زۆر

له یەهوودییەکان لە فەلەستینەوە بەرەو شاری یەثریب "Yathrib" کە 500 ساڵ دواتر لە لایەن محەمەدەوە ناوی 'مەدینە'ی لەسەر دانرا، کۆچیان کرد. عەرەبەکانی پێش سەردەمی ئیسلام هاتنی یەهوودییەکانیان بۆ ئەو ناوچەیە بە ئاسایی دەزانی و هیچ هەڵوێستێکی نەرێییان لە هەنبەردا نەگرتبوون. بە پێچەوانە ئەو چەند سەد ساڵەی پێش ئیسلام دوو نەتەوەی یەهوودی و عەرەب لە پەنا یەکتر و پێکەوە بە ئاسوودەیی و لە ئاشتیدا ژیاون. پێکەوە مامڵەی چەك و شەراب و کەرەسەی جۆراوجۆریان کردووە. دوای هاتنە سەر کاری محەمەد، ئەو بارودۆخە گۆڕا. هەر وەك پێشتریش لەم نووسراوەیەدا باسی لێکرا، لە هەوەڵەوە محەمەد خۆی وەك موریدێکی یەهوودی بۆ راکێشانی یەهوودییەکان بۆ لای موسوڵمانان، نیشاندا. دواتر کێشەی نێوان یەهوودی و موسوڵمان کە وەك لەمپەرێك پێشی بە خەونە سیاسییەکانی محەممەد گرتبوو، بە کێشەیەکی درێژخایەنی دادەنا و دەیگوت **"دنیا ئەو کاتە ئاخر دەبێ کە موسوڵمانان لەو شەڕەدا هەموو جوولەکەکانیان کوشتبێ و کاتێ لەو شەڕەدا جوولەکە لە بن بەردی پەنا دارەکان خۆیان شاردبێتەوە، بەردەکان هەرا لە موسوڵمان دەکەن: هۆی موسوڵمان، هۆ، تۆی بەڕێوەبەری ویستی خودا، ئەوە جوولەکەیە لە ژێر ئەو بەردە خۆی شاردۆتەوە، وەرە، بیکووژە!"**

ئەو هەڵوێستە نامرۆڤانە تا ئەمڕۆش هەر درێژەی هەیە و پیشەی زۆربەی ئیسلامیستەکانە کە بەربەرەکانی و شەڕ دژ بە یەهوودی بە ئەرکێکی ئیلاهیی دادەنێن. بە هیچ شێوەیەك ئامادەی ئاشتیی لەگەڵ ئەو نەتەوەیەدا نین و نایانهەوێ کۆتایی بە شەر دژ بە یەهوودی بێنن. یەهوودی بە خائین و خۆفرۆشی هەمیشەیی دادەنێن و شەڕ دژ بەوان بە ویست و پلانێکی ئیلاهی دەزانن کە تەنیا بە توونابوونی نەتەوەی یەهوودی کۆتایی پێدێ.

دوای مردنی محەمەد و بڵاوبوونەوەی ئایینی ئیسلام بەهۆی شەڕ و گرتنی زۆربەی ناوچەکانی دوور و نزیك، پەیوەندیی موسوڵمانان لە هەنبەر نەتەوەکانیتر و ئایینەکانیتر بارودۆخێکی سیاسیی و محافزەکارانەی پەیدا کرد. زۆربەی کارناسان و پسپۆران یا جوولەکە و مەسیحی و یا نەتەوەی غەیری عەرەب بوون. زۆربەی دوکتورەکان، پیشەکارەکان و وەرگێڕەکان کە بۆ پێکهێنانی ئیمپراتووری نوێی ئیسلامیی گرنگایەتییان هەبوو، لە نەتەوەکانیتر بوون. لە سەردەمی عەبباسییەکاندا واتە مابەین سەدەی 9 و 11 کە بە سەردەمی زێڕین دەناسرا، کولتوور و فەرهەنگە رەنگاورەنگەکان لە بەربەرەکانی یەکتردا بوون. زۆر لە یەهوودیەکان لە بواری زانست، ئەدەبیات و شیعر و فەلسەفە لای خەلیفەکان نێویکیان بۆ خۆیان دروست کردبوو. هەر وەك پێشریش باسمان لێکرد، لە دیوەخانی خەلیفەکاندا مووشەرعێن لە نێوان شاعیرانی موسوڵمان، یەهوودی و مەسیحیدا بەڕێوەدەچوو. ئەگەر سەبووری و تولەرانسی موسوڵمانانی سەدەی 9 لەگەڵ سەدەی 21 دا هەڵبسەنگێنین، دەبینین کە چ گۆڕانکارییەکی سەیر لە ماوەی ئەو هەزار ساڵەی رابردوودا پێکهاتووە. رەنگە تەنیا وەبیرهێنانەوە و ئاماژە بە کێشانەوەی کاریکاتۆری محەمەد لە دانمارك بەڵگەیەکی کافیی بێ بۆ سەلماندنی ئەو بۆچوونە.

دیارە کە فەرهەنگی یەهوودی و عەرەبی و بەگشت ناوچەکە لەو مێژووە دوور و درێژەدا کارتێکەرییان لەسەر یەکتر بووە و تەنانەت کتێبەئایینیەکان بۆ وێنە تەورات بە عەرەبی وەرگێڕراوە. ئایینی یەهوودی بەهۆی بەربەرەکانی و پەیوەندیی نێوان فیلەسۆفانی ئیسلامیی و یەهوودی گۆڕانکاریی بەسەردا هاتووە و بە پێی کات ئایینێکی جیاواز لە هی ئەو کاتی لێ دروست بووە و بۆتە هۆی پێکهاتنی بیرمەندانی نوێی یەهوودی. بەڵام کارلێکەریی دنیای عەرەب لە سەدەی 19 بەولاوە لەسەر یەهوودییەکان بە ڕاشکاویی بێ هێزتر بۆتەوە و زۆرتر فەرهەنگی ئورووپایی جێی گرتۆتەوە.

چیرۆکی ئاندالۆزی (ئیسپانیا)

پێکەوە ژیانی یەهوودیی، مەسیحی و موسوڵمان لە ئیسپانیا ئەفسانەیەکی رۆمانتیکی لێ پێك هات کە کاتێکی زۆر دواتر دۆزرایەوە. کۆتایی سەدەی نۆزدە و سەرەتاکانی سەدەی بیستەم ترس و خۆفێکی سامناك لە نێو رووناکبیرانی یەهوودی پێك هاتبوو لەهەنبەر ئەو هەموو تووڕەییەی دژ بە سەهیۆنیسم لە ئورووپادا بەڕێوەدەچوو. ئەو رووناکبیرانە لە مێژووی وڵاتەکە بەدوای نموونەیەکدا دەگەڕان کە ژیانی هاوبەشی نێوان یەهوودیەکان و لایەنگرانی ئایینەکانی تر بسەلمێنێ. لەو گەڕانە مێژوویيەدا تووشی چیرۆکی ئاندالۆزی بوون. موسوڵمان، مەسیحی و یەهوودی ماوەی هەشت سەد ساڵ لە ئیسپانیا لە بارودۆخێکی پڕ لە سەبووری و خۆشەویستی و ئاشتیدا لەگەڵ یەکتر ژیاون. خەمرەك(کانی و شینایی لەناو بیاباندا) یکی پڕ لە سەبووری و تۆلەرانس پێکهاتبوو کە مافی بەرانبەریی بۆ هەموو ئایینیەکان لەبەر چاو دەگرت.

هەر وەك پێشتریش لەو نووسراوەیەدا باسمان کرد، سەدەی نۆهەم لە ئیسپانیا و هەروەها لە بەغداش یاساکانی شەریعەت بەڕێوە نەدەچوون، شەڕاب بە ئاشکرایی دەخورایەوە و ساز و ئاواز و سەما لای خەڵکیی زۆر ئاسایی بوون. یەهوودیەکان پۆستی باشی ئیداریان هەبوو، لە گۆڕەپانی سیاسی و نیزامیدا زۆر چالاك بوون. لە سەدەی یازدەدا شاعیر و خاوەن ئایینی ناوداری یەهوودی سامۆئێل ابن نەگریلا " Samuel Ibn Naghrillah" وەك وەزیری گەورە و قازی لە دیوەخانی شا بەربەری هابووس لە شاری گرانادای ئیسپانیا هەڵبژێررابوو. کاتێ ابن ناگریلا وەك سەرکردەی نیزامی وڵات دیاریی کرا، مەلا موسوڵمانەکان بەربوونە بۆڵەبۆڵ و رەخنەیان لێ گرت و بەو کارەیان ئارامیی ناوچەکەیان تێکدا. ئەو ناکۆکییە بە گوێی لایەنگرانی ابن حەنبەڵ لە باکووری ئەفریقا گەیشتەوە. ئایینیە توندرەوەکان دژ بە یەهوودی و مەسیحی و ئەو

موسوڵمانانەی وا یاسای شەریعەتیان بەڕێوە نەدەبرد کەوتنە چالاکی. کاتێ دوای مردنی ابن ناگریلا کوڕەکەی یۆسف بە وەزیر هەڵبژێردرا، موسوڵمانە توندرەوەکان هەوڵیان دا بە زۆرەملی پێش بەو کارە بگرن. ئەزموونی ئەو کارە بووە هۆی هێرشکردنی موسوڵمانە توندرەوەکان بۆ سەر گەڕەکی یەهوودیەکان لە شاری گرانادا و لە نهایەتدا کاولکردن و رووخاندنی خانووبەرەکان و کوشتنی مرۆڤی یەهوودی. لەو کارەساتەدا وەزیر یۆسف و 4 هەزار یەهوودی کوژران.

لە سەدەی 12 دا ئیسلامییە توندرەوەکان زۆربەی ناوچەکانی ئیسپانیایان لەژێر کۆنترۆڵی خۆیان گرتبوو. ئەو بێ ئینسافانە ژیانی خۆش و پڕ لە تۆلەرانس و ئەو "خەمرەك"ەیان تێکدا، کە لە ئیسپانیا لە نێوان بۆچوونە هەمەرەنگەکانی کۆمەڵگادا پێکهاتبوو. سەما و ئاواز و خواردنەوەی ئەلکۆل قەدەغە کرا. یاسای اهلی زەممە کە کاتی خوی لە لایەن محەمەدەوە بەڕێوەدەچوو و هەلس و کەوتی موسوڵمان لەگەڵ غیری موسوڵمانی دیاری دەکرد، هاتەوە گۆڕێ. ئەگەرچی مەسیحی و یەهوودی لە روانگەی ئایینییەوە بە شێوەی نیسبیی ئازاد بوون، بەڵام ئیزنی ئەسب سوارییان نەبوو، ئیزنی دروستکردنی خانوبەرەی چەند قاتیان نەبوو، هەروەها پۆستی گرنگی ناو ئیدارەکانیان لێ ئەستێندرابۆوە و دەبوو نیشانەیەك لەسەر جل و بەرگیان هەڵواسن کە ئایینەکەیان دیاری بکات. ئەو زەخت و گوشارهێنانە، بووە هۆی ئەوی زۆربەی ئەو مرۆڤانە لە ئایینی خۆیان چاوپۆشیان کرد و بوون بە موسوڵمان.

ئەوکات فەلسەفە لەگەڵ ئیهانەت بە موقەدەسات لە یەك پلەدا دادەندرا. لە شاری قرطبە"Córdoba" ی ئیسپانیا کتێبی نووسەر و فیلەسۆف ابن روشد"Averroës " سوتێندرا. نووسەر، کە نووسراوەکانی ئەرەستووی کۆ کردبۆوە و هەولی شیکردنەوەی شێوەی راهێنان لە سەدەی ناوەراستی دابوو، لە لایەن ئیسلامیستەکانەوە لە ئیسپانیا بە مورتەد و بێ دین ناسرا و ناچار کرا بچێتە تەبعیدگا. هەروەها چارەنووسێکی

هاوچەشن بۆ فەیلەسۆفێکی یەهوودی بە ناوی موسا بن مەیموون هاتە پێش کە ناچار بە هەڵاتن بۆ قاهیرە کرا. هەر وەك ابن موسا زۆربەی یەهوودیەکانی ئیسپانیا لە ترسی گیانی خۆیان و منداڵەکانیان یا ئاییینی ئیسلامیان قەبووڵ کرد و یا ناچار بە هەڵاتن کران.

هاوکات لەگەڵ ئەو ڕووداوانە، لەوپەڕی زەریای ناوەڕاست، ئیسلامیستەکان دژ بە خاچپەرەستەکان لە شەڕدابوون. تا ئەو کات ئورشەلیم (قودس) شارێکی بچکوولانەی ناوچەکە بوو و گرنگایەتییەکی ئەوتۆی لە مێژووی ئیسلامدا نەبوو. بەڵام کاتێك مەسیحییەکان ئورشەلیمیان گرت و چەندین مرۆڤی موسوڵمان و یەهوودیان لە سێدارە دا، لەپڕ، ئورشەلیم بوو بە ناوەندێکی ئاییینی گرنگ دژ بە دوژمنانی ئیسلام. بۆ پاکانەی شەڕ دژ بە مەسیحییەکان چیرۆك و ئەفسانەی قەدیمی و کۆن وەك سەفەری محەمەد لە مەککەوە بۆ ئورشەلیم لە ناو قەبر هێنرا دەرەوە و زیندوو کرایەوە.

کۆتایی سەدەی پازدە مەسیحییەکان توانیان زۆربەی ئەو ناوچانەی لە ئیسپانیا لە ژێر کۆنترۆڵی موسوڵمانەکاندا بوو، بگرنەوە. ساڵی 1480ی زایینی ڕاونانی موسوڵمان و یەهوودی لەو ناوچەیە دەستی پێکرد. لە مابەین ساڵەکانی 1492 تا 1526 ئیتر ئەو ناوچانە لە موسوڵمان و یەهوودی پاککرانەوە. هەر دووك گرووپەکان ناچار بە هەڵاتن کران. زۆربەی یەهوودییەکان بەهۆی کارزانی، ڕووناکبیریی و زانستیانەوە، بەگەرمی وەرگیران و لە باکووری ئەفریقا و ئیمپراتۆریی عوسمانی گیرسانەوە. هاوکات لەگەڵ ئەوی دوکتۆر و مامۆستا و کارزانی بانکیی یەهوودی لە دیوەخانی خەلیفەکانی عوسمانیدا حەسابوونەوە و ڕۆڵێکی گرنگیان لە هەڵسوڕاندنی کار و باری کۆمەڵگادا هەبوو، هاووڵاتییە یەهوودییەکانی تر وەك مرۆڤی پلە دوو لە کۆمەڵگادا سەیر دەکران. لە ناوەڕاستی سەدەی 19 بەولاوە ئیتر یاسای ئیسلامیی باوی نەما و باس لە ماڤی بەرانبەر بۆ مرۆڤ دەکرا، بەڵام ئەو مافە تەنیا لەسەر کاغەز

مایەوە. تەنیا لە فەرانسە و بەدوای شۆڕشی فەرانسەدا مافی بەرانبەر بۆ یەهوودییەکان لە کۆمەڵگادا مسووگەر کرا.

بەهۆی کزبوونی ئیمپراتۆریی عوسمانییەوە، ئەو ناوچانە کەوتنە ژێر ئیستیعماری فەرانسە و ئینگلیز. باکووری ئەفریقا کەوتە ژێر دەستی فەرانسە. میسر، سوودان، عیراق و فەلەستینیش کەوتنە ژێر ئیستعماری بریتانیا.

ئەو یەهوودییانەی بۆ ئورووپا کۆچیان کردبوو، شانسێکی باشیان بۆ داهاتوویان دەبینی و هیوادار بوون، بەهۆی یاسا دێموکراتەکانی ئەو وڵاتانەوە، وەك هاووڵاتیی پلە یەك چاو لێ بکرێن. بە پێچەوانە، موسوڵمانەکان ئەو بارودۆخە و ئەو ئازادییەیان بە مەترسییەکی گەورە لەهەنبەر ناسنامە و ئایینەکەیان دەزانی.

چیرۆکی ئیسپانیا وەك پێخورێك بۆ دیموکراسیی و تۆلەرانس و بنیات نانی کولتوورێکی هاوبەشی عەرەب و یەهوودی تەنیا ئەوندە بڕی کرد هەتا ناوچە عەرەبنشینەکان لەژێر کۆنترۆڵی زلهێزەکاندا بوون. لە روانگەی ئابوورییەوە زۆر بە قازانجی موسوڵمانەکان دەبوو ئەگەر یەهوودی و مەسیحی ئایینی خۆیان راگرتبایە، چونکە بە ڕاشکاوی دەبوو ئەوان زۆر زیاتر لە موسوڵمانەکان مالّیات بدەن. تەنانەت چوارسەدساڵ دوای سەرکەوتنی وڵاتە ئیسلامییەکانیش، 60 لە سەدی هاوڵاتیانی سووریا و میسر مەسیحی بوون. لە لایەکیتریشەوە دوو کارەساتی گەورە: هێرشی خاچپەرەستان و مەغوولەکان بۆ سەر ئەو ناوچانە هێندەیتر بوونە هۆی دواکەوتوویی و کاولکاریی ناوچە موسوڵمان نشینەکان.

لە کۆتایی سەدەی نۆزدەدا چەتری ناسیۆنالیزم زۆربەی وڵاتانی دنیا و تەنانەت وڵاتە عەرەبییەکانیشی داپۆشی. لەوێ دوو بزووتنەوەی وەریێخست کە دواتر چارەنووسی ناوچەکە بە درێژایی چەند سەد ساڵ و تەنانەت تا ئەمڕۆش لەژێر کارتێکەریی خۆیدا هێشتۆتەوە: **سەهیۆنیزم** و **پان عەرەبیسم.** هەر دووک بزووتنەوەکان هەستێکی بەهێزی ناسیۆنالیستیان لە مرۆڤدا پەروەردە دەکرد و هەر دووکیان مەبەست و ڕێگایەکی وەك یەکیان هەبوو.

مەبەستی سەرەکیی بزووتنەوەی ناسیۆنالیستیی یەهوودییەکان ئەوە بوو کە دژ بەو شەپۆلە ئانتی سەهیۆنیستییەی بە تایبەت لە ئورووپا پێکهاتبوو، ڕاوەستێ و وڵاتێکی ئازاد بۆ یەهوودییەکانی جیهان پێك بێنێ. عەرەبە ناسیۆنالیستەکانیش هەوڵی هەڵوەشاندنەوەی حکوومەتە ئستعمارییەکانیان دەدا و بە چاولێکەریی لە بیسمارك "Bismarck" کە ساڵی 1871 دەیهەویست ئاڵمانێکی یەکگرتوو پێکبێنێ، خەونی وڵاتێکی یەکپارچەی عەرببیان لە ناوچەکەدا دەبینی. ماوەیەکی زۆری نەکێشا، ئیسلامی مودێرن پێی نا سەر سەکۆی سیاسەت و بە پێی یاساکانی شەریعەت داوای وڵاتێکی ئازاد بۆ موسوڵمانانی کرد.

لێرە بەدواوە، ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست دەبێتە مەیدانی شەڕی ئەو دوو بزووتنەوەیە. ئاسمان دەرووخێ و دنیا بە ئاخر دەگات، ئەگەر بێتوو عەرەبەکان لەو شەڕە دا بیدۆڕێنن! لە مێژوودا ئەو دوو نەتەوەیە زۆرجار دژ بەیەك هەڵسووڕاون. بەڵام ئەمجارەیان یەهوودییەکان زۆر ووشیارانەتر و زیرەکتر لە بەرانبەر عەرەبەکان ڕادەوەستن. شۆکێك و پەرجۆیەك، کە تا ئەمڕۆش بەردەوامە. تەنانەت پێش درووستبوونی وڵاتی ئیسرائیلیش، عەرەبەکان لە نەزم و چالاکی و یەکگرتوویی

سەهیۆنیستەکان سەریان سوورِ مابوو. بەڵام ئەو پرسیارە سەرنجڕاکێشە دێتە پێش کە بۆچی سەهیۆنیستەکان کە پێشتر لە دەرەوەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و دوور لە ناوچەکە دەژیان، سەرەڕای بارودۆخی ناسەقامگیریان، توانیان وڵاتێکی دیمۆکراتێك پێك بێنن، لە حاڵێکدا ئەو کارە بۆ عەرەبەکان کە بە شێوەی نیسبیی بارودۆخێکی باشتریان هەبوو، مسۆگەر نەکرا؟

لە کۆنگرەی سەهییۆنیستەکاندا رۆژنامەنیگاران، پارێزەران، نووسەران و تێئۆریسیەنەکان، قوتابیانی زانستگە، و بە گشتیی بیرمەندانی کۆمەڵگا چ ژن و چ پیاو، بەشدار بوون. بەڵام لە میسر، سوریە، تورکیا و هەروەها ئێرانیش تەنیا پیاو و بەتایبەت مرۆڤە فناتیکە ئایینییەکان بڕیاردەر بوون!

بزووتنەوەی ناسیۆنالیستیی یەهوودییەکان لەسەر دوو سەکۆ هەڵدەسووڕا: یەکەم، سەکۆی سیاسیی سەهیۆنیستیی بوو کە بە هەموو تواناyانەوە بۆ روونکردنەوەی کێشەی یەهوودییەکان لە کۆمەڵگای زلهێزەکاندا پرۆپاگاندەیان دەکرد. ئەوان توانیان نەک هەر سەرنجی ئوتریش- مەجارستان، ئاڵمان، فەرانسە و بریتانیای گەورە بۆ ماقی پێکهێنانی وڵاتی خۆیان راکێشن، بەڵکوو سەرنجی سیاسەتوانانی ئیمپراتووریی عوسمانیشیان بۆ لای خۆیان راکێشا. تەنانەت بۆ وەرگرتنی بەشێك لە وڵاتی فەلەستین، هێرزل "Herzl" سەردانی خەلیفەکانی ئیسلامیی لە ئیستامبوولی کرد.

دووهەم سەکۆ، سەکۆی عەمەلیی و پراکتیکیی سەهیۆنیستەکان بوو کە راگواستنی یەهوودییەکانی لە هەموو ناوچەکانی ئەم جیهانەوە بەرەو وڵاتی تازە پێکهاتوو لە فەلەستین، ئۆرگانیزە کرد و بارودۆخێکی سیاسی پێکهێنا کە ئیدەی سوسیالیستیی لە کۆمەڵگادا دابمزرێنن. لە دوورەوە وزەیەک پێکهاتبوو کە توانی نەک هەر ئایین، داب ونەریت و ...

فەرهەنگی یەهوودیی بۆ فەلەستین راگوێزێت، بەڵکوو بیری ماڤی مرۆڤیش بۆ ئەو ناوچەیە بەدیاری ببات.

لە فەلەستین هەموو بەشدارانی کۆمەڵگا وەك رووناکبیران، وەرزێران، کارگەران و شەرکەرە ئازادیخوازەکان کۆ بوونەوە. کاتێک بێن گوریۆن"Ben Gurion" لە ساڵی 1948 داوای وڵاتی ئیسرائیلی کرد، هەموو هێزەکان و حیزبەکان بە یەکگرتوویی پشتیوانیان لێ کرد. سەرەڕای ئەو هەموو کێشەیەی ناوچەکە و پەیتا پەیتا هەڕەشەی وڵاتانی عەرەبی دەر و جیران، مرۆڤ بڕیاری بۆ دامەزرانی سیستەمێکی دێموکراتیك دا. ئیسرائیل یەکەمین وڵاتی دێموکراتیك لە ناوچەکەدا بوو. ئیسرائیل توانی هەموو یەهوودییەکانی ناوچە جۆراوجۆرەکانی دنیا بە کولتوور و دابو نەریتی جیاوازەوە لە ناو خۆیدا کۆبکاتەوە.

لەولاشەوە یەکگرتن و پرۆژەی پێکهاتنی وڵاتێکی یەکگرتووی عەرەبی بەهۆی نەبوونی چەمک بە تەواوی هەڵوەشایەوە. بە جێی دۆزینەوەی رێگاچارە بۆ کێشەی ناوخۆیی و بەربەرەکانی لەگەڵ ناکۆکییەکانی ناو کۆمەڵگا، بە شەڕخوازیی لوولەی تفەنگەکانی خۆیان راستەوخۆ بەرەو رۆژهەلات و ئیسرائیل نیشانە گرت و هەموو کێشەکانی ناو کۆمەڵگایان خستە سەر شانی ئەوان و بە تاوانباری سەرەکیی ناساندیانن.

ساڵی 1934 لە شاری "کۆنستانتین" ی ئەلجەزایر کارەساتێکی مرۆڤکوژییان بەسەر شاروەندانی ئیسرائیلیدا هێنا. لێدوانی دژ بە سەهیۆنیستیی شارەداری فەرانسەوی (ئەو کات زۆربەی ناوچەکانی باکووری ئەلجەزایر لە ژێر کۆنترۆڵی فەرانسە دا بوو)، بووە هۆی هاندانی عەرەبەکان بۆ هێرش کردنیان بۆ سەر یەهوودییەکان. زۆربەی یەهوودییەکانی ئەلجەزایر ناچار بە کۆچ بەرەو ئورووپا و بەتایبەت بۆ فەرانسە کران. دوای هاتنە سەر کاری سوسیال ناسیۆنالیستەکانی

ئاڵمان، ساڵانە بە دەیان هەزار یەهوودیی ئوروپایان بەجێ دەهێشت و بەرەو فەلەستین دەڕۆیشتن.

هەم عەرەبە ناسیۆنالیستەکان و هەم ئیسلامیستەکان بارودۆخێکی گونجاویان بۆ بەربەرەکانی سەهیۆنیزم بۆ هەڵکەوت. سەلەفیی سووریی بە ناوی رەشید رەزا "Rachid Reda" یەك لە گرنگترین مامۆستایانی حەسەن ئەلبەننا پلان و پرۆژەی داهاتووی یەهوودییەکان بە مەترسییەك بۆ سەر وڵاتانی ئیسلامیی دەناسێنێت و چەند ساڵ دواتر ئەمین ئەلحوسەینی (موفتی) لە کۆنگرەیەکی ئیسلامی لە ئورشەلیم بۆ یەکەم جار داوای پاککردنەوەی فەلەستین لە یەهوودییەکان دەکا و ئەنجامی ئەو کارە دەبێتە هۆی پەیوەندیی راستەوخۆ لەگەڵ ئادۆڵف هیتلێر. برایانی موسوڵمان هەستیان بەوە کردبوو کە چ لە لایەن خەڵکی و چ لە لایەن شاوە ئەو بیرۆکەیە پێشوازیی لێدەکرێ. حەسەن ئەلبەننا هەموو ناکۆکییەکانی سەردەمی محەمەد دژ بە یەهوودییەکانی زیندووکردەوە و ئەو وتانەی محەمەدی کۆ کردەوە کە دژ بە یەهوودییەکان نووسرابوون. قسەکانی خۆی بە وتەکانی محەمەد رازاندەوە و حەماسەی شەڕی کۆتایی دژ بە یەهوودییەکانی زیندوو کردەوە. ئەوان هیتلێر و کتێبەکەی "شەڕی من" یان وەك سیمبۆلێك بۆ بەربەرەکانی دژ بە یەهوودی ئەژمار دەکرد. ساڵی 1937 مەزنترین هێرشی عەرەبەکان دژ بە ئینگلیز و یەهوودییەکان دەستیپێکرد. بریتانیاییەکان بە توندیی وەڵامی هێرشەکانیان دانەوە، شاری یافا "Jaffo" یان وێران کرد و بزووتنەوەکەیان تێکشکاند. سەرجەم سەرکردەکانی ئەو بزووتنەوەیە ناچار بە هەڵاتن کران. تەنانەت موفتیش رای کرد و دوای چەندین وێستگە، لە ساڵی 1941 دا خۆی لە برلین حەساندەوە و لەوێوە موسوڵمانانی جیهانی بۆ جیهاد هان دەدا. تەنانەت نازییەکان ئیستگای رادیۆیی بە زمانی عەرەبیان بۆ بڵاوکردنەوەی پڕۆپاگەندەی دژ بە سەهیۆنیستەکان بۆ دامەزراند. موفتی زۆر بە تامەزرۆیی، لە رادیۆکەیەوە هەواڵی کوشتاری سێ ملیۆن یەهوودیی، کە لە لایەن

هیملەر"Himmler"ی ئاڵمانییەوە بەڕێوە چووبوو، بە دنیای عەرەب ڕاگەیاند. بە شوێن ئەو هەواڵەدا برایانی موسوڵمان لە قاهیرە بەربوونە چالاکیی و هاندانی موسوڵمانان دژ بە یەهوودییەکان. دووکان و بازاری یەهوودییەکانی میسریان وێران کرد، لە سەر شەقامەکان بە عالەمی ئاشکرا هێرش دەکرا سەر یەهوودییەکان. هەر لەو ساڵەدا لە بەغداش ئەو چالاکییانە درێژەی پەیدا کرد.

ساڵی 1947 لە لایەن یونۆ "UNO" وە دابەشبوونی فەلەستین بەڕاست گەڕا. یەهوودییەکان لە خۆشحاڵیدا سەمایان دەکرد. عەرەبەکانیش خۆیان بۆ شەڕ ئامادە دەکرد، شەڕێك کە دواتر دۆڕاندیان. کاردانەوە و زیانی ئەو شەڕە، کەوتە سەر شانی عەرەبەکانی فەلەستین و هەروەها یەهوودییە عەرەبەکانی میسر، عیراق، ئەلجەزایر و مەراکیش. یەهوودییەکانی ئەو وڵاتانە ئاوارە و دەربەدەر کران. زۆربەیان گەڕانەوە بۆ ئیسرائیل و هەندێکیشیان کۆچیان کرد بۆ ئورووپا. زۆربەی فەلەستینییەکانیش ئاوارەی وڵاتە عەرەبییەکان کران و لەوێ وەك هاووڵاتیی ژمارە دوو سەیر دەکران.

ساڵی 1950 بیرمەندی گەورەی حیزبی برایانی موسوڵمان سەید قوتب لە کتێبەکەیدا بە ناوی "شەڕی ئێمە دژ بە یەهوودییەکان" دوکۆمێنتێکی گرنگی دژ بە یەهوودییەکان بۆ ئیسلامیستەکان بەجێ هێشت. قوتب لەو کتێبەدا دژ بە یەهوودییەکان ئەو ئارگۆمینتانەی هێناوەتەوە:

- یەهوودییەکان لە ڕۆژی هەوەڵی پێکهاتنی ئیسلامەوە دژی موسوڵمانان ڕاوەستاون.

- هەوڵی جیاکردنەوەی موسوڵمانان لە ئایین و قورعانەکەیان داوە.

- دژ بە محەمەد و هاوڕێکانی ڕاوەستاون. خوێنی مرۆڤیان ڕشتووە بۆ ئەوەی تووڕەیی خۆیان دژ بە موسوڵمانان درێژە پێبدەن. بەو هۆیانەوە،

خوداش هیتلێری بۆ ناردوون بۆ ئەوەی بەسەریاندا زاڵ بێ. خودا لە داهاتوودا بۆ تەمبێ کردنی جوولەکەکان کەسانیتریش دەنێرێ.

لە هەموو وڵاتە عەرەبییەکاندا، تۆوی رق و کینە دژ بە یەهوودیەکان چەندرا و تەنانەت لە قوتابخانەکان وەك مێژوو و ... بە دەرس گوترایەوە. ماوەیەك دواتر بە هۆی ماهوارە لە کاناڵی تەلەویزیۆنیی وەك ئەلمنار، ئەلئەقسا و ئەلجەزیرە ئەو رەق و کینەیە بۆ تەواوی دنیا هەناردرا. تەنانەت بەرنامەی تایبەت بۆ منداڵان لەسەر ئانتی سەهیۆنیزم ساز کراوە.

ئەگەر گەنجێکی فەلەستینی بەهۆی لەدەست دانی ماڵ و وڵاتەکەی رق و کینەی سەبارەت بە ئیسرائیلییەکان هەبێ رەنگە جێی لێ حاڵیبوون بێ. بەڵام جێی پرسیار و سەرسووڕمانە کە بە گشتیی ئەو ڕق و کینەیەی وا دژ بە سەهیۆنیزم لەناو گەنجانی ئیسلامیدا پەروەردە بووە کە هیچ پەیوەندییەکی راستەوخۆیان لەگەڵ یەهوودیدا نییە، لە کوێوە هاتووە؟ ئەگەر گەنجێکی مەراکێشی لە کازابلانکا، پاکستانیی لە لەندەن، تۆنێسی لە بەرلین، سۆمالیی لە کۆپنهاك و لوبنانی لە مالموێی سوئید رەق و کینەیەکی وەك یەکیان تێدا پێکهاتبێ و هەموویان خەونی لەناوبردنی نەتەوەی یەهوودی لە مێشکیاندا بپروەرێنن، ئیتر ئەو کێشەیە ناتوانرێ بە ناکۆکی نێوان عەرەب و ئیسرائیل روونبکرێتەوە. ئەو کێشەیە کێشەی سەرجەمی دنیای ئیسلامە کە گەنجانی مەسوڵمان لە منداڵییەوە دژ بە رۆژئاوا و ئیسرائیل پەروەردە دەکا. کاتێک پۆلیسی لەندن ناوچە ئیسلامییەکان کۆنترۆل دەکا و هاوکات یەهوودی لە شارەکانی سوئێد رادەکەن و خۆ دەشارنەوە، ئەوە ئیتر کێشەیەکە کە ئارامیی تەواوی ئورووپا تێکدەدا. ئانتی سەهیۆنیزم وەك نەخۆشییەکی کۆن، مێشکی گەنجانی موسوڵمانی وا بەخۆوە خەریك کردووە کە هەر کات دەتوانێ چالاك بێ و کارەساتێك پێکبێنێ.

بێگانە لە وڵاتی خۆ، بارودۆخی کۆپتەکان

25 ی ژانویەی 2012 یەکەم ساڵوەگەری شۆڕشی میسرە، ئەو بزووتنەوەیەی رژیمی موبارەکی رووخاند. سەمیر لە کاتژمێری چواری بەیانییەوە لەسەر پێیە. ئەو جێیەی ئەو لێی دەژی لە موقەتەم، گەرەکێکی قاهیرە لە باشووری رۆژئاوای ناوەڕاستی شارەکە هەڵکەوتووە. هێشتا هەوا هەر تاریکە و تەنانەت مانگیش بەدەرەوە نییە. تەمەنی سەمیر 19 ساڵە. ئەو زۆر ماندوو و تووڕەیە و دەڵێ: "من قیبطیم، زبڵی شەقامەکان کۆ دەکەمەوە، بەڵام خۆ من بۆخۆم زبڵ نیم!"بۆ سەر کارەکەی وەڕێدەکەوێ. ماڵەکەی 12 کیلۆمیتر لە جێی کارەکەی دوورە. ساڵێك بەر لە ئێستا بۆ خۆپێنیشاندان دژ بە رژیم ئەو رێگایەی هەتا مەیدانی تحریر دەپێوا. ئەمرۆش هەمان رێگا دەپێوێ بەڵام تەنیا بۆ کۆکردنەوەی زبڵی شەقامەکان. ئەو دووکانانەی موسوڵمانەکان لە قاهیرە بە چاوی رەخنەوە سەیری دەکەن، دووکانی قیبطییەکانن. 6 لە سەدی خەڵکی قاهیرە قیبطین کە لایەنگری ئایینی مەسیحین. ئەوان ساڵیانی درێژە پێخۆری بەرازەکانیان لەو ماکە خۆراکییانەی وا لە زبڵی شارەکە جیا دەکرێتەوە، ئامادە دەکن. بەڵام ئەوە دوو ساڵ لەمەوبەر لەپڕێکدا کۆتایی پێ هات.

ئیسلامیستەکان بە هۆی ئانفلانزای بەرازەوە، ئیزنی کوشتنی هەموو بەرازەکانی باشووری قاهیرەیان وەرگرت. سەمیر وەك رۆژ لێی روونە کە بەهانەی ئەو ئیسلامیانە تەنیا ئەو نەخۆشییە نەبووە و بەڵکوو مەبەستیان لە رۆانگەی خۆیانەوە، تەنیا هێرش بۆ سەر بێ دینەکان بووە.

رووخانی رژیمی موبارەك نە تەنیا هیچ ئاڵوگۆڕێکی سەبارەت، بە چاوی سووك سەیرکردنی کەمینەکان و بە تایبەت قیبطییەکاندا نەهێنا، بەڵکوو بە پێچەوانە خراپتریش بۆتەوە. هەر بەو هۆیە سەمیر ساڵرۆژی

شۆڕشەکە جێژن ناگرێ. زۆربەی قیبطییەکان وڵات و ماڵ و حاڵیان بەجێ هێشتووە. بەڵام سەمیر دەڵێ: "من دەوڵەمەند نیم و ناتوانم خەرجی سەفەرەکەم بدەم، لە راستیدا پێشم خۆش نییە بڕۆم، من وڵاتی خۆم خۆش دەوێ. بەڵام ئیتر توانایی بە مۆڕەوە چاولێکردنی تاقمێک لەو موسوڵمانانەم نییە کاتێك سەیری سەلیبی سەر دەستم دەکەن کە بە خاڵ کوتاومە." سەمیر هەڤالی موسوڵمانی زۆرن. ئەو دەزانێ کە هەموو موسوڵمانەکان وەك یەك نین. تەنانەت کاتێك مەسیحییەکان رۆژی 9 ی ئۆکتۆبری 2012 لە بەرانبەر ساختمانی تلەویزیۆن کۆ ببونەوە، زۆرێك لە موسوڵمانەکان لەگەڵیان خۆپێنیشاندانیان دەکرد. رۆژێک قیبطییەکان دەیانهەویست بۆ ماڤی ئازادیی ئایین، خۆپێشاندان بکەن، سەربازێکی ئەرتەش سڵاوێکی گەرمی لە سەمیر کرد. کاتێک سەمیر لێی نیزیك بۆوە، زانی کە ئەوە تەڵەیە و بە دوو سەربازی تر گرتیان و بەربوونە لێدانی. دواتر سەمیر بینیی کە سەربازەکان چەندین مەسیحیان وەبەر تانگ دا و پان و فلێچیان کردنەوە. زنجیری تانکەکە پیاوێکی کردبو بە دوو لەتەوە کە هەوڵی رزگارکردنی ژنەکەی دابوو. ئەو رۆژە نیزیکەی 30 قیبطی کووژران و سەدان بریندار بوون.

ئەو شتەی سەمیری شۆکە کرد دڕەندەیی و نامەردیی سەربازەکان نەبوو، چونکە ئەوان بەزەییان بە تاقمێك لە موسوڵمانەکانیشدا نەدەهات، بەڵکوو ئەوە بوو کە چەندین موسوڵمان بە تەواوی توانایانەوە بۆ سەرکوتکردن و لێدانی مەسیحییەکان یارمەتیی سەربازەکانیان دەکرد و رق و کینەیەکی سەیر لە چاویاندا دەبینرا. سەربازەکان کەسێکی مەسیحیان گرت، بە هاوکاریی چەند موسوڵمان کەلەپچەیان لە دەستیدا و تا توانیان تێیان هەڵدا، دواتر خستیانە ناو ئاوی نیلەوە. سەیر ئەوەیە ساڵێك پێشتر موسوڵمان و مەسیحی شان بە شانی یەکتر دژ بە رژیم خۆپێنیشاندانیان دەکرد. من ئەو کات هەستم دەکرد کە ئەو شۆڕشە ئیتر بە هێزی خۆی ناکۆکیی نێوان ئایینەکان چارە دەکات. بەڵام بەداخەوە

دوو حەوتوو دوای شۆڕش، لێکدان و شەڕ لە نێوان موسوڵمان و مەسیحی لە شاری ئەسکەندەرییە دەستپێکرد.

سەمیر هیچ هیوایەکی بە داهاتووی میسر نییە بەڵام تا ئەو جێگایەی دەتوانێ هەوڵی خۆی بۆ پێکهێنانێ ئازادی و سەلماندنی کەمینەکان دەدا. زۆری پێخۆشە بچێ بۆ قوتابخانە، بەڵام لەبەر کارکردن، کاتی نییە و دوای کار هەوڵ دەدا خۆی لە ماڵەوە دەرس بخوێنێ. پێیخۆشە لە داهاتوودا ببێ بە پارێزەر. رەنگە لە پۆستێکی وادا خەڵکی بە چاوێکیتر سەیری بکەن! بەڵام بە نارەحەتییەوە دەڵێ: "ئەگەر لە داهاتوودا ببم بە پارێزەر، چی لەو خاڵەی سەر دەستم بکەم؟"

نەتەنیا لە میسر بەڵکوو لە هەموو دنیای ئیسلام مەسیحیەکان دەچەوسێندرێنەوە. لە عێراق کۆنترین کۆمەڵی مەسیحی جیهان بە هۆی سووتاندنی کلیساکان و کوشتار و تیرۆری مرۆڤەکان، خەریکە وەچەیان لە ناو دەچێ. هیچ ساڵێك نییە لە کریسمەسدا، لە وڵاتە ئیسلامییەکان کلیسا نەسووتێندرێ یا مەسیحی نە کووژرێ. دسامبری 2013 سی و پینج مرۆڤی مەسیحی بە بۆمبێکی ناو سەیارە کاتێ دوای دۆعاخوێندن لە کلیسا دەهاتنە دەرێ، کووژران. لە یەك لە ترسهێنەرترین فیلمی ویدیۆیی کە لەسەر یوتیوب داندراوە، مرۆڤ دەبینی کە چلۆن دوو ئیسلامیست لەسەر شەقامێکی عێراق ماشێنێکی باریی رادەگرن، لە لێخوڕ و دوو کەسیتری ناو بارییەکە پرسیار دەکەن ئایینیان چییە؟ لە ترسانە و بە لەرزەوە دەڵێن موسوڵمانن! دایاندەبەزێنن. یەك لە ئیسلامیستەکان سەبارەت بە چۆنیەتیی نوێژی بەیانی لێیان دەپرسێ! کاتێک ناتوانن هیچ زانیارییەك بدەن، هەرسێکیان دەخەنە سەر چۆك و تیربارانیان دەکەن!

کاتێك مرۆڤ بەهۆی نەتەوەی جیاواز ەوە، یاخود ئایین و باوەڕێکی ترەوە لە لایەن ئەو بێ ئینسافانەوە بکووژرێ، تەنیا دەتوانین ناوی

فاشیزمی لەسەر دابنێین. دیارە و سروشتییە کە مرۆڤ ناتوانێ گشت موسوڵمانان بۆ ئەو کارانە بە بەرپرس دابنێ و هەموویان بە یەك چاو سەیر بکات. لەوانەیە کارەساتی وا زۆربەی موسوڵمانانی جیهانیش نیگران بکات. بەڵام بەداخەوە ئەو کەسانە هیچ هەڵس و کەوت و هەڵوێستێك لە خۆیان نیشان نادەن و بەو کارەیان وێدەچێ بە شێوەیەکی ناراستەوخۆ پشتیوانی لەو کارەساتانە بکەن.

مرۆڤی ناو کۆمەڵگای ئیسلامییەکەن دیوارێکیان بە دەوری خۆیاندا کێشاوە، خۆیان لە پەنا ئایینەکەیان حەشار داوە، دیوارەکەیان قایمترین پەرێزە بۆ مرۆڤی فناتیك و دیکتاتۆر و باشترین زیندانە بۆ خەڵکی ناو کۆمەڵگاکە!

ئایینی ئیسلام لە بۆشاییدا و خۆبەخۆ پێك نەهاتووە، بەڵکوو بەشی زۆری بە کەڵکوەرگرتن و چاولێکەریی لە مێژوو، گێڕانەوە، چیرۆك و خوڕافاتی ئایینی یەهوودی و مەسیحیی بووە. تەنانەت فەرهەنگ و کولتوورەکەشیان بە چاولێکەریی لە فەرهەنگی سەدەی ناوەڕاستی خەڵکانی ئێرانی و لاساییکردنەوە لەوان بووە. فەن و فنوونی هێزی نیزامیشیان کۆپییەك بووە لە رۆمیەکان.

ئیسلام لە سەرەتای پێکهاتنیدا زۆر کراوە بووە و دژ بە زانست و بیرمەندانی ئازاد نەوەستاوە. سەبارەت بە ئایین و ئیدیۆلۆژیەکانیتر هەڵسوکەوتی ئاساییان بووە و هیچ کۆنترۆڵێکی ئەوتۆیان لە هەنبەردا نەکردوون. هەر ئەو کراوەیی و تۆلەرانس و ئازادییە رێژەییەی نەتەوەی عەرەبی سەدەی ناوەڕاست لە هەنبەر بیرکردنەوەی ئازاد بۆتە هۆی گەشانەوەی ئابووریی وڵاتەکەیان.

زۆربەی رووناکبیرانی ئیسلامیی پێیان وایە گەشەکردنی کولتووریی وڵاتانی عەرەب لە سەدەی ناوەڕاست پەیوەندیی راستەوخۆی لەگەڵ هاتنی ئایینی ئیسلام بۆ ناوچەکەدا هەبووە. بەڵام لە ڕاستیدا ئایینی ئیسلام هیچ پەیوەندییەکی بەو گەشەساندنەوەیەوە نەبووە، بەڵکوو تەنیا کارتێکەریی زانایان و فیلەسۆفانی ئێرانی، یەهوودی، مەسیحی و یونانی بووە هۆی گۆڕینی فەرهەنگ و شێوەی ژیان لە وڵاتانی عەرەب کە تا ئەوکات بە شێوەی جاهیل و نەزان و دوور لە شارستانییەت دەژیان. کاتێك سەدەکانی 9 و 10 لە بەغدا و ئیسپانیا یاساکانی شەریعەت بەرێوە نەدەچوو، ئایینەکان و بۆچوونە جۆراوجۆرەکان لە پەنا یەکتر بە ئاسوودەیی و بێ ژانەسەر لەگەڵ یەکدا دەژیان. ئەو پێکەوە ژیانە ببوە هۆی پێکهاتنی کۆلتوور و فەرهەنگێکی مودێرن لە ناوچەکە. ابن سینا،

فارابی، خوارەزمی، یۆهانێسی دیمەشقی و مەیموونی و ... وەك ماتۆڕی سەرەکیی ئەو پرۆسەیە، هیچکامیان عەرەب نەبوون. زلهێزەکانی ناوچە وەك داگیرکەرەکانی وڵاتانی عەرەبی، ئەو کات بوونە هۆی وەرگێڕانی زۆربەی کاری ئەدەبی و فەلسەفەی ئێرانی و یۆنانی بە عەرەبی کە بە ناوی "ئەل- قودەما" لە ناو کۆمەڵگادا ناسرا بوون. هاوکات بە پەیوەندیگرتن لەگەڵ فەیلەسۆفان و رووناکبیرانی ئێرانی، یەهوودی و مەسیحی و دامەزراندنی باسی جیاوازیی مابەین یاسا سروشتییەکان و هێزی پێکهێنەر، بۆچوون و سەیرکردنیکی نوێیان لە کۆمەڵگادا پێکهینا. هاوتەریب لەگەڵ ئەوانە بە شێوەی سیستماتیك، ئایینی کەلام پێک هات کە بووە هۆی پێکهاتنی فەلسەفەی نوێی ئیسلامی. لێرەبەدواوە مرۆڤ باسی لەسەر متافیزیك دەکرد. ئازادیی بیرکردنەوە بە هۆی مرۆڤە ئایینیەکان بە پێی کات، کورت و کورتتر دەبوونەوە و لە پەناشی وردە وردە یاساکانی شەریعەت زیاتر پەرەیان دەسەند. لەو بارودۆخەدا کەمینەکان کەوتبوونە ژێر گوشار و بەرە بەرە ئایینیەکان داوای پایە سەرەکییەکانی ئیسلامیان دەکرد: **"قورعان وەك کەلامی ئیلاهی، یاساکانی و جیهادی ئیسلامی لە ڕێگای خودادا".** هەرچەند مەودای کاتیی لەگەڵ سەردەمی محەمەد زیاتر دەبۆوە، بەو ئەندازەیەش قورعان و یاسا ئیسلامییەکان ئیلاهیتر و متفەرکتر دەبوونەوە و گرنگایەتیی زیاتریان پێدەدرا.

هێرشی خاچپەرەستەکان و دواتر هێرشی مەغوولەکان و کاولکرانی بەغدا بوونە هۆی ناکۆکیی و شەڕی نێوان موسوڵمان و ئایینەکانیتر. هۆ سەرەکیەکانی دۆڕاندنی شەڕ و کاولکردنی بەغدا وەك ناوەندێکی تۆلەرانس بۆ پێکەوە ژیانی ئایینەکان، بە هەڵەی نیزامی نەدەناسران بەڵکوو هۆی ئەو شکەستەیان بە کزبوونی باوەڕی ئایینی خەڵکەوە دەبەستەوە.

ئایینی ئیسلام کە لەسەر ئەسڵی حاڵیبوون لە "فیقە" (fiqh) دامەزرابوو، ژیانی بەخۆی تەنگ کرد و راکید و وێستاو مایەوە. **"هەموو زانیارییەك لە قورعاندا هەیە"!** ئەوە هەڵوێستی مرۆڤە ئایینیەکان بوو کە موسوڵمانانی لە دنیای زانستیی جیا کردەوە. **"باوەڕی ئایینی دەبوو لە کارتێکەریی دنیای دەوروبەر پاك بکرێتەوە!"** ئەزموونی ئەو هەڵوێستانە بووە هۆی بە شەیتانی دانانی فەلسەفە و زانست و لە کۆتاییدا گوشار هێنان بۆ سەر کەمینەکان و بەتایبەت بۆ سەر ژنان.

فاکتۆرێکی تریش هاتە گۆڕێ، کە گرنگایەتیی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستی پەراوێز دەکرد: دۆزینەوەی رێگای دەریایی لە ساڵی 1498 لە لایەن ڤاسکۆ دا گاما "Vasco da Gama" ی پرتەقاڵییەوە بووە هۆی گواستنەوەی رێگای ئاویی کڕین و فرۆش لە ناوچەکە. ئەو ئاڵ و گۆڕە نەک هەر لە روانگەی بازرگانییەوە زیانێکی مەزنی لە وڵاتانی عەڕەبی دا، بەڵکوو ئیتر زانستی نوێی رۆژئاواییش دەرکەیان لەسەر داخرا و ئیدەی نوێ لەو ناوچەیە کوێر بۆوە.

هەروەها گۆڕانکاریی سیاسەتی فێربوون، خێرایی بە رووخاندنی کاتە زێڕینەکەی ئەو ناوچەیە دا. لە سەردەمی بەختەوەریی پێش ئەو گۆڕانکارییەدا، قوتابخانەکان لە پەنا قورعان زانستی بیرکاریی، فەلسەفە و پزیشکی و زۆر تەوەری تریان فێری قوتابیان دەکرد. دوای کاولکرانی بەغدا، ئەو ئیمپراتوورییە بەسەر چەند ناوچەی بچووك (سەلجووقەکان، فاتمیەکان و عەبباسییەکان و دواتریش مەملووك و سەفەوییەکان) دا دابەشکرا کە دژ بە یەکتر دایم لە شەڕدا بوون. پارەی پێویست بۆ ئەو شەڕانە پێشتر لە قوتابخانەکان بۆ فێربوون و پەروەردەکردن بەکار دەهێنرا. لەو قوتابخانانە دواتر تەنیا قورعان و ئایین دەرس دەدرایەوە. مامۆستای قوتابخانەکان وەك کۆیلە بۆ خزمەتکردنی ئایینی ئیسلام چاولێدەکران. هەر مامۆستایەك هەڵوێستی بگرتایە یا دەردەکرا یا قوتابخانەکەی بە تەواوەتی دادەخرا. گوێڕایەڵی

و وەفاداربوون لە بەرانبەر ئایین، جێگای بە مانا و گرنگایەتیی بیرکردنەوەی ئازاد تەنگ کرد. لێرە بەولاوە فێربوون تەنیا تەلقینێکی ئایینی بوو بۆ دەستکاریی و مانیپولیرەکردنی منالان. ئەو بارودۆخە بوە هۆی تەریك کەوتنەوەی وڵاتانی ئیسلامی و دابڕانیان لە دنیای دەرەوە. سیاسەتی فێربوون بە شێوەی ئایینیی، تەنانەت تا ئەوڕۆش بەو ئارگیومێنتەی کە: **"هەموو زانیارییەك لە قورعاندا هەیە"** لە زۆربەی وڵاتە ئیسلامییەکانی ناوچەدا بەردەوامە.

ئەگەر موسوڵمانەکان لە گەڵ مێژووی دۆڕاوی رابردووی خۆیان بە شێوەیەك رووبوروو ببنەوە، زۆربەیان لەسەر ئەو باوەڕەن کە داگیرکەرانی مەسیحی هۆی سەرەکیی ئەو دۆڕاندنەیان بوون. لە پەرتووکە مێژوویییەکاندا باس لەسەر هێرشی مەغوولەکان و وێرانکردنی بەغدا ناکرێ ئەگەرچی ئەوان بوونە هۆی تیوونا کردنی فەرهەنگ و زانستی نەتەوەی عەرەب. هێرشکەرەکانی مەغوول ساڵی 1258 بە پتوونی پەرتووکەکانی کتێبخانەی بەغدایان خستە ناو چۆمی فەرات "Eufrat" ەوە، بیرمەندان و زانایان لە سێدارە دران، هونەرمەندان و مرۆڤە کارزانەکان بەرەو ئاسیای ناوەڕاست رەوانەکران، بەڵام سەرەڕای ئەو هەموو پیاوکوژی، کاولکاریی و جنایەتانەی مەغوولەکان، منداڵانی موسوڵمان لە قوتابخانە فێر دەکرێن کە خاچپەرستەکان مرۆڤێکی توورە و شەیتانین، ئورشەلیم دەبێ رزگار بکرێ و ... . هۆیەکەی رەنگە ئەوە بێ، چونکە مەغوولەکان دواتر بوون بە موسوڵمان و بە پێی بڕیاری جیهاد و گەورەکردنەوەی دنیای ئیسلام، بە چاوێکیتر سەیر دەکران.

بە پێچەوانە ئورووپاییەکانی ئەورۆ کە بە نەوەی خاچپەرستان دادەنرێن، وەك دوژمنی دێرینەی دنیای ئیسلام سەیر دەکرێن. بەدوای خاچپەرستەکاندا کۆلۆنییەکانی ئورووپایی پێکهاتن و ئەو ناوچانەیان رووتاندەوە و هێندەیتریش مرۆڤی ئەو وڵاتانەیەن بە قوردا بردەخوارێ و دژ بە خۆیان هانیاندان. بەڵام هەر وەك دەزانین، لە نێوان هێرشی خاچپەرستان لە سەدەی 13 هەتا هێرشی ناپلیۆن بۆ میسر لە ساڵی 1798 تەواو 507 ساڵ مەودای کاتیی بووە کە دنیای رۆژئاوا لەو ماوەیەدا هیچ کارتێکەرییەکی ئەوتۆی لەسەر گەشانەوەی وڵاتانی عەرەبی

نەبووە. لە ماوەی ئەو 507 ساڵەدا وڵاتە ئیسلامییەکان چیان کردوە؟ چ شتێك لەو ماوە درێژەدا بووە هوی ریکوردی زەقی نەزانیی؟

با جارێکیتر ئاوڕێك لە ڕابردوو بدەینەوە:

بەدوای کاولکرانی بەغدا و کزبوونی بارودۆخ لە ئیسپانیا، تورکەکان وەك زلهێزی نوێی ناوچەکە هێزیان بە دەستەوە گرت. بوون بە موسوڵمان و ئیمپراتۆریی عوسمانیان پێکهێنا و لە ماوەیەکی کورتدا گەلێك شەڕی سەرکەوتووانەیان بەڕێوە برد، کۆنترۆلیان بەسەر قوستەنتەنیە (ئەستەمووڵ) کە ناوەند و دڵی رۆمیەکان بوو، داگرت. ئەرتەشی عوسمانی دوو جار لە بەر دەروازەکانی شاری ویەنی ئوتریش قوت بوونەوە: (1929 و 1686). ئەوان دەیانگوت: **"فتوحات و سەروەرییەکەیان تەنیا بۆ گەورەکردنەوەی وڵاتی ئیسلامییە!"** رەنگە بەو بۆچوونە بکرێ بڵاوبوونەوە و گەورەبوونەوەی حەشیمەتی تورك لە ئورووپا روون بکرێتەوە، بەڵام ئەگەرچی لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست ساڵیانی درێژ بوو خەڵکی ئەو ناوچانە ئایینی ئیسلامیان وەرگرتبوو، سەرەڕای ئەوەش عوسمانییەکان پێش ئەوەی دەست بەسەر تەواوی ناوچەکەدا بگرن، بە براکوژیی ساڵی 1516 هێرشیان بردە سەر سووریە و دواتر میسر و ژمارێکی زۆر موسوڵمانیان قەتڵ و عام کرد. چوارسەد ساڵ حوکمرانی عوسمانییەکان بەسەر وڵاتە عەرەبییەکاندا، لە مەراکیشی ئەمڕۆییەوە تا ئێران، بووە هۆی دابڕانی ئەو بەشەی دنیا لە کولتووری ئورووپایی. تەنانەت ئیدیۆلۆژییە کزەکان و حیزبە محافزەکارەکانیشیان قەدەغە کرد و روخسارێکی دژ بە مرۆڤیان بۆ ژنانی کۆمەڵگا وەڕێخست. جیاکردنەوەی رۆڵ و ئەرکی ژن و پیاو لە کۆمەڵگادا ئەگەرچی لە وڵاتە عەرەبییەکان سالانێکی زۆر بوو بەڕێوە دەچوو، هێندەیتریش زەق و توند و تیژتر کرایەوە. ئەگەرچی لەو سەردەمەدا لە روانگەی نیزامییەوە عوسمانییەکان لە ئورووپادا بەهێز بوون، بەڵام نەیانتوانی بە شێوەی بەردەوام جێ پێی خۆیان بکەنەوە و خۆیان دابمەزرێنن.

لە سەدەی پازدەدا یۆهانێس گوتنبێرگی ئاڵمانی کەرەسەی چاپی وەك خەڵات بە دنیا بەخشیی کە بۆ هەمیشە کارتێکەرییەکی مەزنی لەسەر مێژووی مرۆڤایەتی دانا. ئەو دۆزراوەیە زانستیی ئایینی و پاشایی کە تا ئەوکات تەنیا لەدەست خۆیاندابوو، تێکشکاند و دەستڕاگەیشتن بە زانیاریی بۆ هەموو بەشدارانی کۆمەڵگا هاسان کردەوە و بۆی بردنە ناو ماڵەکەیانەوە. بەهۆی چاپکرانی کتێب و نووسراوەکان بیری بیرمەندانی وەك هیووم"Hume"، کانت"Kant" و دێکارت"Descartes" و کارە ئەدەبییەکانیتر لە هەموو ناوچەکانی ئورووپا بڵاو کرایەوە. مرۆڤ دەستی بە زانست نەك هەر بە زمانی لاتینی بەڵکوو بە زمانی دایکییش ڕاگەیشت. بە بێ ئەو کەرەسەیە نە زانست و زانیاریی و نە دواتر شۆڕشی پیشەسازی دەیتوانی گەشە بکات.

لە ئیمپراتووری عوسمانی دەنگەکان بەرز دەبوونەوە بۆ وەرگرتنی ئەو کەرەسەیە و ڕاگرتنی زانیاریی و ئەسپاردنیان بە وەچەکانی داهاتوو. بەڵام بەڕێوەبەرانی ئایینی کە لە ناوچەکە زۆر بەهێز بوون، بەو ئارگۆمێنتە کە کەرەسەی چاپ دەتوانێ هەڵە لە کتێبی ئایینی قورعاندا پێك بێنێ و ئەگەر کتێبی قورعان کۆپی بکرێ و ژمارەی زور بێ، کۆنترۆڵی ناوەرۆکی لە دەست دەر دەچێ، بە ڕاشکاویی ئەو کەرەسەیان ڕەدکردەوە. بەو شێوەیە دنیای ئیسلام بۆ ماوەی زیاتر لە سێسەد ساڵ لەو دۆزراوە گرنگە و کارتێکەرییەکانی دوور مایەوە. یەکەمین کەرەسەی چاپ لە ساڵی 1729 هێنرا بۆ ئەستەموول بەڵام تەنیا لە دیوەخانی خەلیفەکاندا مایەوە و بۆ کاروباری ئاسایی کەڵکی لێوەردەگیرا. لەگەڵ ناپلئۆن ساڵی 1798 ئەو کەرەسەیە هێنرا بۆ قاهیرە، کەچی لەوێش مەلاکان و ئایینیەکانی ئەلئەزهەر دژی ڕاوەستان و بە کەرەسەی شەیتانی ناویان برد.

ئورووپا توانی لە ماوەی چەند دەیەدا نووسراوە لە ئایینەوە بۆ زانست، لە مێتافیزیکەوە بۆ مەعریفەت ناسیی بگۆڕێ و هاوکات لەگەڵ ڕەوەندی

سەدەی 18 فەلسەفە و تەکنیکی نوێی لە ئورووپا پەرەپێبدا و بە هۆی پیشەسازیی و شۆڕشێکی رۆشنبیری پێشکەوتووەوە ئاڵوگۆڕێکی بنەڕەتی بەسەر کۆمەڵگادا بێنێ، لە کاتێکدا لە رۆژهەڵاتی ناوەراست جاڵجاڵۆوکەی بێهۆشی و خورافات کۆمەڵگایان تەنیبوو.

هاوکات لەگەڵ گەشەسەندن و دۆزینەوەکان لە باکوور، مرۆڤێك لە دورگەکانی عەرەبییەوە هەوڵی دەدا بە شێوەی رادیکال ریفۆرم بەسەر بیر و بۆچوونەکاندا بێنێ. محەمەد ابن عەبدولوەهاب (1703-1792)، پێکهێنەری بزووتنەوەی وەهابییەکان، داوی قەدەغەکردنی هەموو بیرێکی غەیری ئیسلامی لە ژیانی رۆژانەی کۆمەڵگادا دەکرد. ئەو دەیگوت: **"تەفسیری وشە بە وشەی قورعان دەبێ ببێ بە ئەرکی سەرەکی بۆ خەڵکیی و بەربەرەکانی بکرێ لەگەڵ هەموو ئەوانەی باوەڕیان بە ئیسلام نییە و تەنانەت عارفانی ئیسلامییش. ئەو کونسێپت و چەمکە دەبێ لەسەر پێغەمبەرایەتی محەمەد بنیات بنرێ. خودا هەر سەد ساڵ جارێك 'تازەکەرەوەیەک' دەنێرێ بۆ نوێکردنەوەی باوەڕ. نوێکردنەوە لێرە و لەو پەیوەندییەدا بە مانای گەڕانەوە بۆ بنەما و سەرەتاکانی پێکهاتنی ئایینی ئیسلامە."**

کاتێك حوکمرانی میسری، محەمەد عەلی پاشا لە سەرەتای سەدەی 19 دا هەوڵی تێکشکانی ئەو بزووتنەوەیەی دا، لە لایەن ئینگلیزییەکانەوە پێشی پێگیرا چونکە تاجدارانی ئینگلیزی لەگەڵ هۆزی سعوودییەکاندا دۆستایەتیی دیرینیان هەبوو.

تا ئەورۆش وەهابییەکان دۆستی نزیکی پادشاکانی سعوودین. ئەوان پشتیوانی حکوومەتی مۆنارش یاخود پاشایەتی دەکەن، و وەک وەلامێك، پادشاکانیش ئەرکی فێرکردن و بارهێنانی ئایینی لە وڵاتیان بەوان ئەسپاردووە. تەنانەت وەهابییەکان ئیزنیان پێدراوە وەك پارێزەری ئەخلاقی لەسەر شەقامەکان ئەو مرۆڤانەی لە کاتی نوێژکردن تەنیا سەیر دەکەن، یا ئەو ژنانەی رەعایەتی حیجابی ئیسلامی ناکەن، بیانگرن و بیانخەنە زیندانەوە. ئەو ئەرکە لە وڵاتانی ئیسلامی

بەشێوەیەکیتر بۆ بارهێنان و راهێنان و شوشتنەوەی مێشکی مرۆڤ لە منداڵییەوە و هەروەها بۆ راگرتنی حورمەتی ئیسلامیی لە کۆمەڵگادا، لە لایەن مەقاماتی ئایینییەوە بەڕێوە دەچێ. ئەوان بە سانسۆرکردنی مێژوو، ئیسلام دەڕازێننەوە و دوژمنەکانیانی پێ مەحکووم دەکەن. ئەوان دژ بە هەر کراوەییەك رادەوەستن و هەوڵ دەدەن پاوانخوازیی زانست لای خۆیان بمێنێتەوە. هەوڵ دەدەن وێنەی دوژمنانیان لە پەرتووکەکانی قوتابخانە و مێدیاکاندا ئاکتیو و تازە راگرن و کۆمەڵگا هان دەدەن بۆ خۆڕاگری و راوەستاویی لە بەرانبەر هێرشکاریی و هەڕەشەی دەرەوەی وڵات.

دوابەدوای کارەساتی 11ی سپتامبری 2001 وڵاتە عەرەبییەکان کەوتنە ژێر گوشاری راستەوخۆی وڵاتە رۆژئاواییەکان. مرۆڤ دەبوو پارێز لە بڵاوکردنەوەی زانیاریی نەرێنی لەناو پەرتووکەکانی قوتابخانە لە هەنبەر رۆژئاواییەکان و ئایینەکانیتردا بکات و نەهێڵێ هەستی رەق و کینە لە ناو منداڵاندا پەروەردە بکرێ. لەڕاستیدا ئەو داواکارییە بەتایبەت لە لایەن وڵاتانی سعودیی و میسرەوە بەڕێوەچوو. چەند لە ناوەڕۆکی نووسراوەکان کە دەبوونە هۆی چاندنی رق و کینە دژ بە رۆژئاواییەکان، یا قرت کران و یا گۆڕانکاریان بەسەردا هات. چەند دێرێکیش بۆ پێکەوە ژیانی ئایین و نەتەوەی جیاواز لە کتێبی قوتابخانەکان زیادکرا. بەڵام دەستیان لە قسە و گوتارەکانی قورعان و محەمەد نەدا و لە کتێبە دەرسییەکاندا هەر وەك خۆیان هێشتیاننەوە. ئەو دژ و پێچەوانەیە نەك هەر لە قوتابخانە بەڵکوو بە هەموو باڵای کۆمەڵگای ئیسلامییەوە دەبینرێ، چونکە ئەو کێشەیە تەنیا مێژوو ناگرێتەوە و بەڵکوو ئایینێك دەگرێتەوە کە دنیای بەسەر دوو دەستەی موسوڵمان و کافردا دابەش کردووە. ئەو هەڵوێستە پەیوەندیی بە بارودۆخی جوغرافیایی ناوچەکە و هەروەها هەستی خۆ بەکەمزانین لە هەموو بوارەکانی ژیان لەهەنبەر رۆژئاواییەکان، دەبێتە هۆی ئەوەی کە

رەنگە هیچ رێگایەکیتر بۆ موسوڵمانەکان نەهێڵێتەوە، بتوانن خۆڕاگریی لە هەنبەر هێزی رۆژئاوادا بکەن.

بەتایبەت ئەو سەرلێشێواوی و سەرشێتییە بە تەواوی مانا لە وڵاتی سعوودیا هەستی پێدەکرێ: لە لایەکەوە سیاسەتی- وزەی دۆستانەی کاربەدەستانی ناوچەکە لە هەنبەر واشینگتۆن، کراوەیی وڵات بۆ کاروباری بازرگانی لەگەڵ هەموو وڵاتانی رۆژئاوایی و ئامادەبوونی پشتیوانیی نیزامی و جێ تەرخانکردن بۆ چەکدارانی دەریایی ئەمریکا، لە لایەکیتریشەوە بوونی گرووپێکی فەناتیکی دژ بە مرۆڤی وەك وەهابییەکان لە وڵات کە هەموو لایەنەکانی ژیانی خەڵکیان لەژێر کۆنترۆڵ دایە و بڕیار لەسەر ژیانی خەڵکی دەدەن. دیارە جێی سەرسوورمان نییە کە 15 لە 19 تێرۆریستی 11 سپتامبری 2001 هاوڵاتیانی عەرەبستانی سعوودی بوون.

دوای گۆڕینی ناوەڕۆکی کتێبی دەرسی لە عەرەبستان، واشینگتۆن پۆست لە مانگی مارسی ساڵی 2006 دا چەند کتێبی دەرسیی قوتابخانەکانی عەرەبستانی سعوودی خستە ژێر زەرەبینەوە: ئەزموونی کارەکەیان ئەوە بوو کە لەو کتێبانەدا هەر وەك پێشوو ئایینی ئیسلام بە تەنیا ئایینی ڕاستەقینە دێتە ئەژمار و جیهاد دژ بە کافران و مشرکان دەبێ وەك ئەرکی سەرەکی موسوڵمانان سەیر بکرێ. لەو هەواڵەی واشینگتۆن پۆست دا ئاماژە بە چەند نموونە کراوە:

لە کتێبی پۆلی یەکەمی سەرەتاییدا هاتووە:

"بەم دوو وشانە ئەو دێرانەی خوارەوە پڕ بکەنەوە: ئیسلام – جەهەننەم.

هەر ئایینێك بە غەیری ..... هەڵەیە.

هەر کەس موسوڵمان نەبێ، دەکەوێتە ..... ."

لە یەك لە کتێبەکانی پۆلی چوارەم کە بە خەیاڵ پاکسازییان کردوە نووسراوە:

"باوەڕی ڕاستەقینە بە مانای ئەوەیە کە تۆ رق و کینەت لە هەنبەر کافران و مشرکان هەبێ و هەڵس و کەوتی توندیان لەگەڵدا بکەی." یا:

"هەرکەس وەدوای رێگای محەمەد بکەوێ، و دان بەسەر تاقانەبوونی خودا دا بێنێ، ئیزنی دۆستایەتیی لەگەڵ ئەو کەسانە نییە کە دژ بە خودا و رەسووڵەکەی بن تەنانەت ئەگەر ئەو کەسە خزمی نیزیکیش بێ."

لە کتێبی پۆلی شەشەمدا هاتووە:

"نەتەوەی یەهوودی مەیموونن، خەڵکانی شابات(Sabbat)، هەروەها مەسیحییەکان بەرازن، کافرانی لایەنگری مەسیح."

بەو شێوەیەش، لە پۆلی یازدەدا فێری ئیدیۆلۆژی جیهاد دەکرێن:

" بەربەرەکانی بکە لەگەڵ کافر، ژێردەستیی، نابەرانبەریی و ئەو کەسانەی وا ئەوانە قەدەغە دەکەن؛ ئەوە لوتکە و بەرزترین جێگای ئیسلامە. ئەو ئایینە بەهۆی جیهادەوە پێکهاتووە و بەهۆی ئالای جیهادەوە چۆتە سەرێ."

ئەو چەشنە راهێنانە، نەك هەر لە عەڕەبستانی سعوودی بەڵکوو لە 19 ولاتی ئورووپایی کە ئاکادێمی سەعوودییان لێ دامەزراوە، بەدەرس دەگوترێنەوە. تەنانەت ئەگەر لە داهاتوودا ئەو چەشنە بۆچوونانە لە کتێبی دەرسیش قرت بکرێن، ناتوانن هەڵس و کەوتی مامۆستایانی ئیسلامی پێ بگۆڕن.

مرۆڤ دەبێ ئەو ڕاستیە بزانێ کە تیرۆر، ئەزموونی سیاسەتی فێربوون و ڕاهێنانی 200 ساڵی رابردووی ئیسلامییە لە هەموو وڵاتانی جیهان. مەلای ناو مزگەوتەکان و کەسایەتییە ئایینیەکانیش بۆ بەدەستەوەگرتنی هێز لە ناوچەکان، کارتێکەریی لەسەر کۆمەڵگا و مرۆڤەکانی بە شێوەیەکی بەرچاو دادەنێن. کارتێکەریی ئایینیەکان لەسەر کۆمەڵگا بە ڕادەیەك بوو کە بۆ وێنە جەماڵ عەبدولناسر بۆ وەدەستهێنانی هێزی سیاسی لە ناوچەکە و ڕاکێشانی دەنگی خەڵکی بۆ لای خۆی، نەیتوانی بە ساکاریی لە پەنا ئایینی بوونی کۆمەڵگا تێپەڕبێ و زانستگەی ئەلئەزهەری کردە ئەنیستیتۆیەکی دەوڵەتی و ڕاهێنان، بە شێوەیەك کە فەرهەنگ و داب ونەریتی ئایینی ڕاستەوخۆ لە مێدیاکانەوە پڕۆپاگانادایان بۆ دەکرا.

پێنج سەد ساڵ دوای گوتنبرگ دنیای رۆژئاوا خەلاَتێکیتری بە ناوی "ئینترنێت" بۆ مرۆڤ بە دیاری هێنا کە بە قەرا کەرەسەی چاپ ئاڵوگۆڕی بەسەر دنیادا هێنا. کەرەسەیەك بۆ هەموو ئەو وڵاتانەی دەیانەویست خەڵکەکەیان بە چەکی زانیاریی و زانست پۆشتە بکەن. هەر وەك پێشبینی دەکرا لە هەوەڵەوە عالمانی ئیسلامی دژ بە ئینترنێت فتوایان دەردا و خەڵکی موسوڵمانیان لە کەڵکلێوەرگرتن لەو کەرەسە گرنگە دوور دەکردەوە و بە کارێکی شەیتانییان دادەنا. بەڵام ئەمجارەیان بە پێچەوانەی سەردەمی هاتنی چاپ، بۆیان نەچووە سەر و وەڵامیان نەدرایەوە. زۆربەی گەنجە موسوڵمانەکان لە رۆژدا چەندین کاتژمێر لە ئینترنێتدا لەسەر ئایین و سیاسەت بەحس دەکەن، گوێ لە مۆسیقای رۆژئاوایی دەگرن و فیلمی سێکسی چاو لێدەکەن. ئەو کەرەسەیە ئەگەر بە شێوەی ئەرێنی کەڵکی لێ وەربگیرترێ، دەتوانێ هەڵوێستی ئەخلاقی ئەو گەنجانە بگۆڕێ و یاخود هۆگرییان بۆ فێر بوونی زانیاریی زانستیی بەهێز بکات. ئەگەر ئەورۆ گەنجێکی موسوڵمان لە لایەن مامۆستای قوتابخانە یاخود مەلای ئایینیەوە زانیارییەکی پێبدرێ، بە دڵنیاییەوە ئەو زانیارییە وەك شتێکی تەواو و کامیل وەرناگرێ، بەڵکوو ئەو ئالترناتیوەی هەیە کە لە ئینتیرنێتدا راستبوونی زانیارییەکە چەك بکات.

ئەوە وەچەی فەیس بووك بوو کە توانی دژبە موبارەك و مووڕسی لە میسر، دژبە بن عەلی لە تۆنیس، دژبە سالح لە یەمەن، دژ بە قەزافی لە لیبی و هەروەها دژ بە ئەل ئەسەد لە سووریە، چوونە سەر شەقامەکان. ئەو وەچەیەی ئەورۆ لەگەڵ ئینترنێت سەروکاری هەیە، کونجکۆڵە و بە چاوی رەخنە سەیری تەوەرەکان دەکات و ئیتر لەخۆوە و بێ بەڵگە سەر بۆ هیچ ئیدیۆلۆژییەك دانانەوێنێ.

من ساڵی 2012 لە قاهیرە بەشداریم لە دانیشتن (میزگرد)ێك بە هاوکاریی پسپۆڕێکی زانستیی برایانی موسوڵمان کرد. ئەو گوتی: "ئەگەر خودا یارمەتیدەرمان بێ، دەمانهەوێ لە پێنج ساڵی داهاتوودا ژمارەی توریستە بیانیەکانی میسر دووبەرابەر کەینەوە!" گەنجێك لەناو تەماشاچییەکان هەستا سەر پێی و گوتی: "من خۆم موسوڵمانم، پێنج جار لە رۆژدا نوێژ دەکەم، بەڵام ئەگەر هەڵە نەبم، ئێمە لێرە باس لەسەر تەوەری ئابووری و توریست دەکەین. ئەوە چ پەیوەندییەکی بە ویستی خوداوە هەیە؟ تکایە پیمان بڵێن، چ پلانیکتان بۆ ئەو کارە هەیە و چلۆن دەتوانن پلانەکە دامەزرێنن؟ چەندە بودجە بۆ ئەو پرۆژەیە تەرخان کراوە؟ لە کوێ هوتێلی نوێ دروست دەکەن؟ تکاشم ئەوەیە بۆ بەڕێوەبردنی ئەو کارە واز لە خودا بێنن! چونکە ئەگەر سبەینێ کارەکەتان بۆ جێ بە جێ نەکرێ، نامەوێ لە ئێوە ببیستم کە ئەوە ویستی خودا بووە!"

من لەسەر گوتەکەی ئەو گەنجە " ئەوە چ پەیوەندییەکی بە ویستی خوداوە هەیە؟" تەواو سەرم سووڕ ما، چونکە ئەو قسەیە لە زمانی گەنجێکی موسوڵمانەوە دەبیسترا.

سپاس بۆ ئینترنێت کە تەنانەت ئیدەی"Säkularismus" دنیاگەرایی لە دنیای عەڕەب بە شێوەیەکیتر باسی لەسەر دەکردرێ. جاران سێکۆلاریزم وەك گوناهێکی مەزەن سەیر دەکرا، بەڵام دوای ئەو ئەزموونە نەرێیەی ساڵە 2012 لە میسر و لەسەر برایانی موسوڵمان کرا، بووە هۆی ئەویکە جودایی دەوڵەت و ئایین ئیتر باسێکی سەیر و سەمەڕ نەبێ و خەڵکی بتوانن بە ئاسایی باسی لەسەر بکەن.

دوای تەواوبوونی وتارەکەم لەسەر "فاشیزمی ئایینی" لە قاهیرە، گەنجێکی میسری هات بۆ لام و گوتی: "ئەگەر بە شێوەی بنەڕەتیی سەیری قسەکانی ئێوە بکەم، ئێوە راست دەکەن، بەڵام شێوەی قسەکردنەکەتانم

پێ هاندەرانەیە. زۆر کەس لەو چەشن قسەکردنە ترس و وەحشەتیان هەیە. بۆ وێنە ئەگەر ئێوە بڵێن: (دەبێ ئایین لە سیاسەت جیا بکرێتەوە)، ئەو هەستە لە مرۆڤدا پێك دێ کە ئایین فاکتۆرێکی خراپە، سەرەتانێکە لە کۆمەڵگادا کە دەبێ چارە بکرێ. چۆنە ئەگەر ئێوە بە جێی ئەو بڵێن: (ئێمە مەبەستمان لەو جوداییە، پارێزگاریکردنی ئایین لە بەرابەر سیاسەت دایە!) لێرەدا سیاسەت وەك شتێکی سەر زەوی و مرۆڤی، ناشیرین سەیر دەکرێ و ئایین وەك شتێکی ئیلاهی و پاك. من بۆچوونی ئەو گەنجەم پێ کریاتیو"kreativ" بوو. چەشنی هەڵسوکەوتی من لەگەڵ ئەوە ناگونجێ، تەوەرێك، شتێك یا کێشەیەك بە شێوەی دیپلۆماسی بڕازێنمەوە. بەڵام مەسەلەی گرنگ لێرەدا ئەوەیە کە وردە وردە گەنجانی موسوڵمان بەوە گەییون، بیری سیاسیی خۆیان بە فاکتۆر و رێگری ئایینەوە کە وەك لەمپەرێك لەسەر رێگای ژیانی ئاسایی کۆمەڵگادا شین بووە، خەریك دەکەن. ئەو راستییەم پێ گرنگە کە ئەورۆ باسێکی زانستی لەسەر رۆڵی ئایین لە کۆمەلگادا لە نێوان گەنجانی عەرەب ساز بووە کە نەتەنیا گەنجی ئاسایی بەڵکوو گەنجە فناتیکەکانیش بۆ سەلماندنی بۆچوونی خۆیان تێدا بەشدارن. تەنانەت ئەوانیش ئەو مێدیا نوێە واتە فەیس بووك و ئینتیرنێت بەکار دێنن.

کەمینەیەکی موسوڵمانەکان لە هەموو گۆشەکانی ئەم جیهانەوە خۆشحاڵیی خۆیان سەبارەت بە کارەساتی 11ی سپتامبری 2001 نیشان دا و وەك سەرکەووتوویەکی مەزنی ئیسلامیی لەهەنبەر زلهێزی لووت لە حەوای ئەمریکا لە ئەژماریان هێنا. ژمارێکی زۆر کەم لە موسوڵمانان ئەو کارەساتەیان بە کارێکی هەڵە و ناڕاست لە قەڵەم دا و مەحکوومیان کرد. بەڵام سەیر ئەوەیە، بەشی بەرچاوی موسوڵمانانی جیهان نەیاندەزانی لە هەنبەر ئەو کارەساتە خۆیان لە تێرۆریستەکان دوورخەنەوە، یاخود شانازی بەو کارەوە بکەن! ماوەیەکی زۆری نەکێشا کە چەندین تیۆری لەسەر چۆنیەتیی ڕوودانی ئەو کارەساتە دروست کرا: "موسوڵمانەکان بە هیچ چەشنێك تێرۆریست نین، ئەو کارەساتە لە لایەن لایەنگرانی موساد و "سی ئای ئیی"ەوە بەڕێوەچووە!" لە میسر یەك لە پێشەوایانی ئایینی لەسەر تلەویزیۆن ڕایدەگەیێنێ کە لەو ڕۆژەدا هیچ یەهوودییەك نەکووژراوە ولە 4 هەزار کارمەندی یەهوودیی ناو ئیدارەی "World Trade Center" تاقێکیان لەسەر کار نەبوون! درووبەکی ئاشکرا بۆ تاوانبارکردنی ئیسرائیل کە مرۆڤ تەنیا پێکەنینی پێی دێ. بۆ بەڕێوەبردنی ئەو کارە دەبێ موساد پێشتر 4 هەزار کەسی لەو کارەساتە ئاگادار کربێتەوە: **"تکایە ڕۆژی 11ی سپتامبر مەچنە سەر کارەکەتان، ڕەنگە لەو ڕۆژەدا شتێك بقەومێ!؟"** هەر وەها جێی باوەڕ نییە کە چوار هەزار کەس وەك شەریکی ئەو پیاوکوژییە بێدەنگی لێ بێنن و ئەو کارەی موساد ئاشکرا نەکەن! جێی سەرسووڕهێنەر ئەوەیە کە هەمان پێشەوایانی ئایینی کە ئەو کارە دەخەنە ئەستۆی ئیسرائیل، بە تۆڵەیەکی ئیلاهی و خودایی لەهەنبەر سیاسەتی تووڕەی ئەمریکای دادەنێن. مرۆڤ سەری لێ شێواوە و نازانێ، ئەو کارە لە لایەن خوداوە بەڕێوە چووە یا یەهوودیەکان بوونەتە هۆی ئەو کارەساتە!

لە ساڵی 2012 فرانسیس فوکویام "Francis Fukuyama" پسپۆری سیاسی- زانستیی ئەمریکایی نووسراوەیەکی بە ناوی "بژی ئوسەما"بڵاو کردەوە. نووسەر لە گوتارەکەیدا سەری سووڕ ماوە لە پشتیوانیکردنی و پێشوازیی بارچاوی ژمارێکی زۆری موسوڵمانانی جیهان لە ئوسەما، سەرەڕای ئەویکە تا ئێستا نەیتوانیوە هیچ کێشەیەکی وڵاتی ئیسلامیی چارە بکا. لەڕاستیدا ئوسەما وەك کوڕی زانستکاری خانووبەرەسازی دەوڵەمەندی سەعوودی هیچ بینایەکی لە دنیای ئیسلام دروست نەکردووە، بەڵام بۆتە هۆی رووخاندنی دوو بینای بەرز لە ئەمریکا. ئەو نەتەنیا لە کۆمەڵگای ئیسلامیدا دژ بە فەقیریی، کێشەی ئابووری، بێ کاریی یا بێ سەوادی تێ نەکۆشاوە، بەڵکوو لە هیچ جێگایەك باسیشی لەو کێشانە نەکردووە. ئیتر بۆچی سەرەڕای ئەوانەش لە لایەن موسوڵمانەکانەوە وەك پاڵەوان سەیر دەکرێ؟ تەنیا هۆیەکەی ئەوەیە کە زۆربەی کۆمەڵگاکانی عەرەبی لە هەنبەر کێشەکانی ناو خەڵکی بە بونبەست گەییون و هیچ رێگا چارەیەك ناتوانن بدۆزنەوە. هەر وەك هەمیشە بۆیان هاسانترە هۆی هەرەسهێنانی کێشەکانی کۆمەڵگاکەیان نەك لە لای خۆیان، بەڵکوو لای دوژمنانیان بدۆزنەوە.

نووسەر خەڵکی وڵاتە ئیسلامییەکان ئاگادار دەکاتەوە کە پێش ئەوەی کارەساتێکی جیهانی هاوچەشنی وەك زەمانی هیتلێری لێ بکەوێتەوە، بەچاوێکی کراوە سەیری رووداوەکان بکەن چونکە پەشیمانیی دواکارەسات هیچ بەهرەیەکی بۆ کەس نابێ. تەواوی هەوڵ و تەقەلایان لەسەر بەتینکردنی رق و ترسی خەڵکی لەهەنبەر دۆزینەوەی تاوانبارێك بۆ کێشەکانی کۆمەڵگا و هەروەها هێز و وزەی خۆیان بەپتوونی بۆ تووناکردنی تاوانبارەکە تەرخان کردووە. دیارە بۆ ئەوان زۆر ساکارترە بەجێی بیر کردنەوەی زانستیی بۆ چارەکردنی کێشەکانی کۆمەڵگا، خۆیان لە هەنبەر دوژمنێکی چێکراو و سازکراو ئامادە بکەن، یاخود خۆیان بە گرووپێکی تایبەتی ناو کۆمەڵگاوە خەریك بکەن. هەروەها زۆر ساکارترە بۆ ئەوان خۆیان لەسەر رووخانی دوو ساختمانی دوور لە

وڵاتەکاین خۆشحاڵ بکەن هەتا خۆیان لەسەر ملیۆنان منداڵی بێ دایك و باب و بێ جێ خەف، نارەحەت بکەن. کێشەکان لە زۆربەی کۆمەڵگا عەرەبییەکاندا هێندە زەق و بەرچاون کە مرۆڤ ئیتر نازانێ لەکوێوە دەبێ دەستپێبکات، بەڵام بەربەرەکانیکردن لەگەڵ دوژمن، لە کلاسە دەرسییەکان، لە قوتابخانە، لە سەر مەنبەری مزگەوتەکان و لە مێدیاکاندا بە بێ وەستان درێژەی هەیە.

ئوسەما بن لادن و حیزبەکەی ئەلقاعیدە، لە سێ سەرچاوەوەوە، هەوڵی بەڵێنیی خورافات و پێخۆر بۆ هاندانی لایەنگرەکانیان دەدەن:

- رۆحی بەردەوام نەخۆشی مێژووی دنیای ئیسلام،

- هێزی هەڵمساوی بێ بەڵگەی ئیسلامیی و

- لافاوی هەمیشەیی و بێ کۆتایی دولاری- نەفتیی بۆ بەختەوەری مرۆڤ بە بێ کارکردن.

محەمەد عەتا و 18 تێرۆریستی تر منالی وەچەیەکن کە لە وڵاتی خۆیاندا بە شێوەیەکی کونزێرواتیو گەورە کراون و لە دنیای مودێرنی رۆژئاوا میوەی بڤ لێکراویان تاقی کردۆتەوە و وەك گوناهێك لە سەر دڵیان ماوەتەوە. رق و کینەیان لە هەنبەر رۆژئاوا و بەتایبەت ئەمریکا هێندە گەورە بوو کە بۆ هێش و ئازار گەیاندن بەوان، ئامادە بوون گیانی خۆیان و هەزاران بێگوناهیتر فیدا بکەن.

بڵێی بۆ بەڕێوەبردنی ئەو کارە چەندە کات، پارە، فانتازی و نەخشەکێشان پێویست بووبێ؟ ئایا ئەوکارە هیچ کێشەیەکی وڵاتانی ئیسلامی چارە کرد؟ یا بە پێچەوانە چەندە بە زیانی خەڵکانی ئیسلامی تەواو بوو؟

ئەو نۆزدە گەنجە لە رۆژئاوا فێری زانست ببوون. بەجێی بەهرەگرتن لەو زانستە و کەڵکلێوەرگرتنی بۆ چارەکردنی کێشەکانی کۆمەڵگاکەیان، هێندەیتریش رادیکاڵ بوونەوە. ئەوان لە بەهای ئازادی تێ نەگەیشتن و بڕیاری خۆیان بۆ ئایینەکەیان دا کە وەك دیوارێکی بەرز لە بەرابەر ئازادیدا راوەستاوە. وێدەچی خۆیان بە گوناهبار زانیبێ و ویستبێتیان ئەو جێگایەی گوناهەکەیان تێیدا پێکهێناوە، لەناو بەرن. ئەوان بۆ چارەکردنی کێشەی کۆمەڵگاکەیان بەدوای دۆزینەوەی هەڵە لە کۆمەڵگا و فەرهەنگ و خوڕافاتی خۆیاندا ناگەڕێن بەڵکوو رق و کینە لەهەنبەر کولتوور و فەرهەنگێك پەروەردە دەکەن کە تەنانەت تێدا ئازادتر لە کۆمەڵگای خۆیان جووڵاونەتەوە و بەختەوەرانەتر تێیدا ژیاون. ئەو نۆزدە کەسە نوێنەری ئیسلامی فاشیستین کە بە شێوەیەکی نالەبار تۆوی رق و گێرەشێوێنی لە کۆمەڵگادا پەروەردە دەکەن. بەڵام جێی خۆشحاڵییە کە لە دنیای ئیسلام دەرسەدێکی کەم دەبنە تێرۆریست و ئەمڕۆ زۆرینەی بەشدارانی کۆمەڵگا کار دەکەن، پێدەکەنن، فیلم سەیر دەکەن، گوێ دەدەنە موسیقا و خۆیان بە یاری فوتبال و وەرزشەکانیترەوە خەریك دەکەن. بەڵام سەرەڕای ژیانی ئاسایی لە کۆمەڵگا، ویرۆسێکی مەترسیدار لە ناو خۆیاندا راگرتووە کە هەر کات دەتوانی خۆی بڵاو بکاتەوە. ئەو ویرووسە ناوی جیهادە. جیهادێك کە لە سەرچاوەی مێژوویی ئیسلام و لە محەمەدەوە هەڵدەقوڵێ و شتێك نییە کە ئیسلامی ئەوڕۆیی دۆزیبێتیەوە. هاندان و پەروەدەکردنی رق و کینە دژ بە ئایینەکان و بۆچوونەکانی غەیری ئیسلام تەنیا لە نووسراوەکانی سەید قوتب و ماودودیدا نابینرێن بەڵکوو سەرچاوەکەیان قورعانە. مرۆڤ ناتوانی لە ئیسلام تێ بگا بە بێ ئەوەی ناوەڕۆك و ناوکی سیاسییەکەی نەناسێ. ئیسلامی ئەو کات ماوەیەکی کورت دوای پێکهاتنی لە روانگەی سیاسییەوە زۆر سەرکەوتوو بوو و تەنانەت هەر لە سەردەمی محەمەدا وڵاتی ئیسلامی پیکهات. محەمەد بۆ گەورەکردنەوەی هێز و پان و بەرین کردنەوەی وڵاتەکەی دەستی بە شەڕ کرد و بەڵێنی پێکهێنانی جیهانی گەورەی ئیسلامی بە

لایەنگرەکانی دا. ئەو شەڕە و مردن لە پێناو پێکهێنانی جیهانی ئیسلام لە لایەن زۆربەی ئیسلامییەکانەوە وەك ئەرکێکی ئیلاهی دەناسرێ و هەزار و چوارسەد ساڵ دوای مردنی محەمەد هێشتا هەر هەوڵی بۆ دەدرێ.

قورعان لە سوورەی 9 دا موسوڵمان هان دەدا بۆ شەڕ لە ڕێگای خودا. ***"خودا ژیان و دارایی ئەم دنیای باوەڕپێکراوان لە بەهەشت قەرەبوو دەکاتەوە; ئەوان شەڕ بۆ خودا دەکەن، ئەوان دەکووژن و دەکووژرێن [...] ئێوە بەهۆی ئەو کارەوە خۆشحاڵ دەبن، چونکە سەعادەت و بەختەوەریی راستەقینە بۆ ئێوە بە دیاری دێنێ."***

بەڵام ئەو بەهەشتە چۆنە و چلۆن دەنوێنێ؟ لەوە دەچێ فانتازیا و خەونی پیاوێك بێ کە لە بیابان ژیابێ:

کەش و هەوایەکی ئارام، نە گەرمای زۆر و نە سەرما. باغێکی ژێر سێبەر لە پەنا ڕووبارێك کە ئاوی روون و شەڕابی پێدادێ، جێ بۆ راکشان ئامادە کراوە، و مرۆڤ بە خواردنەوەی ئەو شەرابە هیچ سەرێشەیەك ناگرێ. حۆری بەهەشت بە جلوبەرگی ناسکی هاوریشمەوە کە بە ئاستەم مەمکە گەورەکانیان دەشارێتەوە، هەروەها کەنیز و نۆکەری حەرەم کە بەردەوام بۆ شەهیدەکان سینی پڕ لە میوە، گۆشتی باڵندە و کووپەڵەی پڕ لە شەڕاب دەهێنن، لەوێ راوەستاون. حۆرییەکان هەر وەك لە قورعاندا هاتووە، وەك "یاقوت و مرواریی" دەنوێنن. بە بۆچوونی وشە ناس کریستۆف لوکسەنبرگ "Christoph Luxenberg" هەڵەیەك لە وەرگێڕانی وشەی "حۆری" دا پێکهاتووە. ئەو دەڵێ: *"ئەو وشەیە لە سوری – ئارامی "Syroaramäischen" وەرگیراوە و بە مانای ترێی سپی هاتووە."*

لە قورعاندا لەسەر ژمارەی دانە مرواریییەکان (حۆری) کە لە بەهەشت بە شەهیدەکان دەدرێ، بێ دەنگی کراوە! بەڵام چەند جار لە حەدیسدا باسی لێوە کراوە کە شەهیدەکان 72 حۆرییان پێ دەدرێ. هەرکام لەو حۆرییانەش 70 کەنیزی جوانچاکیان لەگەڵە کە ئەوانیش هەر لە خزمەت

شەهیدەکاندان. بەو شێوەیە هەرکام لە شەڕکەرەکانی خودا کە لەرێگای ئەودا شەهید دەبن، وەك خەڵات 5040 ژنیان پێ دەدرێ.

لەسەر تایبەتمەندیی و چۆنیەتی بارودۆخی حۆرییەکان و چێژی سیکسی کە تەنیا بۆ شەهیدانی رێگای خودا تەرخان کراوە، نووسەران و بیرمەندانی ئایینی هەرکام فانتازیا و خەونی تایبەت بە خۆیان هەیە. ئەو نووسراوانەی وا ئەوان ئەوکات لەسەر کردەوەی سێکسی لە بەهەشتدا نووسیویانە، هیچ نووسەرێکی ئەمڕۆیی دنیای عەرەب نەتەنیا ئیزنی نووسین و بڵاوکردنەوەی ئەو شێوە نووسینەی نییە، بەڵکوو لە روانگەی ئەخلاقیەوە هەرگیز ئیزنی نووسینی وا بەخۆیان نادەن .

ئەلسیوتی"al-Suyuti" نووسەر و ئایینیی سەدەی ناوەڕاست ئاوا دەنووسێ: *"هەرکات مرۆڤ لەگەڵ یەك لە حۆرییەکان بخەوێ، دواتر هەمیسان پەردەی بەکارەتی دەدوورێتەوە و دەبێتەوە بە حۆرییەکی باکرە. داعبا واتە "ئالەت"ی پیاوی موسوڵمان هیچکات نانیشێتەوە و هەمیشە ڕەپە. چێژی سێکسی لەو دنیا هێندە شیرین و خۆشە کە لەگەڵ هی ئەم دنیایە هەڵناسەنگێنرێت [...] هەرکام لە شەهیدان 70 حۆری لە پەنا ژنەکانی ئەم دنیایەیان پێ دەدرێ. هەرکام لەو حۆرییانە مێینەیەکی خۆش و بەچێژی وایان پێ بخشراوە، کە شتێکی تایبەتییە و لەگەڵ هی ئەم دنیایە بە تەواوی جیاوازە."*

ئیسلام ناس تۆماس ماول "Thomas Maul" ئەو چەشنە نووسینانەی لا سەیرە و دەڵێ: لەو دنیا بە جێی بیر لە نیزیکی خودا و مرۆڤ بکرێتەوە، هەموو بیر و بۆچوونیان تەنیا لەسەر سێکس لە قەحبەخانەیەکی ئاسمانیدا دەخولێتەوە. رۆڵی سەرەکیی بەهەشت تەنیا رازی ڕاگرتنی نیازی سێکسیی پیاوانی موسوڵمانە و لە روانگەی ئایینیەوە ژنان تەنانەت لە بەهەشتیشدا وەك کەرەسەیەکی سێکسیی پیاوان سەیر دەکرێن.

بۆچوونی زۆربەی سیستەم و ئیدیۆلۆژییە تۆتالیتێرەکان (کە هەموو شتێکیان تەنیا بۆ خۆیان دەوێ) وەك یەکن: *"پیاو کار دەکات، بۆ وڵاتەکەی شەڕ دەکات، ژنیش تەنیا پیشەی متمانەکردن و باوەڕ بە پیاوە و بەڕێوەبەری کاری ماڵ و ئاگاداری لە منداڵەکانە. کردەوەی سێکسیی تەنیا لە پێناو زیادکردنی ژمارەی ئەندامانی کۆمەڵگادایە کە بە چاوێکی تایبەت بۆ بەرژەوەندیی ناسیۆنالیستیی نیشتمانی، سەیر دەکرێ."*

پەیوەندیی نێوان سێکس و ئیسلام لە مێژوودا دژایەتی و ناسازگاریی لەگەڵ خۆشیدا هەیە. ئەگەر بیر لە دنیای ئیسلامی سەدەی ناوەڕاست بکەیتەوە، ژن وەك کەرەسەیەکی سێکسی سەماکەر بۆ خۆشیی پیاو بە شێوەی رووت و قووت لە حەرەم نیشان دەدرێ. بیر لە دنیای ئیسلامیی ئەمڕۆ بکەیتەوە، ژنێکی ژێر چارشێو و داپۆشراو دەبینی کە بە پێی کات زیاتر و زیاتر لە سەکۆی چالاکیی کۆمەڵگا دوور دەخرێتەوە.

مرۆڤ کاتێ نووسراوە کۆنەکانی ئیسلامی دەخوێنێتەوە، ناتوانی بزانێ کە بۆچوونی ئایینی ئیسلام سەبارەت بە ژن چییە؟ راستییەکەی ئەوەیە کە لە کۆمەڵگای ئیسلامیدا ژن لە روانگەی پیاوەوە تەنیا وەك کەرەسەیەکی سێکسی سەیر دەکرێ. ژمارێکی زۆر رێگا چارە و پەندی ئایینی بۆ موسوڵمانان دیاری کراون کە دەچنە قووڵایی تەوەرەکانەوە. بۆ وێنە چلۆن پیاوان دەتوانن بە باشترین شێوە بە چێژی سێکیی بگەن.

پەیوەندیی سەیر و سەمەرەی ئیسلام لەگەڵ ژن و سێکس لە کاتی محەمەدەوە دەستیپێکردووە. کاتێك محەمەد منداڵ بوو، دایکی مرد. یەکەم ژن کە لە ساڵی 595 ی زایینی زەماوەندی لەگەڵ کرد، 15 ساڵ لە خۆی پیرتر بوو. خەجیجەی بێوەژن محەمەدی کردە شەریکی کاری بازرگانی خۆی و وەك مامۆستاو دایکێك ئاگای لێی بوو. تا ئەو کاتەی خەجیجە زیندوو بوو، محەمەد لەگەڵ هیچ ژنێکیتر زەماوەندی نەکرد. کاتێ خەجیجە ساڵی 619 ی زایینی لە تەمەنی شەست ساڵیدا مرد،

محەمەد چەندین جار ژنی تازە کردەوە. لە پەنا سەودای کچی زاما "Sauda bint Zama" دا، لەگەڵ ئایشێی کچی دۆست و خزمی خۆی ئەبووبەکر زەماوەندی کرد کە تەنیا 9 ساڵ تەمەنی بوو. دوای مردنی محەمەد ئەبووبەکر بوو بە یەکەم خەلیفەی ئیسلامیی. بەدوای ئایشەدا حەفسەی کچی عومەر دووهەمین خەلیفەی ئیسلامیی، هەروەها کچێکی عەرەبی یەهوودی و کچێکی قبتیی خەڵکی میسری هێنا؛ بە قسەی خۆی، تەنیا بۆ مەبەستی ستراتیژیکی لەگەڵ ئەو ژنانە زەماوەندی کردووە! دوای مردنی خەجیجە محەمەد 11 ژنی تری هینا. زۆربەی ئەو ژنانەی لە تەمەنی 55 ساڵان بەولاوە هێنا و لەو پەیوەندییانەدا هیچ منداڵێکی لێ نەکەوتەوە.

بۆ سازکردنی وێنەیەکی بەهێزی سێکسی لە محەمەد تەنیا نووسەرانی دوای ئەو بەرپرسن، کە پێیان وابوو محەمەد هێزی 30 پیاوی تێدایە. ئیغراق و زێدەڕۆییەك بە هەموو ئەو بیۆگرافییانەی محەمەدەوە دەبینرێت کە دواتر لەسەری نووسراون. ئەو زێدەڕۆییانە هەر لەخۆوە نەهاتوون. ئەو کاتەی ئیسلام لە شەرەکانیدا وڵاتانی دەوروبەری بە خیرایی گرت، لە ئەدەبیاتی ئیسلامیدا مرۆڤی بەهێز (لە روانگەی سێکسییەوە) لەگەڵ مرۆڤی شەڕکەر و ئازا وەك یەك دادەنران. یەك لەو ئازایەتییانەی محەممەد شەڕی دژ بە یەهوودییەکان بوو کە بووە هۆی سەربڕینی هەموو تایفەکە و بە ئەسیر گرتنی ژن و منداڵەکانیان. بە پێی نووسراوەکانی ئەو سەردەمە یەك لە سەربازەکانی محەمەد داوای ژنێکی ئەسیر لە محەمەد دەکات کە وەك ئەسیری سێکسی کەڵکی لێ وەربگرێ. ئەو سەربازە ژنیکی جوانی بە ناوی سەفییە هەڵبژاردبوو. بەڵام کاتێ محەمەد ئاگادار کرا کە ئەو ژنە کچی سەرکردەی خێڵەکەیە، سەفییەی بۆ خۆی هەڵگرت. هەر لەو رۆژەدا و هاوکات لەگەڵ کوشتنی مێرد و باوك و براکانی، دەستدرێژی سێکسیی لە سەفییە کرد.

مەبەستی سەرەکی سێکس وەك دەستکەوتێکی جیهاد، تەنیا شەر و جیهاد و کوشتنی پیاوەکان نەبوو، بەڵکوو دەبوو زەفەر بەسەر منداڵدانی ژنەکانیشیاندا بێنن. لێرەدا تەنیا چێژی سێکسی یا بیرەوەریی دروستکردن بۆ دۆژمنان مەبەستی سەرەکی نییە بەڵکوو تەنیا مەبەستی گرنگ زاو زێ و گەشەپێدانی دنیای ئیسلامە. دەستدرێژیکردن بە نامووس و کەرامەتی ژنان و کچان بەو خوڕافاتە ئایینیەوە تەوجیە دەکرێ و شەرعییەت بەو کارە نالەبارە دەدات. محەمەد دواتر لەگەڵ سەفییە زەماوەندی کرد، بەڵام ئەو خوڕافات و هەڵوێستە نائینسانییە وەك چاولێکەرییەك بۆ موسوڵمانان، تائەمڕۆش لێی بەجێ ماوەتەوە.

ژن وەك ئەسیر و دارایی بەجێماوە لە شەڕ، دۆزینەوەی محەمەد نییە و پێشتریش هەر بەڕێوە چووە. دیارە لە دنیای مودێڕنی ئەورۆیی ئەو هەڵس و کەوتە وەك کارێکی نابەجێ سەیر دەکرێ و تەنیا لە روانگەی ئیسلامییەکانەوە سێکسی جیهادیی واتە دەستدرێژی سیکسی بە ژنانی ئەسیر لە شەڕدا وەك داب و نەریتێکی باش و رەوای ئیسلامی لێ هاتووە. بە گوێرەی موسوڵمانان، دەستدرێژی بە ژن یا کچێکی کافر و بێ دین و منداڵ دروستکردن لەو پەیوەندییەدا، وەك کارێکی گرنگ لە ڕێی خودادا سەیر دەکرێ.

لە پەیوەندیی نێوان ئایشەی منداڵ و ژنەکانیتری محەمەد کە لەگەڵ یەکتر دەژیان، محەمەد گوتوویەتی: ***"زەماوەند لەگەڵ کچی بچکوولەی باکرە بکە، منداڵدانیان لێهاتوویی بۆ منداڵ دروستکردن باشترە، لێوەکانیان شیرینترە و زۆر هاسانتر دەتوانرێ رازی بکرێن."*** لەناو ژنەکانی محەمەددا ئایشە تەنیا کچی باکرە بوو. لە جێگایەکیتردا محەمەد دەڵێ: *"من پێتان دەڵێم، خۆشەویستیتان هەبێ لەهەنبەر ژنەکانتاندا."* محەمەد یاسای مافی میراتی ژنانی بەڕێوەدەبرد، کە تا ئەو کات هیچ مافێکیان لەسەر میرات وەرگرتن نەبوو. هەروەها ئەو بە قسە دەیگوت: *"لە بەرانبەر خودادا ژن و پیاو وەك یەك وان!"* لە

جێگایەکیتردا گوتوویەتی: ***"من چاوێکم بە جەهەننەمدا گێڕا و بۆم روون بۆوە، زۆربەی مرۆڤی ئەو ناوە ژنانن."***

هەڵوێستی توند و تیژی محەمەد لە هەنبەر ژنان رەنگە بگەڕێتەوە بۆ بەغیلایەتیی و متمانە نەکردنی خۆی. لە یەك لە نووسراوەکاندا سەبارەت بە محەمەد و متمانە نەکردنی بە ئایشە دەگوترێ: " ئایشە منداڵێک بووە و محەمەدیش پیاوێکی پیر. لە یەك لە شەڕەکاندا ئایشە هاوڕێی دەبێت. لە گەڕانەوەدا ئایشەی لێ ون دەبێ. رۆژی دوایی لە چادری پیاوێکیتردا دەدۆزرێتەوە. پێش ئەوەی محەمەد بگەڕێتەوە بۆ مەدینە، ئەو باسە ببووە باسی سەر زاری خەڵکی شارەکە. محەمەد لەسەر ئەوە زۆر وەڕەز بووە و هەموو رۆژەکە گریاوە. کوڕی مامی "عەلی" پێشنیاری پێکرد، ژنەکەی لەخۆی دوور بخاتەوە. ئەو کارە نەتەنیا بۆ ئابرووی ئایشە باش نەبوو بەڵکوو غورروور و خۆپەرەستیی پیاوبوونی محەمەدیشی عەیبدار دەکرد. کەوابوو چ بکرێ باشە؟ بە خۆشییەوە لێرەدا قورعان هاتە فریای. لە قورعاندا هاتووە: *"کافران ئەو چیرۆکەیان دروست کردووە، بۆ هێرشکردن بۆ سەر کەسایەتیی محەمەد و بێ حورمەتیکردن بەو."*

ئەو چەشن گێڕانەوانە لە ناو خەڵکیدا بەردەوام هەبوو و دەگوترێ کە یەك لە ژنەکانی محەمەد لەگەڵ کۆیلەیەك پەیوەندیی سێکسیی بووە. لەسەر ئەو کارە محەمەد دەستووری کوشتنی کۆیلەکەی دا. کاتێکی کورت پێش کوشتنی کۆیلەکە لە لایەن "عەلی" یەوە روونەبێتەوە کە کۆیلەکە یەختە کراوە و توانایی پیاوەتیی هەر نەبووە. لێرە بەولاوە محەمەد زیاتر ئاگای لە ژنەکانی بوو و بۆ کونترۆلی باشتر، بۆ لەبەرکردنی جل و بەرگ و پەیوەندیگرتنیان لەگەڵ پیاوی بێگانە یاسای بۆ ژنەکانی دانابوون. ژنەکانی دەبوو بەتەواویی خۆیان داپۆشن و ئیزنی قسەکردن لەگەڵ پیاوی بێگانەیان تەنیا بە مەرجێك هەبوو کە دیوارێکیان لە بەیندا بێت. رۆژێك محەمەد دێتەوە ماڵی و دەبینی دوو لە ژنەکانی

لەگەڵ پیاوێکی کوێر قسە دەکەن. بە تووڕەیی پرسیاریان لێ دەکا، بۆچی ئەو سنوورانەی بۆی داناون بەڕێوەی نابەن و خۆیان لە پشت دیواردا ناشارنەوە؟ یەك لە ژنەکان دەڵی: ئەو پیاوە کوێرە و ئێمە نابینێ. محەمەد بە تووڕەیی وەڵامی دەداتەوە: ***"ئەو کوێرە، بەڵام خۆ ئێوە کوێر نین!"***

لە راستیدا متمانە نەكردنی پیاو بە ژن و هەڵس و كەوتی سێكسیی لە ئیسلامدا، لە ئایینی یەهوودییەوە وەرگیراوە. خەتەنەكردن، [یاساخ بوونی] نیزیكی سێكسیی كیژ و كوڕ پێش زەماوەند و هەروەها بەردەبارانكردنیشیان میرات و كولتووری یەهوودییەكانە بۆ موسوڵمانان. ئایینی ئیسلام بە درێژایی مێژووی خۆی تەنانەت لە یەهوودییەكانیش زیاتر گرنگایەتیی بەو تەوەرانە داوە و وێنەیەكی نەرێیی لە ژن دروست كردووە كە تا ئەمڕۆش لە كۆمەڵگای ئیسلامیدا هەر بەردەوامە. نیزیكیی سێكسی نێوان ژن و پیاوی زەماوەندنەكردوو بۆ راگرتنی بە خەیاڵ حورمەت و غیرەتی بنەماڵە، بە كارێكی هەڵە و تاوان دەناسرێت و ئارگۆمێنتە كەیان ئەوەیە: ئەگەر ژن هاوكات لەگەڵ چەند پیاو نیزیكی سیكسی هەبێ و زگی پڕبێ، ناتوانرێ بزانرێ كێ باوكی منداڵەكەیەتی. بەڵام بە پێچەوانە پیاو لە كۆمەڵگادا ئیزنی هەیە هاوكات لەگەڵ چەندین ژن پەیوەندیی سێكسی هەبێ. باوك نەك هەر وەك كەسی سەرەكی لە بنەماڵەدا بە حیساب دێ، بەڵكوو بە پێچەوانەی یەهوودییەكان كە دایك ئایینی منداڵ دیاری دەكات، ئایینەكەشی بە میرات دەبێ بدرێ بە منداڵەكانی. لەبەر ئەو هۆیانە لە كۆمەڵگای ئیسلامیدا ژنیان ئیزۆلە كردووە و بە تەنیایان هێشتۆتەوە و بە شێوەیەكی جیاواز هەڵس و كەوتیان لەگەڵ دەكرێ و دایم لەژێر كۆنترۆڵدان. چارشێو تەنیا نیشانەی متمانەپێكردنی كۆمەڵگا بە ژن لە پەیوەندیی لەگەڵ دنیای دەوروبەریدا نییە، بەڵكوو نیشانەی متمانە پێنەكردنی مێردەكەشیەتی.

تۆماس ماول "Thomas Maul" لە كتێبەكەیدا بە ناوی "سێكس، جیهاد و دیكتاتۆر" دەڵێ: نیزیكبوونەوەی ژن لەگەڵ پیاو بە بێ زەماوەند و باكرەبوونی ژن پێش زەماوەند جگە لە هۆكاری نامووسی و سەربڵێندیی

بنەماڵەکان لە ناو کۆمەڵگادا، هۆی دیکەشی هەیە. تۆماس ماول کتێبی یاسای کۆماری ئیسلامی ئێرانی خستۆتە بەر لێکۆڵینەوە و بۆی روون بۆتەوە کە بایەخی پەردەی کچێنی کچ لە بەهای ژیانی گرنگترە.

لە ئیسلامدا یاسای دیە "diyya" یاخود پارە و خوێن بایی بەڕێوە دەچێ. لە هەنبەر کوشتن یا بریندارکردندا، تاوانبار دەبێ پارە بە کەسەکە یاخود بنەماڵەی مردووەکە بدا. هەر وەك چۆن ژن نیوەی پیاوی لە میراتی بنەماڵەکەی پێ دەبرێ، خوێن باییەکەشی بە هەڵسەنگاندن لەگەڵ پیاو، نیوەی ئەوە.

ئەو حیساباتە سەرنج ڕاکێشتر دەبێ کاتێك ئەندامی لەش بریندار بکرێ. لە مادەی 297 ی کتێبی یاسای کۆماری ئیسلامیدا خوێنبایی کوشتنی پیاوێك سەد وشترە. نرخ و بایەخی گونی پیاوی موسوڵمان لەو کتێبەدا بە هەمان ئەندازە بەراوەرد کراوە، بەڵام نرخی گونی لای چەپی 66،6 وشتر و هی لای راستی تەنیا 33،3 وشترە. هۆیەکەشی دەگەڕێتەوە بۆ شەریعەتی ئیسلام کە دەڵێ: **"گونی چەپ بەرپرسە بۆ زاوزێی کور و هی راست بۆ کچ".** لە ڕاستیدا لە روانگەی ئیسلامییەکانەوە گونی چەپی پیاو بایەخی لە گیانی ژنێك زیاترە کە لە حاڵەتی کوشتنیدا تەنیا نیوەی پیاو واتە 50 وشتری بۆ دانراوە.

لە مادەی 441ی کتێبەکەدا هاتووە ئەگەر کچێك دەستدرێژی سێکسی پێبکرێ و پەردەی کچێنیی بدڕێت، خوێنبایی ئەو کارە زیاترە لە حاڵەتی کوشتنی. لە ئێران ژن بەردەباران دەکرێت ئەگەر لەگەڵ پیاوێك کە خۆشەویستیی بۆی هەبێ نیزیکی بکا، بەڵام ئەگەر لەشی خۆی بەهۆی یاسای "سیغە" لە رۆژدا چەندین جار بە پیاوان بفرۆشێ، کارێکی شەرعییە. ئەو یاسایە بۆ خۆشگوزەرانی پیاوان داندراوە و پیاو دەتوانێ بە پێی توانایی جینسی و مادی بە بێ ئەوەی سنووری یاساکانی ئیسلامیی بریندار بکات، هەرچەند ژنێك پێی خۆش بێ سیغە بکات.

لەکۆمەڵگای ئیسلامیدا خۆشەویستیی نێوان ژن و پیاو گرنگ نییە، بەڵکوو خێزان دروستکردن چەشن، مودێلێك، یا خود پێکهاتنێکە کە تێیدا هەرکام لە دوو لایەنەکە بڕێك مافیان هەیە و ئەو مافانە لە لایەن شەریعەتی ئیسلامییەوە بۆیان دیاری کراوە و هەر لەوێشەوە کونترۆڵ دەکرێ. مەبەستی سەرەکی ئەو پێکەوەبوونە تەنیا زیادکردنی ژمارەی مرۆڤی موسوڵمان لە وڵات و جیهاندایە. هەر هەڵسوکەوتێکی تر جگە لەو یاسایانەی شەریعەت بۆی داناون بە توندی تاوان دەدرێت. ئەسید بە دەموچاوی ژن و کچی بێ چارشێودا رژاندن، هەروەها لە خەتەنەکردنەوە هەتا کوشتنی نامووسی و بەردەبارانکردن، فۆرمی دیکەی دژایەتی کۆمەڵگای ئیسلامی لە هەنبەر ژنانن. ئەو چالاکییانە تەنیا خوێڕیەتی و ترسی کۆمەڵگای ئیسلامییە لەهەنبەر هەستی ئازادی و بێ بەستراوەیی ژن بە پیاو- ترسێك کە دەبێتە هۆی خۆپارێزیی.

کاتێك راستییەکانی دنیای ئیسلام بە چاوی کراوەوە سەیر بکەین، بە ناچار تووشی بەدبەختیەکان و دوو ئەخلاقی ئەو ئایینە دەبین کە لە هەڵس و کەوت لەگەڵ تەوەری سێکسدا بەرێوە دەچێ. لە هیچ جێگایەك هێندە نەشتەرگەریی دروستکردنەوەی پەردەی بەکارەتی کچان بەرێوە ناچێ، جگە لە وڵاتانی ئیسلامی. هەموو کەس ئەو راستییە بەچاو دەبینێ، بەڵام کەس خۆی تێناگەیینێ و بە ئاشکرا گوێی خۆیانی لێ کپ دەکەن! لەو وڵاتانەی کە کردەوەی سێکسی یاساخ کراوە، وەك ئەفغانستان، ئێران یا میسر، چاوحیزیی، دەست وەشاندن، دەستدرێژی و مەتەڵەك وتن بە کچان و ژنان لە سەر شەقامەکان و لەبەر چاوی خەڵکیی گەیشتۆتە ئەوئەوپەڕی بێشەرمی خۆی.

ئیسلامیستەکان بۆ شەڕی ناو سووریا و جیهاد دژ بە دوژمنانی ئیسلام بۆ راکێشانی گەنجەکان بەڵێنی دەستدرێژی سێکسیی بە کچان و ژنانی بە دیل گیراو، واتە جیهادی سێکسی دەدەن. گەنجانی لە کۆمەڵگا دوورکەوتوو کە هیچ شانسێکیان بۆ ژیانێکی ئاسایی پێ نادرێ، لە هەموو

وڵاتانەوە روو لە سووریا دەکەن. پێشەوایانی سوننی بە چاولێکەریی لە سەردەمی محەمەد کە ئیزنی بە سەربازەکانی دەدا نیازی سێکسی خۆیان لەگەڵ ژنان و کچانی بەدیل گیراو بەڕێوەبەرن، پرۆپاگەندە بۆ جیهادی سیکسی دەکەن. جیهادێك کە نەک هەر نیازی سێکسی شەڕکەرەکانی لەم دنیایە، بەڵکوو لە دونیای تر واتە بەهەشتیش گارانتی دەکا!

دوای دوو شەو مانەوە لە ناوەندی شاری بەیرووت، بە هەموو قاوەخانە و بار و کلووبی شەوانەیەوە، دەتوانم بڵێم کە بەیرووت هیچ دەستیکەمێکی لە ژیانی ئورووپایی نییە. بەڵام ئەوە تەنیا هەڵەی چاو بوو. سێهەمین رۆژ چووم بۆ گەڕەکی داهییە"Dhahiya" لە باشووری بەیرووت. لە ناوەڕاستی بەیرووتەوە دوای دە خولەک بە تاکسی، سیمای شارەکە بە تەواوی دەگۆڕدرێ. بە دەگمەن ژنی بێ حیجاب دەبینرێت. لەسەر دیواری ماڵەکان وێنەی شەهیدانی شەڕی دژ بە ئیسرائیل بەرچاو دەکەوێت کە لە خوارەوەی وێنەیەکدا نووسراوە: **"ئێمە هەرگیز لە بیرمان ناچێ! باشووری بەیرووت لە دەست حیزبوڵلا دایە."**

بە پەنا زانستگە و کەمپی ئاوارەکاندا تێپەڕ دەبین، ئەو جێیەی فەلەستینیەکان تێدا دەژین، ئەو فەلەستینیانەی لە بەیرووت لە دایك بوون، دوای چەندین ساڵ ژیان لەوێ، هیچ کارێکیان نادرێتێ و هێشتا هەر ناوی ئاوارەیان لەسەر ماوە. ئەوان دەبێ ئاوارە بمێننەوە، بۆ ئەوەی زەمانێک بگەڕێنەوە بۆ فەلەستین! جێی سەرنجە کە فەلەستینیەکانی کانادا، ئەمریکا یا ئورووپا بە شێوەیەکیتر دەژین. زۆربەیان هاووڵاتی ئەو وڵاتانەیان وەرگرتووە و کاری زۆر باش وەك دوکتۆری، دادوەری و یا بازرگانییان بە دەستەوەیە. تەنانەت ئەو فەلەستینیانەی لە ئیسرائیل دەژین هاووڵاتی ئەوێیان وەرگرتووە و هەندێکیان لە پارلەماندان. زۆربەیان لایەنی راستەقینەی سیاسەتیان قەبووڵکردوە و هەوڵ دەدەن بە پێی توانا و لە چوارچێوەی یاسای وڵاتدا خەونەکانیان وەدی بێنن، بەڵام ئەوە بەو مانایەش نییە کە ناسنامەی عەرەب بوونی خۆیان لەبیرچووبێتەوە. ئەوان فێر بوون کە کێشەکانی خۆیان لە رێگای هێمنەوە و بە پێی یاسا چارەسەر بکەن.

بە پێچەوانەی هەڵس و کەوتی ئەو وڵاتانە لە هەنبەر فەلەستینیەکان، وڵاتە عەرەبەکان تراژێدی ئاوارەکانی فەلەستینی بەرچاو ناگرن، بۆ وەرگرتنی هاووڵاتی بوونی وڵاتانی عەرەبی وەك عەرەبستان، لوبنان و کوەیت یارمەتییان نادەن، بەو بەهانەیەی کە گۆیا دژ بە بەرژەوەندیی فەلەستینیەکانە و ئەگەری گەڕانەوەیان بۆ فەلەستین دژوار دەکات.

لەسەر تابلۆیەك لە نێوان دوو وێنەی ئایەتوڵا خامنەیی و شێخ حەسەن نەسروڵا دا نووسراوە:**"خۆڕاگریی و شۆڕشی چەکدارانە شانازی نەتەوەیی یە".** هیچ بزووتنەوەیەك وەك حیزبوڵا نەیتوانیوە وا بە خێرایی یاساکانی فاشیزم کۆپی بکا و بەکاری بێنێت:

- ئیدەی دژ بە سەهیۆنیزم

- چەکدار و میلیشیای کراس رەش، نەك تەنیا هاوتەریب لەگەڵ ئەرتەش، بەڵکوو دروستکردنی هێزیکی دووهەم لە نێو وڵاتدا.

- گوێڕاگریی بی ئەملا و ئەولا لە پێشەواکانیان، ئامادەیی بۆ شەڕ و بە خۆشییەوە بەرەوپیری مەرگ رۆیشتن و ...

بە چاولێکەری لە شۆڕشی ئیسلامی 1979 ی ئێران، رۆحانیانی شیعە وەك محەمەد حوسەین فەزلوڵلا، پرینسیپی "ویلایەتی فەقیە" یان بۆ لوبنان بە دیاری هێنا. هەروەها بە چاولێکەریی وەك مودێلێکی گاردی شۆڕشگێڕی ئێرانی [سپای پاسدارانی شۆڕش] لە باشووری لوبنان بۆ مەبەستی خۆڕاگریی، ئەرتەشێکی شیعەیان لە هەنبەر هێرشی ئیسرائیلیەکان بۆ سەر لوبنان دروست کرد. ئەو کارە بە فتوای ئایەتوڵا خومەینی بەرێوە چوو کە ئیزنی بە حیزبوڵای لوبنان دا خۆ لە شەڕی لوبنان هەڵقوتێنێ. هەر وەك چۆن خۆکوژانی خومەینی لە شەڕی ئێران و عێراق دەورەیان دەبینی، حیزبوڵڵای لوبنانیش دەستیکرد بە چالاکیی خۆکوژی دژ بە وڵاتە رۆژئاواییەکان. 23 ی ئوکتوبری 1983 دوو ماشینێ

باری کە بە ماکەی تەقینەوە تەیار کرابوون، لە لایەن حیزبوڵڵاوە بەرەو ناوەندی نیزامی ئەمریکاییەکان لە بەیروت هیدایەت کران و بیناکەیان بە تەواوی خاپوور کرد و 305 مرۆڤی تێدا کوژران. 241 کەسیان ئەمریکایی و 58 چەتربازی فەرانسەوی و 6 کەسیشیان شاروەندی ئاسایی بوون.

ئەو چالاکییە خۆکوژییە لە زۆربەی وڵاتانی ئیسلامی جیهاندا دەنگی دایەوە نەك بەهۆی کارەساتەکەوە، بەڵکوو بەو هۆیەوە کە دوای ئەو کارە نالەبارە، ئەمریکا هیزەکەی خۆی لە لوبنان کێشاوە. لە کۆتاییدا ئەو کارە لە روانگەی دەوڵەتی ئێرانەوە سەرکەوتوویەکی مەزن لە بەرانبەر شەیتانی گەورە واتە ئەمریکادا بوو. دوای ئەو خۆکوژییە حیزبوڵڵا لە وڵاتانی ئیسلامی وەك کەڵی براوە دژ بە ئەمریکا ناسرا.

چەندساڵ دواتر لە ناوچەی فەلەستینیەکان حەمەس هاتە سەر سەکۆی سیاسەت. ئەوانیش بە خێرایی نەک هەر ئیدیۆلۆژی فاشیستییان کردە پیشەی خۆیان، بەڵکوو بە تەکمیلی واتە خۆکوژیی وەك چالاکیی سەرەکی، کەڵکیان لە تاکتیکی فاشیستەکان وەرگرت. ئەو کۆنسێپتە لە تەواوی وڵاتانی ئیسلامی جیهان قوتابخانەی بۆ دامەزرا.

چالاکیی خۆکوژی وەك: ئوتوبووسەکانی تەل ئەڤیڤ"Tel Aviv "، شەمەندەفەری لەندەن، توریستی لوکسور(میسر) و شرم الشێخ، سەفارەتی روژئاوایی لە کێنیا و تانزانیا، ناوەندی ئایینی یەهوودیەکان لە جیربای تونێس، ورلد ترێد سێنتەری نیۆیۆرك، پینتاگۆنی واشینگتۆن و ... کە هەر هەمویان لە لایەن ئیسلامیستەکانەوە بەڕێوەچوون. هەروەها چەندین خۆکوژیی تر لە عێراق، پاکستان، ئەفغانستان، میسر، مەراکێش و ... کە لەسەر خودی موسوڵمانەکان بەڕێوەچوون و لە نەهایەتدا بە دەیان هەزار کووژراو و برینداری لە دوای خۆی بەجێهێشت.

کارتێکەریی ئێران لەسەر حیزبوڵڵا بە ڕادەیەك زۆرە، کە هەر هەموو بزوتنەوە نیزامی و سیاسیەکانیان بە ئەمر و پارەی مەلاکانی ئێران بەڕێوە دەچن. خامنەیی بە کەسی سەرەکی حیزبوڵڵا و حەسەن نەسروڵا وەك قوڵی سیاسی ڕێکخراوەکە دەناسرێن. لە ساڵی 1992 وەوە ئەو حیزبە لە پارلەمانی لوبنان کاندیدای هەیە. حیزبوڵڵا هەم لە لایەن شیعەکانی لوبنان و ئێران و هەم بەهۆی تەبلیغاتی بەرنامەی تەلەڤیزیۆنیی 'ئەلمەنار'ەوە خۆی بە دنیا ناساندووە. هەروەها بە بەشداری لە شەڕەکانی ساڵی 2000 و 2006 ی لوبنان دژ بە ئیسرائیل سەرنجی موسوڵمانانی جیهانی بۆ لای خۆی ڕاکێشاوە. ئەو حیزبە کشانەوەی سەربازانی ئیسرائیل لە باشووری لوبنانی وەک گەورەترین سەرکەوتنی خۆی بە جیهان ناساند و خۆی وەك بەهیزترین حیزبی دژ بە ئیسرائیل بە دنیای ئیسلام و جیهان فرۆشت.

چاوپێکەوتنێکم لەگەڵ هانی فەحس"Hani Fahs " وەك خاوەن تێزی شیعەکانی لوبنان بۆ بەڕێوەچوو. وەك مەلایەکی گەنج لەگەڵ یاسر عەرەفات دۆستایەتیی هەبووە. ئەورۆ لەسەر عەرەفات دەڵێ: **"عەرەفات نازییەکی گەورە بوو، کە هەمیشە دەیهەویست هەڵەیك بە هەڵەی گەورەتر جێبەجێ بکات."** یەکەمین برووسکەی یاسر عەرەفات کە بۆ خومەینی نارد، لە ژێر دەستی فەحس و بە دەستکاری و ساف و سۆفیی ئەوەوە بەڕێوە چوو و بە دەستی خۆی لە شاری نەجەف نامەکەی تەحویلی خومەینی دا، کە ئەوکات وەک تەبعیدیی لە عێراق دەژیا. فەحس ساڵی 1978 لە پاریسیش سەردانی خومەینی کرد و دوای شۆڕشی ئیسلامی ئێران هەتا تاران وەدوای کەوت. بەڵام فەحس نەیتوانی ببێ بە چێگوارای ئیسلامی و دوای ماوەیەك ئێرانی بە دڵهێشاوی بەجێ هێشت. ئەو بینی چلۆن شۆڕش نەك هەر ڕۆڵەکانی خۆی، بەڵکوو سەرجەمی وڵاتی هەڵلووشی و قووتی دا.

فەحس بە هێنی و ئاسوودەیی لە ژووری نشیمەنەکەی باشووری شاری بەیروت دانیشتبوو. لە سەر دیواری ژوورەکەی چەند وێنە هەڵواسرابوو کە ئەویان لەگەڵ خومەینی، عەرەفات و چەندکەس لە سیاسەتوانانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست نیشان دەدا. وێنەیەك لە ئەحمەدی نژادیش لە نێویاندا بوو. لە وێنەکەدا ئەحمەدی نژاد و دایکی هوگۆ چاوێز " Hugo Chavez" سەرکۆماری مەرحوومی وێنزوێلایی یەکتریان لە باوەش گرتووە. فەحس هەستی بەوە کرد کە من سەیری ئەو وێنەیەم کرد و ماوەیەك لەسەری راوەستام. ئەو بە پێکەنینەوە گوتی: "ئەحمەدی نژاد باشترین بەڵگەیە بۆ هەرەسهێنانی شۆڕشی ئیسلامی. ئەو وێنەیەش باشترین بەڵگەیە بۆ دوو روویی مەلاکانی ئێران، چونکە لە لایەکەوە ژنان لە ئێران سزا دەدرێن ئەگەر لەچکەی سەریان بڕێك خوار دانێن، کەچی لەو وێنەیەدا جەنابی ئەحمەدینیژاد ژنێکی سەررووتی لە باوەش گرتووە! لەڕاستیدا ئەو وێنەیە زۆر جوانە ئەگەر ئەو ئەحمەقە خەراپی نەکردبایە".

بۆچوونی فەحس لەسەر حیزبوڵڵاش زۆر روونە: "حیزبوڵڵا دەستی فاشیستەکانی لە پشتەوە بەستووە. ئیدیۆلۆژی، ستروکتور و هەموو هەڵوێستێکیان فاشیستییە. ئەو شتەی ئەورۆ لە سووریيە روو دەدا سەرسووڕ هێنەرە. حیزبوڵلا بۆ پارە بۆتە پیاوکوژی رژیمی ئەسەد. گەورەترین هەڵەی حیزبوڵڵا بەستراوەیی بە دوو وڵاتی دیکتاتۆری ئێران و سوریاوەیە. بەو کارەی زیان لەخۆی و لە لوبنانیش دەدا."

پرسیارم لێکرد، ئایا شۆڕشی ئیسلامی ئێرانیش فاشیستی بوو؟ لێرەشدا بۆچوونەکەی زۆر روونە: "هەر شۆڕشێك لە رەوەندی بەرێوەچوونیدا بە شێوەیەك فاشیستییە. رەنگە ئەو شتە چارەنووسێکی پارێزهەڵنەگر بێ. بەڵام شۆڕشێك کە بە ناوی خودا و بۆ بەجێهێنانی ویستی ئەو بووبێ، هەنگاوێك زیاتر هەڵدەگرێت و لە پڕێکدا مرۆڤی پیاوکوژ دەبنە پیاوی خودا و ئۆپۆزیسیۆنەکانیش دەبنە مرۆڤی دژ بە

خودا. مرۆڤکوژی و هەڵواسین دەبنە کاری رۆژانە و ئەخلاقی ئایینی. دژ بەوە ناتوانرێ هیچ کارێك بکرێت!"

هەروەها فەحس دەڵێ: "ئێران کۆمەڵگاکەی خۆی لە زیندان خستووە. ئەو کارە چۆن مسسوگەر بووە؟ یەکەم بەهۆی شەڕی ئێران و عێراق و دواتر شەڕی ئیدیۆلۆژیکی نێوان مەلاکانی ئێران و دنیای رۆژئاواوە، کۆمەڵگاکە قایم راگیراوە. ئەوەش بە شێوەیەك کارێکی فاشیستییە. خۆ هەڵواسین بە ئایین و یاساکانیەوە و ئیدەی حکوومەتداری خودایی، جا چ شیعە و چ سوننی لەسەر زەوی، چەرخی کۆمەڵگای ئیسلامی رادەوەستێنێ و بێ ڕۆحی دەکات".

فاشیزم وەك سیستەمی دەوڵەتی

ئێران یەکەمین وڵاتی ئیسلامییە کە ئیسلامی فاشیستیی مودێرنی وەك سیستەمی دەوڵەتی دامەزراندووە. زیاتر لە 35 ساڵە لە ئێران فاشیزمی ئیسلامی بە هەموو هێزیەوە خۆی بە ئیعدامی دژبەرانی رژیم، کۆنترۆڵی تەواوی شاروەندان، چەوسانەوەی ژنان و کەمینەکان و هەروەها بە شێوەیەکی درەندانە دژ بە یەهوودیەکان خەریك کردووە.

شۆڕشی ئیسلامی ساڵی 1979 بۆمەلەرزەیەکی سیاسی بوو کە ئەو کات رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و تەواوی دنیای لەرزاندەوە. ئەو شۆڕشە نەک هەر بووە هۆی پێکهاتنی شەڕی یەکەمی خەلیج لە نێوان ئێران و عێراق، بەڵکوو شەڕی ناوخۆی ئەفغانستانیشی بە دیاری هێنا، کە تا ئەورۆش ئەزموونە نەرێنیەکانی کارتێکەریی لەسەر سیاسەتی جیهانی داناوە. هەروەها شەڕی ناوخۆی لوبنانیش کە هێزە رادیکاڵەکان هەوڵیان بۆ هێنانی ئەو شۆڕشە بۆ لوبنان دا، بەرهەمی شۆڕشی ئیسلامی ئێران بوو.

ئەو شۆڕشە ئیسلامییە شەپۆلێکی سەرنجراکێشی لەناو وڵاتانی ئیسلامی، تەنانەت لە وڵاتە سوونییەکانیش کە لە روانگەی ئیدیۆلۆژیکییەوە جیاوازییەکی گەورەیان لەگەڵ شیعەکان هەیە، وەرێخست. ئیدەی "سیستەمی دەوڵەتی خودایی" کە بەپێی یاساکانی شەریعەت بەڕێوەدەچێ، بۆ یەکەمین جار لە دنیای مودێرنی ئەورۆییدا لە تیئۆرییەوە بە کردەوە دامەزرا.

بزوتنەوە دژ بە محەمەد رەزا شای ئێران چەند هۆی هەبوو، کە ئێمە لێرەدا ناتوانین هەموویان ناوبەرین. هۆی کۆمەڵایەتی رۆڵێکی سەرەکی لەو نائارامییەدا هەبوو. ئەو شۆڕشە شۆڕشی کاریگەری یاخود شۆڕشی وەرزێران نەبوو، بەڵکوو شورشێکی دانشجوویی بوو. رق و کینەی چەپەکان

و هەروەها ئیسلامییەکان لە شا و ڕێکخراوی دڕەندەی نهێنی ساواك ڕۆژ بە ڕۆژ زیاتر دەبوو. ئەمنستی ئینترناشنال ساڵی 1977 باس لە هەزاران دژبەری سیاسی لەو وڵاتە دەکات. چەپەکان و ئیسلامیستەکان لەسەر خۆتێوەردانی سیاسەتی ئەمریکا لە وڵات و کارتێکەریی سیاسەتوانانی ئەمریکی لەسەر شا زۆر تووڕە بوون. بەڵام هەر زەختی سەرکۆماری ئەمریکایی جیمی کارتێریش بووە هۆی ئازادکردنی چەند سەد زیندانی سیاسی و ئیزنی کۆبوونەوە و خۆپیشاندانی گشتیی. لەو ڕوانگەیەوە دەتوانین بڵێین کە سیاسەتی ئەمریکا بووە هۆی گونجاو کردنی شۆڕش لە ئێران.

یەکەمین پرۆتێستەکان لە لایەن چەپە سێکۆلارەکان و دانیشجووەکانەوە ئۆرگانیزە کرا. چەپەکان لە ساڵی پەنجاکانەوە دژ بە بنەماڵەی شا چالاکییان کردووە. شا لە ساڵی 1953 بەهۆی بەرگریی خەڵکی دژ بە ڕژیم ناچار بە دەرکردن لە ئێران کرا، دوابەدوای کۆدتای نیزامی کە لە لایەن "سی ئای ئەی"یەوە بەڕێوەچوو توانی هەمیسان هێز بەدەستەوە بگرێتەوە. سەرەک وەزیرانی چەپ، واتە محەمەد موسەدیق بێ هێز کرا و ملی کردنی نەوت هەڵوەشێنرایەوە. کارناسانی نەوتیی ئەمریکایی و بریتانیایی ئیزنی کاریان لە ئێران هەمیسان پێدراوە. کاتێ محەمەد ڕەزا شا هێزی بەدەستەوە گرت، ئێران هەنگاوێکی بەرزی بەرەو مودێرنیزە بوون هەڵگرت. بەشێکی بەرچاوی پارەی نەوت بە ناوی "شوڕشی سپی" بۆ ڕیفۆرمی ئابووری و کۆمەڵایەتی تەرخان کرا. هەر لە سەرەتاوە ناکۆکی نێوان دەوڵەت و مەرجەعانی شیعە و بەتایبەت مەلا رووحوڵڵا مووسەوی [خومەینی] دەستی پێکرد.

هاوتەریب لەگەڵ ئیسلامیستەکانی ئۆپۆزیسیۆن فیدائیانی ئیسلام (ئەوە هەڵەی نووسەرە و دەبێ فیدائیانی خەلق بێت. فیدائیانی ئیسلام چەپ نەبوون و ئیسلامێکی فێندەمێنتالیست و ترۆریست بوون.) وەك بزووتنەوەیەکی چەپ پێکهات کە بۆ گۆڕینی بارودۆخی وڵات، شەڕی

چەکدارانەی دەست پێکرد. رژیمی شا بە توندی وەڵامی دانەوە و بەهۆی شەڕ و پێکدادانی نێوان ئەو دوو لایەنە، بە کوشتن و سووتاندن بارودۆخێکی نالەباریان بۆ وڵات پێك هێنا. کاتێك رۆژئاواش رووی لە شا وەرگەڕاندەوە، شا ناچار بە ڕۆیشتن لە وڵات کرا و شۆڕشی ئیسلامی دەستیپێکرد.

ئایەتوڵڵا بە مانای "پەرجۆ" یاخود "نیشانەی خودا"یە. لە ساڵی 1943 ئەو کەسەی لێرەدا لەسەری دەدوێین و ئەوکات ئایەتوڵڵا نەبوو، ناوی تەنیا مەلا رووحوڵڵا مووسەوی بوو. لەو ساڵەدا مانیفیستێکی سیاسی بە ناوی "کشف الاسرار" بڵاو کردەوە ، لەوێدا چۆنیەتی پێکهاتنی سیستەمی دەوڵەتی ئیسلامیی روونکردۆتەوە. لەو کتێبەدا مووسەوی نووسیویە: "رژیمی ئیسلامی رژیمی بەرحەقی خوداییە و یاساکانی نە دەگۆڕدرێن و نە دەستیان تێ وەردەدرێت." سێ ساڵ دواتر گرووپێکی بە ناوی فیدائیانی ئیسلام پێك هێنا. ئەو گرووپە کە بە گشتی لە فەقێی ئایینی پێکهاتبوو، ئەرکیان پەروەردەکردن و ناساندنی کۆمەڵانی خەڵك لەگەڵ یاساکانی شەریعەت، هەروەها ناساندنی ئیدیۆلۆژی جیهاد و شەهادەت بوو.

لە ساڵی 1963 وە ناوی مەلا بوو بە ئایەتوڵڵا خومەینی و وەك عالمێکی مەزنی ئایینی شیعە دژایەتیی لە هەنبەر شۆڕشی سپی شا دەستپێکرد. خومەینی ئەو رێفۆرمەی بە پرۆسەیەکی دژ بە یاساکانی ئایینی ئیسلام دەبینی. بەتایبەت یاسای یاساخکردنی مارەیی و بەمێرددانی کچ لە تەمەنی کەمدا، چونکە ئەو یاسایە دژ بە یاسای ئیسلام رادەوەستا کە لە نۆ ساڵانەوە ئیزنی زەماوەندی بە کچ دەدا.

چەند خاڵ لە رێفۆرمی سەردەمی شا:

- لابردنی سیستەمی فئۆدالی و بەشکردنی زەوی کە تا ئەوکات بە دەست زەویدارانەوە بوو، بەسەر کەشاوەرزاندا.

- بە دەوڵەتیکردنی هەموو لێرەوار و دەشتایی و سەوزاییەکان.

- شەخسی کردنی ئیمتیازی کارخانە دەوڵەتییەکان.

- مافی شەریکبوونی کارگەران لە قازانجی کارخانەکاندا.

- بەشداریکردنی ژنان لە هەڵبژاردنەکاندا

- پیکهێنانی سپای دانیش و سپای تەندورستی.

خاڵەکانی شۆڕشی سپی ساڵی 1963 بە فەرمی لە لایەن خەڵکییەوە بەڕێوەچوو. دووساڵ دواتر کەسێکی ئێران بە ناوی ئەسەدوڵڵا عەلەم کە لە بەهاییەکانی ئێران بوو، بوو بە وەزیری شا. ئایینی بەهایی وەك ئایین لە لایەن ئیسلامییەکانەوە بە فەرمی ناناسرێ و وەك بێدین ماملەیان لەگەڵ دەکرێت. خومەینی، هاتنە سەرکاری "عەلەم"ی بە مەترسییەك بۆ ناسنامەی ئیسلامیی لە ئێران دەزانی و پێیوابوو موسوڵمان هیچکات نابی لەژێر فەرمانی کەسێکی ناموسوڵماندا بێت. لە قومەوە فتوای ڕاپەڕینی خەڵکی دژبە شا و رژیمەکەی دەر کرد: **"هەستنە سەر پێ بۆ شۆڕش، جیهاد و ریفۆرم، چونکە ئێمە نامانەوێ لەژێر دەستی جنایەتکاراندا ژیان بکەین. مافی خۆمانە وەدوای رێگای پێغەمبەر و ئیمامەکانمان بکەوین."**

دوابەدوای ئەو قسانە، سەرەتا خومەینی گیرا و دواتر بۆ تورکیا و لەوێشەوە بە تەبعید رەوانەی عێراق کرا. لە ساڵی 1970 لە عێراق دووهەمین و گرنگترین مەنیفێستی خۆی نووسی:

"کتێبی [حکوومەتی ئیسلام] کە لەوێدا چۆنیەتی حکوومەتداریی بە یاساکانی ویلایەتی فەقیهی روونکردۆتەوە."

زۆربەی ئۆپۆزیسیۆنە چەپەکان پشتیوانیان لە شۆڕشی خومەینی دەکرد. ئەگەرچی روخساری دژ بە دێموکراسی و دژ بە مرۆڤی و هەروەها کۆنسێپتەکەی بەهۆی مانیفیستەکانییەوە بۆ هەموو لایەنەکان بە تەواویی روون بوو، بەڵام بەداخەوە چەپەکان هەڵس و کەوت و بۆچوونەکانی خومەینییان بە جیددی نەگرت و زۆر درەنگ وەخۆ کەوتن. رەنگە هۆی پشتیوانیان لە خومەینی تەنیا هەڵس و کەوتی دژ بە رۆژئاوایی ئەو بووبێ.

خومەینی بە تەواوی حکوومەتی خەڵکیی رەد کردەوە و دەیگوت حکوومەت بۆ دامەزرانی ویستی خودا لەسەر زەوی، حکوومەتی خودا و یاساکانیشی تەنیا یاسای شەریعەتە.

چوار ساڵ پێش مانیفیستی دووهەمی خومەینی واتە ساڵی 1966 خامنەیی کە دواتر لە ساڵی 1989 دوای مردنی خومەینی بوو بە جێنشینی، کتێبێك بە ناوی "داهاتووی ئەو ئایینە" ی لە عەرەبییەوە وەرگێڕایە سەر فارسی کە "سەید قوتب" بیرمەندیی برایانی موسوڵمان لە میسر نووسیبووی. لەو کتێبەدا بیر و بۆچوونی "حکوومەتوڵڵا" یاخود حکوومەتی خودا شی کراوەتەوە، کە دواتر خومەینی کەڵکی لێ وەرگرت. قوتبیش داوای شۆڕشێکی ئیسلامی دەکرد کە ئوممەتی موسوڵمان بەپێی سەردەمی محەمەد رەفتار بکەن و کۆمەڵگا بەتەواوی لە شتە نائیسلامییەکان پاك بکەنەوە. ئەگەرچی لە روانگەی ئیدیۆلۆژیکییەوە جیاوازییەکی مەزن لە نێوان مەلاکانی سوننی و شیعەدا هەیە، سەرەڕای ئەوەش، کتێبی قوتب بە خێراییەکی زۆر لە ئێران لە نێو مەلاکاندا دەنگی دایەوە. بەتایبەت خومەینی کە عەرەبی زۆرباش دەزانی و کتێبەکەی قوتبی بە عەرەبی خوێندبۆوە، گرنگایەتییەکی زۆری بەو کتێبە دەدا و لە بۆچوونەکانی قوتب بۆ پێکهێنانی شۆڕشی ئیسلامی کەڵکی وەرگرت.

جێگای سەرنجە، کاتێك دامەزرانی حکوومەتی ئیسلامی و بەڕێوەبردنی یاساکانی قورئان بێتە کایەوە سوننی و شیعی بەو هەموو جیاوازییە مەزنە ئیدیۆلۆژیکییەوە، لێك نیزیك دەکاتەوە و هەردووکیان رووخساری فاشیستی وەك یەکیان دەبێ: **"خودا داهێنەری یاساکانە، یاساکانی خودا هەمیشەیی و نەگۆڕن و بەحسیان لەسەر ناکرێ، هەرکەس دژ بە ویستی خودا بێ، بێ دینە و دەبی لەناو بچێ."**

لە ساڵی 1987 ەوە چالاکییەکانی ئۆپۆزیسیۆن دژ بە رژیمی شا زیاتر بوونەوە. دوای فتوای خومەینی دژ بە فیلمی رۆژئاوایی، زیاتر لە 25 سینەمای ئێران سووتێندران. تەنیا لە شاری ئابادان 400 کەس لە سینەمادا سوتێندران. خومەینی کە ئەوکات لە پاریس بوو، لەگەڵ چەپەکان رێککەوتن و شۆڕشەکەیان بە شێوەیەکی رێك و پێکتر ئورگانیزە کرد.

بەهۆی گوشاری خەڵکیی بۆ سەر رژیمەوە، لە ژانویەی 1979 شا ناچار بە بەجێهێشتی ئێران کرا. مهدی بازرگان بوو بە وەزیری یەکەمی ئێران. یەکەمی فێبرواری ئەو ساڵە خومەینی گەڕایەوە بۆ ئێران و بەڵێنی ئازادی بە هەموو ئێرانییەکان دا. لە مانگی ئاپریلدا رێفراندۆمێکی بۆ پێکهێنانی کۆماری ئیسلامی پێکهێنا. زۆرینەی ئێرانییەکان و تەنانەت چەپەکانیش بە "ئەرێ" وەڵامی خومەینیان سەلماند، وێدەچوو کەس کتێبەکەی[حکوومەتی ئیسلامی] و بۆچوونەکانی خومەینی نەخوێندبێتەوە! دوای رێفراندۆمەکە ئەو بە تەنیا بڕیاری چۆنیەتیی دروستکردنی وڵاتی ئیسلامی دا.

چەپەکان و لیبرالەکان کە تا ئەوکات زۆر چالاکتر لە ئیسلامیستەکان لە شۆڕشی دژ بە رژیمی شا بەشدارییان کردبوو و هەر ئەوانیش ببوونە هۆی گونجاو بوونی گەڕانەوەی خومەینی بۆ ئێران، یا ئیعدام و یا ناچار بە تەرکی وڵات کران. تەنیا لە دووساڵی هەوەڵی دوای شۆڕش زیاتر لە

12 هەزار مرۆڤ ئیعدام کران. بە ملیۆن کارناس و رۆشنبیری ئێرانی ناچار بە رۆیشتن لە ئێران کران. لە ماوەی 35 ساڵ حکوومەتی ئیسلامی ژمارەی ئیعدامکراوان لە سەدها هەزار کەس تێپەڕ بووە.

بە چاولێکەری لە نازییەکانی ئاڵمان، ساڵی 1979 سوپای پاسدارانیان لە ئێران پێکهێنا کە شان بە شانی ئەرتەش و سازمانە نهێنییەکان خەڵکیان لەژێر کۆنترۆڵی خۆیان گرتبوو. ماوەیەکی کورت دوای پێکهێنانی سوپای پاسداران، سوپای بەسیجیان دروستکرد کە وەك گۆپاڵبەدەستی رژیم هەرکەس بچووکترین رەخنەی بگرتایە، وەبەر گۆپاڵیان دەدا. دەتوانین بە راشکاوییەوە بڵێین رۆڵی سوپای پاسداران و سوپای بەسیج، سەداسەد چاولێکەریی لە دوو سوپای نازییەکان بوو. هەردووك سوپاکان لە رەوەندی شەڕی ئێران و عێڕاقدا گەورەتر و پڕ ئەزموون بوونەوە. ئەمڕۆ تەنیا سوپای پاسداران 130 هەزار چەکداری هەیە. دڕەندەیی و دژ بە مرۆڤیی دوو سوپای ئێران لە ساڵی 2009 و دوای شۆڕشی سەوز بە شێوەی ئاشکرابۆ جیهان روون بۆوە.

خاڵێکیتری هاوبەشی نێوان ناسیۆنال سوسیالیستەکانی ئاڵمانی و ئیسلامیستەکانی ئێرانی، دژایەتیی بێ ئەملا و ئەولا لە هەنبەر سەهیۆنیزمە. سەیر ئەوەیە کە ئێران نە سنووری لەگەڵ ئیسرائیلە و نە دژایەتیی ئەرزیی. زیاتر لە 2500 ساڵە یەهوودی لە ئێران دەژین. بە پێچەوانەی زۆربەی وڵاتە عەرەبییەکان، ئێران سووکایەتی موستەعمەرەبوونی ئەزموون نەکردووە و تەنانەت هیچکات شەڕی دژ بە رۆژئاوا و ئیسرائیل نەدۆڕاندووە. ئانتی سەهیۆنیزمی ئێران دەگەڕێتەوە بۆ سێ سەرچاوە:

- ئێران لە ساڵی بیستەکانی سەدەی رابردووەوە پەیوەندییەکی تەنگاوتەنگی سیاسی و ئابووری لەگەڵ ئاڵماندا هەبووە. 80 لە سەدی کەرەسەی ماشێنی کارخانەکانی ئێران لە ئاڵمانەوە دێ.

نەك هەر کەرەسەی مودێرن بەڵکوو ئیدیۆلۆژی نازییەکانیش بۆ نێو ئێران هاتووە. هاوکات لەگەڵ شەڕی دووهەمی جیهانی ئاڵمان ئیستگای رادیۆیی ڤیا "via" ی بۆ ئێران دامەزراند. تەنانەت لە شاری تسێزن "Zeesen" لە نیزیك برلین ئاڵمانییەکان ئیستگایەکی رادیۆییان بە زمانی فارسی، عەڕەبی، تورکی و هیندی دامەزراند کە پرۆپاگەندای خۆیان بۆ وڵاتانی ئیسلامی پێ بڵاو دەکردەوە. بە پێچەوانەش ئێران بە هۆی ماکەی خاوی سروشتییەوە بۆ ئاڵمان وەك وڵاتێکی گرنگ لە ئەژمار دەهات. ئێرانییەکان هەر وەك ئاڵمانی خۆیان وەك هیندوئوروپایی و رەگەزی "ئاریا" دەناسن و لە شەڕی دووهەمی جیهانیدا لایەنگری ئاڵمانییەکان بوون.

- دووهەمین سەرچاوە بۆ ئانتی سەهیۆنیزم لە ئێران نووسراوەکانی سەید قوتبن، کە تێیاندا بەربەرەکانی موسوڵمانانی لە هەنبەر یەهوودیەکان بە ویستێکی خودایی داناوە، ئەو چالاکییە لە سەردەمی محەمەدەوە دەستیپێکردووە و تا کۆتایی پێهاتنی ئەم جیهانە هەر درێژەی دەبێ.
- سێهەمین و گرنگترین سەرچاوە نووسراوەی سەرەکی ئیسلام یاخود قورئانە کە لەوێدا یەهوودیەکان بە خەیانەتکار و وەچەی مەیموون ناسێنراون.

لە سەرەتاکانی یەکەمینساڵی شۆڕشی ئێران خومەینی قاوی یەکەمین "رۆژی قودس"ی دا، بۆ یەکیەتیی لەگەڵ فەلەستینیەکان. لە دووهەمین "رۆژی قودس" لە ساڵی 1980 دا گوتی: **"ئیسرائیل سەرچاوەی خراپی و پایگایەکی ئەمریکایە. من زیاتر لە بیست ساڵە سەبارەت بەو مەترسییە وشیاریی بە خەڵک دەدەم. ئێمە هەموومان پێکەوە و یەکدەست دەبێ دژ بە ئیسرائیل ڕاپەرین، وڵاتی ئیسڕائیل توونا بکەین و وڵاتی فەلەستین بینا بکەینەوە."**

دوای خومەینی سیاسەتوانانی ئیسلامیی ئێران بە گشتی و شێوەی جۆراوجۆر دژ بە ئیسرائیل چالاکیان کردووە. تەنانەت ئەحمەدی نیژاد وەك سەرکۆماری ئێران بە ئاشکرا بە دنیای راگەیاند کە دەیهەوێ ئیسرائیل لەسەر نەخشەی جوغرافییایی پاك بکاتەوە!

"تەقییە" درۆکردن لە ڕێگای خودا

تەقییە "Taqiyya" بە مانای "ئاگاداربوون" یاخود "ترس" هاتووە و لە ئایینی شیعەدا نیشاندەری ئەوەیە کە کاتێك مرۆڤی ئایینی بەهۆی ئایینەکەیەوە گیانی لە مەترسیدا بێ، ئیزنی ئەوەی هەبێ ئایینەکەی بشارێتەوە، یاخود درۆی بۆ بکات. ئەو پرەنسیپە لە سەردەمی پێکهاتنی ئیسلامەوە سەری هەڵداوە. ئەوکاتەی وا موسوڵمانان لە مەککە کەمینەیەکی کز بوون. ئەو سەردەمە موسوڵمانەکان بۆ خۆپارێزی لەهەنبەر خەڵکانی دیکەی مەککە ئیزنی ئەوەیان هەبوو ئایینەکەیان بشارنەوە و تەنانەت حاشاشی لێ بکەن. ئایەی 28 ی سوورەی 3 ئەو پرەنسیپە ئاوا روون دەکاتەوە:

"دیندار ئیزنی دۆستایەتی لەگەڵ بێ دیندا نییە. هەر کەس ئەوکارە بکات، ئیتر هیچ پەیوەندییەکی لەگەڵ خودا نامێنێ. بەڵام ئەگەر بارودۆخی دیندارەکە بکەوێتە مەترسییەوە، دەتوانی بۆ فریودان، دۆستایەتی لەگەڵدا بکات."

ئیسلامی ئەوکات بەهۆی فتوحاتەوە زۆر بە گورجی سەرکەوتوویی وەدەست هێنا و لە زۆربەی ناوچەکان ئەگەر زۆرینەش نەبایەن، بەهۆی ناوبانگ دەرکردنیان ئیتر پێویستیان بە شاردنەوەی ئایینەکە نەبوو. بەڵام لە لای شیعەکان کە ماوەیەك دوای مردنی محەمەد خۆیان جیاکردەوە، ئەو هەڵس و کەوتە بە شێوەیەکی تر پەرەی سەند. ئەوان بۆ پاراستنی خۆیان لە هەنبەر دوژمنانیان پەرەیان بە تەقییە دا. هەر شیعەیەك ئیزنی پێدرابوو بۆ پاراستنی گیانی خۆی و بنەماڵەکەی حاشا لە ئایینەکەی بکات و تەنانەت درۆش بکات.

خومەینی ئەو پرەنسیپەی بەکار هێنا و بۆ خۆتێترینجاندن لەناو سیستەمی پاشایی و وەرگرتنی زانیاریی، تەنانەت ئیزنی بە

لایەنگرەکانیدا کە خۆیان بە بێ دین بناسێنن. خومەینی دەنووسێ: *"ئەگەر بارودۆخ وا ئیجاب بکات کە یەك لە موسوڵمانان ناچار بە چوون بۆ ناو ڕێزی رژیمی شایی بکرێ، وەك ئەرکێکی گرینگی ئیلاهی دەبێ خۆی لی بپارێزێ، مەگەر ئەویکە ئەو پەیوەندییە سەرکەوتنێکی بۆ ئیسلام تێدابێ."*

تەنانەت هەر لە یەکەمین رۆژەکانی پێکهاتنی شۆڕشی ئیسلامیشدا بەو مێتۆدانە بۆ لێک بڵاوکردنەوەی ئۆپۆزیسیۆن، بە پلانی پێشتر داڕشتوو، ئیسلامییەکان چوونە ناو سەفی حیزب و سازمانە سیاسیە چەپەکان و دێمۆکراتخوازەکان و بە لاڕێیاندا بردن و هەرەسیان پێهێنان. لای کەم دەبوو حیزبە سیاسیەکان لە هەڵس و کەوتی خومەینی تێبگەن، چونکە هەموو ئەو سیاسەت و کارانەی بەسەریان هێنان، لە کتێبەکەی واتە "وڵاتی ئیسلامی" دا بە روونی نووسیبووی.

لە پەیوەندیی نێوان جیاوازیی ئایینی شیعە و سوننەدا فەحس نوکتەیەکی پێکەنینیی بۆ گێڕامەوە: *"مەلایەکی فارس و مەلایەکی عەرەب تووشی ژنێکی جوانچاك دەبن. هەردووکیان هەوڵ دەدەن بەدزیەوە و بە چاو لێداگرتن بە چاوی راستیان سەرنجی ژنە جوانەکە بۆ لای خۆیان ڕاکێشن. ئەگەر کەسێك ئاگای لێ بێت، بۆ خۆ بەدەستەوەنەدان مەلا عەرەبەکە لەپڕێکدا بە چالاکیی قامکێك بە چاویدا دەخشێنێ و وا نیشان دەدا کە شتێك چۆتە چاویەوە. بەڵام ئەگەر ئەو بارودۆخە بۆ مەلا ئێرانییەکە بێتە پێشەوە، بۆ سەلماندنی ئەوی کاری وای هەرگیز نەکردووە، ئامادەیە دە ساڵی رەبەق چاوی راستی بقووچێنێ!"*

لە فەحسم پرسی، ئایا دەرەتانی ریفۆرم لە رژیمی مەلای ئێراندا هەیە؟ ئەو بە هومێدێکی کەمەوە گوتی: *" ریفۆرم بەسەر چی دا بێ؟ مەلا خوی بە خوداوە هەڵواسیوە، خوداش بێ هەڵەیە. مەلاکان ناتوانن و ئیزنیان*

پێ نادرێ رەخنە، یا دژ بە بۆچوونەکانی خومەینی لەسەر دەوڵەت و یاسای ئیسلامی هەڵوێست بگرن. ئیدەی ویلایەتی فەقیە جێی رێفۆرمی نییە."

سەرەڕای هەڵکێشان و هاوار و قاودان بۆ رووحانی وەك سەرکۆماری ئێران کە گۆیا پەیوەندیی ئەوتۆی بە مێشکی رژیمی مەلاکانەوە نییە و مرۆڤیکی خوێن شیرن، موحتەرەم و خەڵکییە و کەسایەتی ئەو لەگەڵ هی ئەحمەدی نژاد جیاوازیی هەیە، بەڵام من بە مرۆڤێکی مەترسیداری دەبینم، چونکە ئەگەرچی لە پشت پەردەدا هەمووشتێك هەر وەك خۆی ماوەتەوە، رووحانی خەون و پەیامی گۆڕانی بە دەستەوگرتووە. رەنگە مەلاکان لە لایەکەوە بۆ نەرمکردنی بارودۆخەکە پرۆگرامی ئەتۆمیی چەند ساڵێک وەدوا خەن و لە لایەکیتریشەوە بە شکاندنی بایکۆتی ئابووری برێك شاروەندانی ناوخۆیشی پێ ئەهوەن کەنەوە، بەڵام لەسەر مەبەستەکایان سوورن و درێژە بە کارەکەیان دەدەن.

بۆ وێنە رووسیا ناتوانێ لە ناوەوە رێفۆرمی بەسەردا بێت. کاتێ گۆڕباچۆڤ هەوڵی بۆ ئەو کارە دا، روخساری وڵاتەکە بە تەواوی تێکرووخا. رەنگە پاپای مەسیحیەکان فرانچیسکۆش بتوانێ هەڵس و کەوتی کلیساکان بگۆڕێ، کارتێکەری لەسەر چۆنیەتیی کۆبوونەوەکان بکا، ئەگەرچی کارێکی زۆر ساکاریش نابێ، بەڵام هەرگیز ناتوانێ رێفۆڕمێکی بە تەواوی بەسەر کلیسای کاتۆلیکەکاندا بێنێ. چونکە هەر رێفۆڕمێك رێفۆرمێکی تری بەدواوە دەبێت و رەنگە مرۆڤ لە کۆتاییدا ئەو پرسیارە لەخۆی بکات کە لە سەدەی 21 دا کلیسامان بۆچییە؟

"هانی حەفس" ساڵی 2009 لایەنگری بزووتنەوەی سەوزەکان بوو دژ بە ئەحمەدی نژاد. بەڵام ئەو تاقە مەلایەک نەبوو کە لە بەری ئەو بزووتنەوەیە دژ بە رژیمی ئێران بووبێ. لەوم پرسی، ئایا ئەو بزووتنەوەیە دەستپێکی کۆتاییە بۆ رژیمی ئیسلامی مەلاکان؟ گوتی:

"ڕەنگە، بەڵام ئەو کارە کاتێکی زۆر دەکێشێ. ئەو شتەی لە ڕژیمی خومەینی بەجێ ماوە، پارە، سەرباز و کەرەسەی ئەمنییە، کە زۆر بە ساکاری لەناو ناچێ. بەڵام ئەو شتەی تووناین کردووە ئەوەیە کە گەنجەکان ئیتر هیچ باوەڕێکیان بە ئیدەی شۆڕشی ئیسلامی نەماوەتەوە. ئەو کارە ڕژیم چڕتر دەکا و دەبێتە هۆی خۆکوژیی ڕژیم لە ناو خۆیەوە. گوشارهێنان بۆ سەر ڕژیم دەبێ لە دەرەوە و ژوورەوەی وڵات بەڕێوەچێ، کاتێ مەلاکان هەست بەوە بکەن کە بە تەنیا ماونەتەوە، ئەو کات گۆڕانکاریی پێك دێ."

من بە لاساریی گوشار بۆ فەحس دێنم کە چلۆن جودایی ئیسلام و دەوڵەت لە ڕژیمی مەلاکاندا گونجاو دەبێ؟ ئەو دەڵێ:

"زۆربەی پێشەوایانی ئایینی لەسەر ئەو باوەڕەن کە ئیسلام هەم ئایینە و هەم دەوڵەت. بەڵام ئیسلام هێزی ئەوەی نییە دەوڵەت پێکبێنێ، لای کەم دەوڵەتێکی مودێڕنی ئەوڕۆیی کە بتوانێ لە عەمەلدا کار بکات. ڕەنگە لە سەردەمی محەمەد و ساڵەکانی حەوسەدی زایینیدا و لە بارودۆخێکی تایبەتدا دەرەتانی شتێکی وا پێك هاتبێ، بەڵام لە ڕاستیدا دەوڵەتێك کە تەنیا لەسەر ئایین ساغ بووبێتەوە، ناتوانی هەموو شاروەندان ڕازی بکات، بەڵکوو تەنیا ئەو کەسانە ڕازی دەکا کە وەدوای هێزی ڕژیم کەوتبێتن. ئەگەر بە چاوی کراوە سەیری مێژووی ڕابردوو بکەین، بۆمان روون دەبێتەوە: هەر کات ئایین دەستی لە کاروباری دەوڵەت دابێ، بۆتە هۆی سەرهەڵدانی کارەسات..."

فەحس باوەڕی بە وڵاتی ئیسلامی نییە. دەڵێ ئەو شتە هەرگیز پێك نایە، چونکە شیعەکان دەیانهەوێ ئەو وڵاتە لەسەر بۆچوونی خۆیان بەڕێوە بچێ، سوننەکان جۆرێکیتریان پێ باشە و بۆچوونی سۆفییەکانیش بە ڕێگایەکیتریدا لێدەخوڕێ. لە کۆتاییدا نەتەنیا وڵاتێکی ئیسلامی پیکنایە بەڵکوو بشێوییەک وەك ئەوەی ئێرانی لێ دەردێت کە نەتەنیا

یەهوودی و بەهایی بەڵکوو مەسوڵمانی سوننەش دەخرێنە ژێر گوشارەوە. لە میسر رق و کینە دژ بە شیعەکان زیاترە هەتا لە هەنبەر جوولەکە.

مرۆڤ سەری لێ شێواوە و فەحس ئەو سەرلێشێواویە بە سروشتی ئەو چەشنە دەوڵەتدارییانەوە دەلکێنێ. مێژوو بوی روونکردوینەتەوە کە بارودۆخێکی هاوچەشن لە ئورووپا بووە هۆی پێکهاتنی شەڕی سی ساڵە. شیعە یا سوننە، ئێمە دەبێ تێ بگەین کە دنیای مودێڕنی دێموکراتیك دژبە دنیای ئایین نییە، بەڵکوو لە پیناو پێکەوەژیانی هەموو مرۆڤەکاندایە. هەرکەس دژ بە ژیانی ئارام و بێ قڕە بێ، دیارە نەخۆشیی و کێشەیەکی گەورەی هەیە کە دەبی چارەسەر بکرێ.

چارەنووسی ئاتێئیستەکان لە میسر

پێشەوایانی وڵاتە عەرەبییەکان شەڕێکی ناوخۆییان وەڕێخستووە. لە وڵاتانی وەك میسر، مەراکێش، ئێران و تونیس سێکۆلارەکان و هێزە ئایینییەکان چەند ساڵە لەسەر چۆنیەتیی کارتێکەری ئایین لەسەر بەڕێوەبردنی کاروباری دەوڵەتداری و یاساکانی قسە دەکەن. بەرە بەرە ئاتێئیستی عەرەبیش لەو قسانەدا بەشداریی دەکەن و بۆ گۆڕینی سیاسەتی ناوچەکە تێدەکۆشن.

من چاوم بە پێنج کەس لەو کەسایەتیانە کەوت، گەنجانێک کە سەرەڕای ئەو بارودۆخە دژوار و مەترسیدارە دەنگی خۆیان بەرزکردۆتەوە و گیانی خۆیان لەسەر دەستیان داناوە. من لە بارودۆخی ئەوان تێدەگەم کە چی دەکێشن!

یەکیان ناوی موئمینە کە لە ڕاستیدا ناوەکەی دژ بە کردەوەکەیەتی. لە عەرەبیدا موئمین بە دیندار دەگوترێت. موئمین چاند ساڵێکە بووە بە ئاتێئیست. تەمەنی 21 ساڵە و لە زانستگەی ئەلئەزهەری قاهیرە، کە وەك ناوەندی سوننیەکانی ئیسلامی ناسراوە، قوتابی بەشی موهەندیسیە. زیاتر لە دووساڵ وەرگەڕانی لە ئایینی ئیسلام لای خۆی شاردۆتەوە و نەیوێراوە باسی لێ بکا. دوای ڕۆوخانی ڕژیمی موبارەك غیرەتی بەخۆی داوە و بنەماڵە و دۆستە نیزیکەکانی ئاگادار کردووە کە ئیتر باوەڕی ئایینی نییە. زۆربەیان دوای گوێڕاگری لەو، شۆکە بوون. بەڵام دوای ماوەیەك موئمین بۆی ڕوون دەبێتەوە کە بەتەنیا نەبووە و چەند لە دۆستانی نیزیکی بارودۆخێکی هاوچەشنیان بووە، بەڵام ئەوانیش لەخۆیان ڕانەدیوە باسی لێوە بکەن. موئمین لەگەڵ چەند لە هاڤاڵانی لاپەڕەیەك لەسەر فەیسبووك دەکەنەوە و ناوی دەنێن "یەکیەتیی ئاتێئیستەکانی میسر". دوای ماوەیەك هەزاران کەس بەشداری ئەو

لاپەڕەیە دەکەن کە زۆربەیان بە ناوی ڕاستەقینە و تەنانەت بە وێنەوە خۆ دەناسێنن. پرۆسەیەکی نوێ و تازە بۆ دنیای عەرەب. موئمین دەڵێ:

"لە ڕاستیدا سروشتی ئایینی بوونی مرۆڤی میسری بەو جۆرەی ئیسلامییەکان باسی لێوە دەکەن، بوونی نییە. لە هەر بنەماڵەیەکی میسریدا کەسێکی ئاتێئیست یاخود لای کەم موسوڵمانێک کە تەنیا بەهۆی ترس لە کۆمەڵگا و بنەماڵەکەی، خۆی وەك ئایینی نیشان دەدا و باسی لێوە ناکا، هەڵکەوتووە".

ناوەڕاستی مانگی فێبرواری 2013 لە مزگەوتێکی قاهیرە یەك لە بەرپرسانی برایانی موسوڵمان کۆبوونەوەیەکی وەرێخستبوو بە ناوی "ئاتێئیست چۆن بیر دەکەنەوە؟" موئمین و سێ لە هەڤاڵانی لەو دانیشتنەدا بەشدار بوون. موئمین دەڵێ:

"هەشتا خولەکی تەواو لەسەر ئاتێئیزم و تێئۆری پەرەسەندن، قسەی قۆڕ وبێ مانا و هیچ و پووچیان گێڕاوە. کاتێك لە کۆتاییدا بەحس لەسەر ئەو بۆچوونە دەستیپێکرد، بۆم روون بۆوە کە زۆربەی بەشداران ئاتێئیست بوون. تەنانەت ژنیان تێدابوو کە بە لەچکەوە بەشدارییان کردبوو. زۆربەیان لە ڕۆشنبیرانێك هەڵکەوتبوون کە خۆیان پێشتر موسوڵمان بوون. ئەورۆژە ئێمە شکستمان بە ئایینیەکان لە ماڵی خۆیاندا هێنا".

کۆبوونەوەی ئەو رۆژە بووە هۆی وەڕێکەوتنی بزووتنەوەیەکیتر کە بە مەبەستی سەرنجڕاکێشانی زیاتری خەڵکیی پێکهاتبوو. ئەو بزووتنەوەیە بە ناوی "سێکۆلارەکان" لە قاهیرە و ئەلکساندریا و سێ ناوچەیتری میسر چالاکی هەیە. لەو ناوچانە کۆبوونەوە و باس و روونکردنەوە لەسەر سێکۆلاریزم پێك دێنن. وشەی سێکۆلاریزم هەر وەك ئاتێئیزم لە ناو موسوڵمانانەدا مانایەکی زۆر نەرێنی پەیدا کردووە. موئمین پێیوایە ئەگەر باوەڕی ئایینی سیاسییە، دەجا ئێمە وەك ئاتێئیست کە باوەڕیشمان نییە، ئۆتوماتیك دەبێ سیاسی بین. تا ئەو کاتەی کەسانی بێ باوەڕ لە لایەن

ئایینیەکانەوە سووکایەتیان پێ دەکرێ و تا ئەو جێگایەی ئایین خۆی لە بۆچوونی کەسیی مرۆڤەکان تێهەڵقوڵتێنێ، ئەو بۆچوونانەی ئێمە بە شێوەی بۆچوونی کەسی نامێنن و دەبێ بە شێوەیەکی گشتیی پارێزگاریان لەهەنبەردا بکرێ.

ئەو بارودۆخە حاڵەتێکی سیاسی ڕاستەقینەی لێ پێکهات، کاتێ موئمین منی بۆ دانیشتنێکی ئێوارە بانگێشتن کرد و لەوێدا باسی فاشیزمی ئیسلامی کرا کە سەرچاوەکەی نەك برایانی موسوڵمان بەڵکوو ڕاست بۆ سەردەمی پێکهاتنی ئایینەکە دەگەڕێتەوە. باس و دانیشتنەکە لەسەر ئینتێرنێت بڵاو کرایەوە و ئەنجامەکەی، هەر وەك پێشتر لەو نووسراوەیەدا باسم لێوە کرد، بوو بە فتوای کوشتنی من و تەنانەت موئمینیش کە لە پەنام دانیشتبوو. ئەو کارە شەپۆلێکی بەرچاوی سەرهێشە و رەخنە بۆ موئمین و هەڤاڵەکانی لە لایەن ئایینیەکانەوە پێک هێنا، بەڵام هەزاران لایەنگری نوێشی بۆ ئەوان بە دیاری هێنا. موئمین دەڵێ: "لە بەربەرەکانی دژ بە ئیسلامیزم لە هەوەڵەوە بۆ بەکارهێنانی هەموو هێزی خۆمان کۆتایی مان دەکرد، بەڵام لە سنووری دەوروبەری مەیدانی بەربەرەکانیدا ئاودیدەتر بوین و ناچاریان کردین بە هێزێکی پتەوترەوە دژیان راوەستین".

فتوای تیڕۆری مەلاکانی ئێران

بۆ ماوەی ساڵێك ئەوە یەکەم جارە کە ئەو لە قاوەخانەیەکی سەر شەقام دادەنیشێ. هەڵس و کەوتی لەگەڵ من زۆر دۆستانەیە، بەڵام خۆیم بە تەواوی لێ نیزیك ناکاتەوە. چاوەکانی بێ وەستان لە گەڕاندان، بەردەوام سەیری هاتوچۆی مرۆڤی سەر شەقامەکە دەکا، بەڵام وێناچی ترسی لە شتێك هەبێ. ئەو تەنیا چاو بە دوای ئەو ڕاوچیانەدا ناگێڕێ کە دەیانهەوێ گیانی لێ بستێنن، بەڵکوو وەدوای سەرەتا و مێژوویەك بۆ دروستکردنی کاری هونەری کەوتووە. ئەو گەنجێکی ئێرانییە بە ناوی "شاهین نەجەفی" کە لە دەوروبەری ژیانی خۆیدا، بەدوای دۆزینەوەی شیعر بۆ دروستکردنی گۆرانیەکانیەتی.

ڕۆژی 10ی مای 2013 بە بۆنەی هەشتاهەمین ساڵوەگەڕی سووتاندنی کتێب لە ئاڵمان، لە شاری برلین لەگەڵ شاهین یەکترمان بینی. یەك ساڵ پێشتر ئایەتوڵاکانی ئێران فتوای کوشتنی شاهینیان دابوو و ناچار بە خۆشاردنەوەیان کردبوو. مەلاکانی ئێران بە هۆی دروستکردنی گۆرانییەك بە ناوی "ناجی" کە لەویدا شاهین داوای لە جێنشینێکی محەمەد کردووە بگەڕێتەوە بۆ سەر زەوی و ئێران لە چنگ مەلا دیکتاتۆرەکان ڕزگار بکات. مەلاکان سەد هەزار دۆلاریان بۆ کوشتنی دیاری کردووە. هەروەها لەو گۆرانییەدا ئەو مرۆڤە ئایینیە دەبوو خۆشەویستیی، ویاگرا و مەمکی سیلیکۆن بۆ بەختەوەرکردنی ئێرانییەکان لەگەڵ خۆی بێنێ. شاهین دەڵێ:

"مەبەستی من سووکایەتی بە کەسایەتیی و بۆ هاندانی ئایینیەکان نەبووە. ئەو دەڵێ هەرگیز نەمویستووە هێرش بۆ سەر ئایین بکەم. ئەوە کاری ئەو کەسانەیە کە وەك کەرەسەیەکی چەوسێنەر کەڵکی نەرێنی لە

ئایین وەردەگرن. من بۆ دروستکردنی کاری هونەریم لە هەموو ئەو تەوەرانە کەڵك وەردەگرم کە کارتێکەرییان لەسەر ژیانی من و هاووڵاتییەکانم هەبێ، کە ئایین و سیمبولەکانیشی بەشێکن لەو شتانە. بۆ من تەنیا کاری هونەرییەکەم گرنگە و لە سەر هەمووشتێکیترەوەیە. بە هۆنەرەکەشم جگە لە گەیشتن بە ئازادیی هیچ مەبەستێکیترم نییە."

ماوەیەکی زۆربوو کارە هونەرییەکانی شاهین وەك درۆوویەك بە چاوی مەلاکانی تاران دا دەچوو، چونکە کارەکانی ئەو لای گەنجانی ئێرانی زۆر پەسەند بوو. ساڵی 2004 کۆنسێرتەکەی کە لە شاری لەدایکبووی خۆی لە بەندەری ئەنزەلی بەڕێوەبرد، لە لایەن گۆپاڵبەدەستانی رژیمەوە هێرشیان کرایە سەر و شاهین لە لایەن ڕێکخراوەی ئاسایشەوە گیرا و ئەشکەنجە کرا. دوای بەربوون، ماوەیەك خۆی شاردەوە و ساڵی 2005 توانی بە دزیەوە بێ بۆ ئاڵمان. سەیر ئەوەیە کاتێ لەگەڵ شاهین باس لەسەر مەلاکانی ولاتی ئەو و برایانی موسوڵمانی وڵاتەکەی من دەکەین یەکجار زۆر خاڵی هاوبەشیان تێدا دەبینینەوە کە زۆر سەرنجڕاکێشن:

- هەردوك وڵاتەکە بەدوای شوڕشێکی تاڕادەیەك ئارام کە دروشمی ئازادیی و بەرانبەرییان بەدەستەوە گرتبوو، هاتنە سەر کار.

- هەردووك وڵات وشەی دێموکراسییان وەك کەرەسەیەك بە دەستەوە گرت و هێشتا رەورەوەی دێموکراسی وەڕێ نەکەوتبوو هەوڵی تووناکردنیان دا.

- لە لووتکەی سیاسی هەردووك رژیمەکان دیکتاتۆرێکی ئایینی راوەستاوە کە بە بێ بەزەیی و نائینسانانە لە هەنبەر هەر چەشن رەخنەیەك هەڵوێست دەگرن.

- لە هەردووك وڵات نەک هەر رەخنەگەرانی ئایینی بەڵکوو نووسەران و تەنانەت هونەرمەندانیش لەژێر ئازار و ئەشکەنجەدان.

دیکتاتۆر یا بەهۆی حەماسەتەوە دەژین یا بەهۆی ترسەنۆکی خەڵکییەوە. هونەرمەندی وەك شاهین نەجەفی هەوڵ دەدەن بە نوکتەی خۆش و ووشیاریی هونەرییەوە، چڕنووك لە هەڵس و کەوتە خوڕافاتییە ئایینیەکان بگرن. سیاسەتی کاربەدەستانی رژیم ترس خستنە ناو خەڵکی ئاساییەوەیە و هەر کەس بچووکترین رەخنەیان لێ بگرێت هەوڵی توونا کردنی دەدەن.

بەڵام شاهین و نموونەکانی دیکەی وەک ئەو لەو کارانەی رژیم ناسڵەمێنەوە و درێژە بە کارەکەیان دەدەن. یەك ساڵ دوای فتوای کوشتنی، ئێوارەی مانگی مای کونسێرتێکی بەڕێوە برد. ساڵۆنی کۆنسێرتەکە پڕبوو لە خەڵك. کاتێ هاتە سەر سەکۆ، خەڵکی کە زۆربەیان ئێرانی ئاوارە و تەبعیدکراو بوون بە چەپڵە و هۆڕا کێشان ساڵۆنەکەیان وەلەرزە خست. یەك لە ئێرانییەکان دەڵێ:

"شاهین بە شیعری گۆرانییەکانی ئێران لە ئێمە نیزیك دەکاتەوە. تەنیا بە دێرێك بەقەرا کتێبێك زانیاری بە مرۆڤ دەدا. ئەو بەدەنگی بەرز ئەو رەخنانە دەڵێتەوە کە زۆربەی خەڵکی ناو ئێران تەنیا بیری لێ دەکەنەوە و ناوێرن بە زمان بیانڵێن. ئەو دەنگی خۆی دژبە دیکتاتۆر بەرز دەکاتەوە و بەو هۆیە خۆشمان دەوێ".

تەماشاچییەکان بە دەنگی بەرز گۆرانییەکانی لەگەڵ دەڵێنەوە. پێش دەستپێکی هەر گۆرانییەك دەنگی ناجی، ناجی بەرز دەبێتەوە. بەڵام لەسەر ئەو گۆرانییە حوکمی کوشتنی بۆ دەرچووە و نایهەوێ ئەو گۆرانیە بڵێ. بڵێی ترسی لی پەیدا بووبێ یاخود ئاگربەسی لەگەڵ رژیم کردبێ؟ سروشتییە هیچکام لەوانە نین و تەنیا ئەو گۆرانیەی بۆ ئاخر راگرتووە. لەپڕێکدا دەپەڕێتە سەر سەحنە و بە "هەی ناجی" دەست پێدەکا و لە ناو شەپۆلی خەڵکیدا بەردەبێتە مەلە کردن. شاهین دەڵێ: *"من خۆم وەك*

ماسیم و شانۆ و تەماشاچییەکان بۆ من وەك ئاو وان. بە بێ ئەو کارە ناتوانم بژیم".

ئەوە چ چەشن باوەڕێکە، ئەوە چ خودایەکە؟

لە شێوەی ئاسایی خۆیدا کاتێ کەسێکی بنەماڵە دەمرێ، لە لایەن خزم و کەسانییەوە هەوڵ دەدرێ بەو بۆنەوە بیر لە پەرجۆی مردن بکرێتەوە و لە مانای ژیان تێبگەن و باوەڕی ئایینیان پێ قایمتر بکەن. بەڵام ئەو کارە بۆ "نادیا" تەواو بە پێچەوانە بەڕێوەچوو. نادیای 25 ساڵە کە ئێستا دانێشجووی بواری فەرهەنگ و هونەرە، لە منداڵییەوە پەیوەندییەکی خۆشەویستیی یەکجار زۆر عاتیفی لەگەڵ باوەگەورەیدا هەبوە. کاتێ هاوینی 2012 باوەگەورەی لە شاری "سفاکس"ی Sfax تۆنێس مرد، نادیا ویستی مەیتەکەی تا خستنە ناو قەبرەوە هاوڕێی و بۆ دواجار ماڵئاوایی لێ بکات. بە پێی ترادیسیۆن یاخود رێ و رەسمی ئایینی، کاتی ناشتنی مردوو ژنان ئیزنی بەشداربوون لەو مەراسمەیاندا نییە. نادیا بەهۆی خۆشەویستیی باوەگەورەیەوە ئەو رێ و رەسمەی لەژێر پێی نا و لە پشت دیوارێکی پەنا قەبرەکە شاهیدی ناشتنی بوو.

بەڵام لەپڕێکدا پیاوێکی ئایینی چاوی بە نادیا کەوت کە لەوپەڕی ئارامیدا ماڵئاوایی لە باوەگەورەی خۆی دەکرد. هاوکات یەك لە ئەندامانی بنەماڵەی نادیا بە گورجی خۆی گەیاندە سەری و بە تووڕەیی بەسەریدا قیژاند: ***"لاچۆ، بڕۆ، لێرە گوم بە! ژن پیس و ناپاکن و ئیزنی بەشداربوون لە ناشتنی مردوویان نییە. بەشداربوونی تۆ بۆ باوەگەورەت دەبێتە هۆی عەزاب و رەنجکێشانی لەو دنیا. برۆ گوم بە!"***

نادیا بە چاوی پڕ لە گریان بەرەو ماڵێ دەگەڕێتەوە. بۆ یەکەم جار لە ژیانیدا هەوڵی تێگەیشتن لە مانای ئایین و رێ و رەسمەکانی دەدات: *"ئەوە چ باوەڕێکە کە دیوارێك لە مابەین من و باوەگەورەی خۆشەویستمدا دروست دەکات؟ ئەوە چ خودایەکە بە پیاو ئەو مافە دەدا کە دەست لەسەر ژن هەڵبێنێتەوە و لێی بدا؟"* بە بێ بیر لێکردنەوە مەقەستێك و تیغی

مووتاشین دێنێ و سەری خۆی پاك دەتاشێ. نادیا دەڵێ: ***"لەگەڵ تاشینی پرچم، ماڵئاواییم لە ئایینەکەشم کرد."***

نادیا بۆ ماوەیەکی کورت بێدەنگ دەبێ، جگەرەیەك لە قوتووی سیغارەکانی دەردێنێ و بە ئارامی دەیکێشێ. بە ڕیز فرمێسك بە چاوەکانیدا دێنە خوارێ. لە دەوری ئێمە لە رەستوورانێکی تۆنێس چەندین کەس بە دەنگی بەرز قاقا لێدەدەن. نادیا بە گۆشەی چاوێکی ئاگای لە پێکەنینی ئەو مرۆڤانەیە.

نادیا، وەك خوێندکارێکی هونەر، بە هیچ شێوەیەك ناتوانێ لەهەنبەر ئەو هەموو زوڵم و زۆرەی سەبارەت بە ژن لە کۆمەڵگای ئیسلامیدا دەکرێ، خۆی هێمن ڕابگرێت. لە دوو ساڵ و نیوی رابردووەوە، چوار حەوتوو لە سەر شەقامەکان ماوەتەوە و دژ بە دیکتاتۆریی "بن عەلی" مانی گرتووە. نادیا و سەدان هەزار مانگرتووی تر، بۆ مافی بەرانبەر و ئازادبوونی مرۆڤ لە کۆمەڵگادا چالاکییان کردووە. بەڵام نەیاندەزانی کە دوای ڕووخاندنی ئەو دیکتاتۆرییە ئیسلامیستەکان دێنە سەر کار و بە تەواوی کۆمەڵگا دەگۆڕن.

پێشتر لە وڵاتی تونێس باوەڕی ئایینی رۆڵێکی ئەوتۆی لە کۆمەڵگادا نەبوو. سیاسەت و ئایین لێك جیا کرابوونەوە. بەڵام ئەمڕۆ دوای تێرۆری چەندین کەسایەتی چەپ، ترس و نائارامیەکی زۆر کەوتۆتە ناو ئۆپۆزیسیۆن و ڕووناکبیرانی سێکۆلارەوە. دوو هاوکاری هونەریی نادیا هەر یەکەو هەشت ساڵ زیندانیان بەسەردا سەپاوە، چونکە کاریکاتۆری "محەمە"دیان لەسەر ئینتێرنێت بڵاو کردۆتەوە.

نادیا دەڵێ: حیزبی ئیسلامی "ئەلنەهضە" (بە مانای دوبارە لە دایکبوو)، لە یەکەم دەنگداندا 40 لە سەدی دەنگەکانیان هێناوە. کاتێ ئەو ئیسلامییانە دوای چەندین ساڵ خۆشاردنەوە، کە وەك جرجەمشك لە دەوری شارەگەورەکاندا دەژیان، ئێستا هێزی سیاسیان لە ناوەڕاستی شارەکان بەدەستەوە گرتووە و بە گورجی هەوڵی بە ئیسلامیکردنی

کۆمەڵگا دەدەن. تەنانەت ژنە ئیسلامییەکانیش چالاك بوون. لە ئوتوبووس و تاکسیدا جنێوم پێدەدەن و قسەی پیسم پێدەڵێن، چونکە قەڵافەتم وەك پیاو وایە و لەچکە بەسەردا نادەم. نادیا دەڵێ، لەو کۆمەڵگایەدا بە سێ هۆکار دەچەوسێمەوە: ***"یەکەم چونکە ئاتێئیستم، دووهەم چونکە ژنم و سێهەمیش چونکە ژنم بەڵام خۆم وەك پیاو لێکردووە."***

دوای سەرکەوتنی ئیسلامییەکان لە هەڵبژاردنەکاندا سەلەفییەکان چەندین جار هێرشیان کردۆتە سەر بار و بۆردێل(قاحبە خانە) و بەرنامەی موزیك و ... . تەنانەت هێرشیان کردۆتە سەر قوتابخانە و زانستگەی شارەکانیش. پەرچەمی تونێسیان لە زانستگەکان لێکردۆتەوە و لە جێی ئەو دروشمی "ئەلقاعیدە" یان هەڵواسیوە. ئەگەرچی سەلەفییەکان ئەندامی حیزبی "ئەلنەهضە" نین، بەڵام چالاکیان بۆ دەکەن چونکە لە لایەکەوە دەیانەوێ ئیسلامیستەکان لە وڵاتدا بەهێز بکەن و لە لایەکیتریشەوە خۆیان بە کۆمەڵگا بناسێنن و بە وڵاتانی رۆژئاوایی نیشان بدەن کە ئالٚترناتیویتریش لە وڵاتدا هەن.

زۆر جار نادیا ناتوانێ لە راستیەکانی ناو کۆمەڵگا تێ بگا. خۆی و دۆستێکی بە ناوی عەلا لەسەر فەیسبووك زۆر چالاکن. ئەو دوانە و زیاتر لە پێنج سەد کەسیتر بەهۆی ئینتێرنێتەوە لەسەر بارودۆخی سیاسی وڵات بەحس دەکەن. بەڵام نادیا هیوایەکی کەمی هەیە کە وەك هەڤالە میسرییەکانیان لە تونێس بتوانن لە بەرانبەر ئیسلامیەکاندا گۆڕانکاریی پێک بێنن. ترسێکی زۆر لەناو کۆمەڵگادا هەیە وزۆربەی چالاکان ئارەزوویان گەڕانەوە بۆ سەردەمی "بن عەلی" یە، چونکە ئەو دایم دەیگوت: **"بە تەواوی هێزمەوە پارێزگاریی تونێس لە بەرابەر ئیسلامیستەکان دەکەم."** نادیا پێیوایە ئەو ئارەزووە، بەڵگەیە بۆ تەسلیم بوونی کۆمەڵگا لە هەنبەر ئیسلامییەکان لە تونێس.

زۆربەی گەنجەکان بە جێی بەربەرەکانی لەگەڵ ئەو دۆڵپایانە روویان کردۆتە مادەسڕکەرەکان. نادیا دەڵێ من نازانم داهاتووی وڵات بەرەو کوێ دەچێ، بەڵام ئەگەرچی بڕیارێکی زۆر چەتوونە بۆ من، ئەوە بە باشی دەزانم کە من هیچ منداڵێك لەو کۆمەڵگایەدا نەهێنمە دنیاوە.

من رووبەڕوی نادیا دانیشتووم و لە وشەی بڕیاردەر و پڕ بە پێست دەگەڕێم، چونکە پێمخۆش نییە وت و وێژەکەمان ئاوا کۆتایی پێ بێ. دوای ماوەیەك گوتم: *"لەو سەردەمانەدا هیچ مرۆڤێك ئەو ئیمکانەی نە دەدی کە نەتەوەی عەرەب دژ بە دیکتاتۆریی هەستێ و بیڕووخێنێ. کێ دەزانێ، رەنگە شەپۆلێکی دووهەم وەرێکەوێ! ئێمە دەبێ تەنیا خۆراگریی بکەین و هیوامان لە دەست نەدەین."* جا ئیتر نازانم بەو قسانەم هومێدێکم تێدا زیندوو کردەوە یان نا؟

دوای ڕووخانی دیکتاتۆریی میسر و تونێس، نائارامی لە ناو بنەماڵەی شای مەراکێش دروست بوو و بڕیاریاندا ئیزنی شۆڕشێکی ئارامی کۆنترۆڵکراو بدەن. قوتابیانی زانستگاکان و ئیسلامییەکەن بۆ پێکهاتنی ریفۆرم لە وڵات رژانە ناو شەقامەکانەوە. توڕەیی خەڵکیی رووی خوی لە شا محەمەدی شەشەم نەکرد بەڵکوو زۆرتر رووی خۆی لە چەپەکان کرد. چەند یاسایەك بۆ ڕازی ڕاگرتنی لیبڕالەکان پەسەند کرا. هەڵبژاردن کرا و ئیسلامیەکان بۆ یەکەم جار لە مێژووی مەڕاکێشدا ئیزنی پێکهینان و دروستکردنی دەوڵەتیان پێدرا.

سەلەفییەکان و جیهادیستە فاشیستەکان لە ئورووپا

لامیە قادر "Lamya Kaddor" مامۆستای وانەی ئیسلامیە لە ئاڵمان و لە وڵاتی سوریاوە هاتووە. ئەو، شەڕی ناو وڵاتەکەی واتە سووریا، بە نگەرانییەوە سەیر دەکات. ئەو، دەبینێ کە خەڵکانی وڵاتی دایك و بابیی چلۆن کەوتوونەتە گیانی یەکتر و گۆڕەپانێکی قەتڵ و عامیان پێکك هێناوە کە کەس نازانێ بۆچی و لەسەرچی، کێ دژ بە کام کەس بەربەرەکانی دەکات. ئایا مرۆڤ دەتوانێ ئەو شەڕە، شەڕی ناوخۆیی نەتەوەکان و یاخود برا کوژیی ناو لێ بنێت؟ بەڵام سەیر ئەوەیە بڕیاری شەڕەکە لەجیاتی ئەوەی لە 'حەڵەب' و 'حەما' و 'دیمەشق' ەوە دەرچێ، زیاتر لە تاران، ریاز و مۆسکۆ بڕیار دەدرێت! شەڕکەرەکانیش لە لوبنان، عیراق، کوەیت، جەزائیر، مەراکێش و لەڕاستیدا لە هەموو وڵاتانی جیهانەوە هاتوون. تا دێسامبری ساڵی 2013 تەنیا لە ئاڵمانەوە نیزیکەی 240 کەس بەشداریی ئەو شەڕە یاخود ئەو جیهادەیان کردووە. لە ئورووپاوە بە گشتیی نیزیکەی 2 هەزار شەڕکەر بەشدار بوون.

وەك چەند ساڵ بەر لە ئێستای عیراق، ئەورۆ سوریا بۆتە مێغناتیسێك بۆ ڕاکێشانی مرۆڤی ئاژاوەچی، سەلەفیی و جیهادیست. لەمیە قادر بە سەرسووڕماویەوە دەڵێ پێنج قوتابی ئەویش لە ئاڵمانەوە چوونەتە ڕێزی ئیسلامیستەکان. پێنج مرۆڤی گەنج کە پێشتر هیچ پەیوەندییەکی ئەوتۆیان لەگەڵ ئیسلامدا نەبووە. هەر هەموویان بە شێوەی ئاسایی دۆستی کچیان بووە و مەشرووبیان خواردۆتەوە. ئەو پێنج کەسە هیچ پەیوەندییەکیان بە سوریاوە نییە، تەنانەت عەرەبیش نین. چوار کەسیان خەڵکی تورکیان و ئەویتریان لە کۆسەڤۆی ئەلبانیاوە هاتووە. چ شتێك بووە هۆی ئەوی ئەو پێنج گەنجە بچنە ناو سەفی جیهادیستەکانەوە؟ چۆن و کێ ئەوانی بردە سوریا؟

لەمیە قادر دەڵێ: "بە بڕوای من ئەوان نە دەزانن ئەو شەڕە لەسەر چییە و نە ئاگاداری لایەنەکانی دژبەری ئەو شەڕەن. ڕەنگە ئەو پرسیارانە بڕیاردەریش نەبن بەڵکوو بڕیاردەر ئەوەیە کە لەوێ ئەرکێکیان پێ ئەسپێرراوە!" هەروەها دەڵێ: "هەر پێنجیان قوتابخانەیان کۆتایی پێ هێناوە بەڵام هیچکامیان نەیانتوانیوە کار پەیدا بکەن. چەندین تایبەتمەندیی نێوان ئەو پێنج گەنجە (وەك ئیسلامیی بوون، بیانی، لە بەشێکی تایبەتی شار و دوور لە ئاڵمانی ژیاون، بەهۆی نەتەوەکەیان و ژیانی سوسیالیی ڕاستەقینەیان هەستیان بە خۆکەمبینی کردووە، بێ هیچ پلانێك بۆ داهاتوو تووشی سەرلێشێواوی بوون و لە هەنبەر چەڵەمەکانی ژیانیان تەنیا بە تووڕەیی و زۆرلێکردن وەڵامیان داوەتەوە و خۆشیان خوویان بە تووڕەیی گرتووە و...) دەستیان داوەتە دەست یەکتر و تووشی ئەو کارەیان کردوون."

هەروەها لەمیە قادر دەڵێ: "هەر پێنج کەسیان پێشتر بەهۆی کاری نالەبار، دزی، شەڕ و لێدان و مادەسڕکەرەکان و تاقمێکیان چەندین جار، لە لایەن پۆلیسی ئاڵمانەوە سزا دراون. لە بارودۆخێکی ئاوادا ڕەنگە بەهۆی ئیزۆلیرەبوونیان لە کۆمەڵگادا توشیان بە تووشی سەلەفیەکەوە بووبێ کە ئەویش خۆی ئەزموونی ئەو گەنجانەی بینیبێ و بە ڕێگای ئەواندا ڕۆیشتبێت، ئینجا لە بێ دەرەتانی و ناچاریی و لە گەیشتنە بن بەستی ئەو گەنجانە بۆ فریودانیان کەڵکی وەرگرتبێت و بۆ لای خۆی ڕایکێشابێتن.

کاتێ سیستەمی حاکم هیچ ئیمکانێک بەو گەنجانە نادات و هەستی بەکارنەهاتوویی ناو کۆمەڵگایان تێدا پەروەردە دەکا بە شێوەیەک کە خۆیان بە سەرباری کۆمەڵگا دەزانن، سەلەفییەك زۆر بە ساکاری و بەو بەهانەیە کە نەخێر ئێوە بۆ دنیای ئیسلام بەکارهاتوون و ئیسلام پێویستی پێتانە و دەتوانن دنیا بگۆڕن، بەرەو ئەو ڕێگایەیان بکێشێت. ئەو کارە هەستی دەروونیان وەك مرۆڤێکی بەکارهاتوو و پێویست بۆ

دنیای ئیسلام و بەتایبەت تێکۆشان لە ڕێی خودا و بۆ خودا، تێدا پەروەردە دەکات و مانا بە ژیانیان دەدا."

سەلەفیەکان و ئایینیە توندرەوەکان لە وڵاتە ئورووپاییەکان کەڵکی خراپ لەو بۆشاییەی نێوان گەنجانی بیانی موسوڵمان و کۆمەڵگا وەردەگرن و بەرەو مەرگیان ڕێنوێنی دەکەن. زۆربەی ئەو گەنجانەی لە لایەن کۆمەڵگا و بەرپرسانی وڵاتەکانەوە بە تەنیا دەهێڵرێنەوە، دەکەونە تۆڕ و تەڵەی ئیسلامییە فاشیستەکان. سەلەفییەکان و ئیسلامیستەکان لە هەوەڵەوە سترۆکتوورێك بەو گەنجانە دەدەن. پێنج جار لە ڕۆژدا بە شێوەی جەماعەت نوێژیان فێردەکەن، بەشێوەی گرووپ، فێری خوێندنەوەی نووسراوەی سەلەفییەکانی میسر و عەرەبستان و وڵاتانی ئیسلامیان دەکەن و بۆ هاندانیان ویدیۆی ئیسلامییان پێ پیشان دەدەن.

مرۆڤی گەنجی وەك پێنج قوتابیەکانی لەمیە قادر، سەلەفییەکان بە چاوی سیمبولێك سەیر دەکەن و وەدوایان دەکەون. گەنجان بەدوای قەرەباڵغبووندا دەگەڕێن و سەلەفییەکان بۆیان ئامادە دەکەن، ئەوان لە کۆمەڵگایەك دەگەڕێن کە تێیدا هەست بە سەلماندنیان بکرێ، ئیسلامیستەکان ئەو بارودۆخەیان بۆ پێك دێنن. لە لایەکەوە بە هاوکاریکردنیان قەولی قەرەبووکردنەوەی کارە خراپەکانی پێشوویان پێ دەدەن و لە لایەکیتریشەوە کارێکی خوداییان پێ دەسپێردرێ کە تا ئەو کات کەس ئەو تێڕادیویەی نەداونێ و هەر ئەوەش دەبێتە هۆی پەروەردەکردنی هەستی گرنگبوونی کەسایەتییان. سەلەفییەکان، بە بەرنامە و پلانی پێشتر داڕێژراو، بۆسەیان بۆ ئەو چەشن مرۆڤانە ناوەتەوە و دەزانن بە غوسڵێکی گورج وبەپەلەی ئایینی دەتوانن ئەو گەنجانە بۆلای خۆیان ڕابکێشن.

تاقمێك دەڵێن سەلەفییەکان هێدین و ناکرێ لەگەڵ ئیلامیستی توندڕەودا هەڵسەنگێنرێن! یەك لە گرنگترین کەسایەتیی سەلەفییەکان

شێخ ئەبوو ئیسحاقی میسرییە کە وەك موتورِی ئیسلامیستەکان ناسراوە و تا ئێستا چەندین جار بۆ هاندانی سەلەفییەکان هاتۆتە ئاڵمان. تاقەمێك لە سەلەفییەکان لەسەر ئەو باوەڕەن کە وشەی کافر زۆر وشەیەکی نەرمە لەبەر ئەوەی تەنیا ئەوە دەنوێنی کە کەسێک باوەڕی بە بۆچوونی ئەویتر نەبێ و تەنانەت موسوڵمان لە روانگەی مەسیحی و یەهوودیەکانەوە بە کافر لە ئەژمار دێ، چونکە بۆ وێنە باوەڕی بە لە خاچدانی عیسا نییە. بەڵام کاتێ گوێ بۆ قسەکانی شیخ ئیسحاق لەسەر کافر راگرین، بۆمان روون دەبێتەوە کە چەندە مەترسیدارە. ئەو پێیوایە **کافر لە ئاژەڵ مەترسیدارترە**. دواییش پرسیار دەکات :"*چلۆن لە هەنبەر ئاژەڵ هەڵس و کەوت دەکەین؟*" هە ربۆخۆیشی وەڵام دەداتەوە و دەڵێ: "*مرۆڤ سواریان دەبێ، دەیانبا بۆ بازار و دەیانفرۆشێ، دەیانکووژێ و لێکیان هەڵدەدرێ!*"

لەسەر ئەو بۆچوونە هەرکەس وشەی کافر بە زماندا بێنێت، یەکەمین هەنگاوی بۆ کاری توند و خراپ هەڵێناوەتەوە. ئەو کەسەی بۆچوون و ئایینیتر بە ئاژەڵ نێو دەبات، لە ڕاستیدا رێگای تیرۆر و کوشتن خۆش دەکات. لەسەر ئینتێرنێت بە ئەندازەی کافی ویدیۆی کوشتن و سەربڕینی کافر هەیە، کە بە وشەی ئەڵڵاهوئەکبەر دەستپێدەکا. بە هەمان شێوە کاتی کوشتنەوی ئاژەڵیش بۆ بەڕێوەبردنی داب و نەریتی ئیسلامیی لە وشەی ئەڵڵاهوئەکبەر کەڵك وەردەگرن. لە روانگەی منەوە سەلافییەکانیش بە بێ ئەملا و ئەولا لە ریزی ئیسلامییە فناتیکەکاندان و هیچ مامڵەیەکیان لەگەڵدا ناکرێ.

زۆر لە گەنجانی موسوڵمان دەکەونە داوی سەلەفییەکانەوە چونکە بەداخەوە ئەو رێگایە هێشتا نەگیراوە و بە فەرمی بۆیان ئاواڵەیە. ئەگەر ئەو گرووپانە لە ئورووپا یاساخ بکرێن، بۆ گەنجان روون دەبێتەوە کە نیزیک بوونەوە لە وانە، تاوانە و رەنگە زۆربەیان چاوترسێن بکرێن. تەنانەت ئەگەر تاقە کەسێکیش چاوترسێن بکرێ، هێشتا هەر زۆرە.

ڕەنگە پێنج قوتابیەکانی لەمیە قادر ئەگەر نیزیک بوونەوە لە ئیسلامیستەکانیان بە تاوان بزانیبایە، بۆ دەربازبوون و دوورکەوتنەوە لە تاوانێکیتر، لە دەرگایەکی دیکەیان بدایە و ڕێگایەکی باشتریان هەڵبژاردایە.

شێوەکانی زێدەڕۆیی و توندڕەوی

لە لێکۆڵینەوەیەکدا کە نووسەر ساڵی 2006 لەسەر زێدەڕۆیی گەنجانی موسوڵمان لە ئاڵمان بڵاویکردەوە، چەند جیاوازی دەستنیشان کردووە:

لە پلەی یەکەمدا کونزێرواتیو یاخود "خۆپارێزی کۆن" و لایەنگرانی ئەو چەشنە بە گشتیی لە نێوان ئەو مرۆڤە کۆچبارانەدا دەبینرێت کە لە وڵاتانی باوك سالارییەوە هاتوون و پلەی زانستیی مرۆڤ لەو وڵاتانەدا زۆر نزم راگیراوە و داب و نەریتی کۆن لەناویاندا باوە. ئەو شێوە خۆپارێزییە پێویستیی ئەوتۆی بە باوەڕی ڕاستەقینەی ئایینییەوە نییە، بەڵام زۆربەی ئەو کەسانە، بۆ نیشاندانی هەڵس و کەوتی خۆیان، ئایینیان وەك کەرەسەیەك بەدەستەوە گرتووە. ئەو زۆرەملی و تووڕەیییەی لەو فەزا و بارودۆخەدا پێك دێ، وڵاتانی میوان ناگرێتەوە و زۆرتر بە شێوەیەکی فناتیکانە ئەندامانی خودی بنەماڵەکان دەگرێتەوە. بیانووشی ئەویە کە ڕەنگە قورس و قایمی و یەکپارچەیی و تەواوەتی بنەمەڵەکە بخاتە مەترسییەوە. بەتایبەت لەو چەشنەدا ژنان لەژێر گوشار دەخرێن. ئەزموونی ئەو زێدەڕۆییە کوشتنی نامووسی و مارەیی بە زۆرییە.

ئەو مرۆڤە گەنجانەی کە لە بارودۆخێکی کۆمەڵایەتی کزدا گەورە دەبن، زیاتر بەرەو ئەو زێدەرۆییە شۆڕ دەبنەوە کە ناوی "ڕاکردن لە ڕاستەقینە" ی لێنراوە. لێرەدا نە بنەماڵە و نە کۆمەڵگا ئەو توانایییەیان نیە مۆدێل ژیانێکی گونجاو بۆ ئەو گەنجانە دەستەبەر بکەن.

ناهومێدی، بێ بەش بوون و پرێسپێکتیڤ یاخود دووربینییەکی کاریی پڕ لە هەڵە، هۆکارن بۆ ئەوی بەتایبەت گەنجانی کوڕ گرووپی تووڕە و تاوانکارانە پێك بێنن و ڕێگایان بەرەو کاری نالەبار بۆ خۆش بکرێ.

چونکە لە کۆمەڵگا و لەماڵەوەدا حیسابیان بۆ ناکرێت، کەسایەتی و خۆدەرخستنی خۆیان لەو گرووپانەدا دەبیننەوە. ئەو فێنۆمێنە لە هەموو شارەکانی وڵاتانی ئوروپاییدا بە ڕاشکاوی دەبینرێ. لێرەشدا مەرج نییە ئەو مرۆڤانە لەڕووی ئیمان و باوەڕی ڕاستەقینەی ئایینیەوە ئەو کارە بکەن بەڵکوو مۆتۆڕی سەرەکیی تەنیا بارودۆخی سوسیالی و کۆمەڵایەتی ئەوانە. بەڵام ئایین دەتوانێ ببێ بە فاکتۆڕێک بۆ یەکیەتیی و یەکگرتوویی ئەو گەنجانە. بۆ وێنە ئەگەرچی گەنجێکی تورك و عەرەب نەتوانن یەکتر تەحەمول بکەن، بەڵام لەهەنبەر گەنجانی رووسی یاخود ئایینەکانیتر زۆر بە گورجی یەکدەگرن.

هەروەها تاقمێك بە ناوی "پێشرەوی ئایینی" هەن کە دووریی لە داب و نەریتی کۆنی ئیسلامی و ئایینی دەکەن و خۆیان بە پێش سواری شۆڕشی ئایینی- سیاسی دادەنێن. ئەو فۆرمە بۆ قوتابیانی زانستگەی وڵاتانی عەرەب بە تایبەت و دنیای ئیسلام بە گشتی، جێی سەرنجە. لە پێشدا خۆیان لە ژینگەی بنەماڵەکەیان دوور دەخەنەوە و خۆیان بە تەنیا دەهێڵنەوە و دەبنە پاروویەکی هاسان بۆ گرووپە رادیکاڵەکان.

لێرەدا دوو روانگە بەدی دەکرێ: ئیسلامی بوون لە رووی باوەڕەوە و گێرەشێوێنی و هاندان بەرەو جیهادی جیهانیی ئیسلام. پێشتر ئیسلامیستەکان بەسەر دوو گرووپی سەلەفی و جیهادیستدا دابەشکرابوون کە هیچ پەیوەندییەکی ئەوتۆیان لەگەڵ یەکتردا نەبوو. هەردووکیان خۆیان بە هەڵبژاردە و پێشرەو بۆ دنیای ئیسلام دەزانی و هەوڵی ڕاکێشانی گەنجانی ئیسلامییان لە توێژە ناوەڕاستەکانی کۆمەڵگاوە بۆ لای خۆیان دەدا. سەلەفییەکان پێشتر سیاسی نەبوون و لەسەر ئەو باوەڕە بوون کە کۆمەڵگای ئیسلامیی بەهۆی داب ونەریتەوە گۆڕانکاری بەسەردا دێت نەك بەهۆی سیاسەتەوە. دروشمیان ئەوە بوو: **"سیاسەت پیس و چەپەڵە، خۆتانی لی دوور بخەنەوە"**. بە پێچەوانەی جیهادیستەکان خۆیان لە هەڵس و کەوتی تووڕە دوور دەخستەوە.

ئەو جیاوازییە ئیتر لە دنیای ئەمڕۆی سەلەفی و جیهادیستەکاندا بەدی ناکرێ. لەڕاستیدا کێشە و بەربەرەکانی نێوان سەلەفییەکانی عەرەبستانی سعوودی و شیعەکانی ئێران خۆی لە پانتاییەکی گەورەتردا دەبینێتەوە. ئەو دوو هێزە ناوچەییە لە زۆربەی کێشەکانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا بە شێوەی ڕاستەوخۆ چالاکییان هەیە و بەشدارن. بەتایبەت لە سووریا لایەنگرانی هەردوولا زۆر چالاك بەشداری دەکەن. ئێران پشتیوانی لە رژیمی ئەسەد دەکا و سعوودیەکان لە پشت ئیسلامیستەکان ڕاوەستاون. سەلەفییەکانی وڵاتانی ئیسلامی و هەروەها هی ئورووپا کە پێشتر هیچ هەڵوێستێکیان لەسەر کێشەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست نە دەگرت، ئەوڕۆ لە لایەن سعوودیەکانەوە بە هوموو چەشنێك دژ بە دنیای رۆژئاوا و ئێران هان دەدرێن. شاروەندانی کەمینەی شیعە کە چەندین ساڵە لە هێمنی و سوڵحدا لەو ناوچەیە دەژین، ئێستا لە لایەن سەلەفییەکانەوە ژیانیان پێ تەنگ و تاڵ کراوە.

جاران بۆ ئەوی مرۆڤ بتوانی بچیتە ناو ڕیزی سەلەفییەکانەوە دەبوو ساڵیانی درێژ دەورەی ئایینی ببینێ، زۆربەیان مەقام و کاری باشیان لە ناو کۆمەڵگادا هەبوو و بە باشیی بە زمانی عەڕەبی ئاخەفتنیان دەکرد. ئەوڕۆ ئەو تایبەتمەندییانە بە ڕاشکاوی هاتۆتە خوارەوە و زۆربەیان مرۆڤی بێ کار و تاوانکارن و ... دەرکەیان بۆ هەموو کەس ئاواڵە کردووە. تەنانەت تاقمێك لە گەنجانی ئورووپایی بەهۆی ئیزۆلەبوونییان لە کۆمەڵگادا و بۆ خۆ دەرخستن، خۆیان لەو گرووپەدا دەبیننەوە. ئەگەر چاوێك بە بریتانیای گەروره، هولەند، بێلژیك، دانمارك، ئاڵمان یا فەرانسەدا بگێڕین، بە ڕاشکاوی دەبینن گەنجانی موسوڵمان زیاتر و زیاتر خۆیان لە کۆمەڵگای وڵاتە ئورووپاییەکان دوور خستۆتەوە و جەغزێکیان بە دەوری خۆیاندا کێشاوە و دنیایەکی تازەیان بۆ خۆیان دروست کردووە. مرۆڤی سەلەفی وەك ئەنجم چۆدەری " Anjem Choudary" لە بریتانیا بە عالمی ئاشکرا دژ بە دێموکراسیی ئورووپایی پرۆپاگەندا دەکا و داوای جیهادی ئیسلامی لە ئورووپا دەکات و دەیهەوێ

له ناوەڕاست شاری لەندندا شەریعەتی ئیسلامی بەڕێوە بەرێت. سەیر ئەوەیە ئەو کارە لە لایەن بەرپرسانی کلیسای وڵاتەکەوە بە ناوی تۆلەرانس تەحەمول دەکرێت!

بە ناوی تولەرانسەوە لە ناوەڕاستی ئوروپا ئیزن بە گرووپی رادیکاڵی ئیسلامیی دەدرێ کۆمەڵگای تایبەت بەخۆیان هاوتەریب لەگەڵ کۆمەڵگای ئوروپایی دروست کەن. بەو کارە نەتەنیا ژنانی ئیسلامی لەژێر بەند و یەخسیری خۆیان ڕادەگرن بەڵکوو بارودۆخی ئەمنی وڵاتەکەش دەخەنە ژێر مەترسییەوە. لە زۆربەی شارەکانی وڵاتانی ئوروپایی بۆ وێنە لە شاری لەندن بەشێکی شارەکەیان بۆخۆیان تەرخان کردووەکە تێیدا تەنیا یاساکانی ئیسلامی حکوومەت دەکەن؛ سیاسەتوانان و کاربەدەستانی ئەمنی ناوچەکە دەستیان لەو بەشەی کۆمەڵگا شتۆتەوە و هیچ دەخاڵەتێکی تێدا ناکەن. ئەگەریش بەهۆی کارەساتێکەوە، بیانهەوێ هەڵوێست پیشان بدەن، ئیتر زۆر درەنگ بووە. تۆوی تەقینەوەیان لەناو مێشك و دڵی گەنجانی موسوڵماندا وا چاندووە کە هەمووکات چاوەڕوانیی کاری توورەیی، تەقینەوەی بۆمب و کارەساتێك دەکرێت.

لێرەدا پرسیار ئەوەیە : **"کێ دەتوانی ئەو شەپۆلە ماڵوێرانکەرە رابوەستێنێ؟"**

زۆربەی ئەو موسوڵمانانەی لە ئوروپا دەژین بە دوور لە کاری سیاسین و ئارەزووی باشترین بارودۆخ و داهات بۆ منداڵەکانیان دەکەن. ئەگەر ئەو بەشەی کۆمەڵگا بەچاوی تێرۆریست سەیر بکرێن، کارێکی هەڵەیە و مەترسییەکە بۆ تێکدانی ئاشتی. بەڵام لێرەدا ئەو بەشە زۆرینەیە کە کەمتر هەڵوێست لەهەنبەر توورەیی کەمینەی موسوڵماندا دەگرێت، جێی پرسیارە. دیارە ئەوان دەتوانن خۆیان لە کەمینەکە جیا بکەنەوە، بەڵام زۆر ئەستەم دەکرێ ئەو بەشە دژ بە فناتیکەکان ئورگانیزە بکرێن. تەنیا کاری ئەو زۆرینەیە بۆتە چاولێکردنی بێ هەڵوێست و بێ لایەن.

بازنەیەکی شەیتانی پێك هاتووە کە لە لایەکەوە کەمینەکە بەهۆی چالاکبوونیەوە ترسێکی یەکجار زۆری خستۆتە ناو کۆمەڵگای ئورووپاییەوە و لە لایەکیتریشەوە بەهۆی ناچالاك بوونی زۆرینەکە، هەموو موسوڵمانەکان بە یەك چاو سەیر دەکرێن و لە ڕوانگەی ئورووپاییەکانەوە هەموو سەلەفی و ئیسلامیست دەنوێنن.

دیارە هیچ موسوڵمانێکی ئاسایی پێی خۆش نیە بەردەوام ئایینەکەی تاوانبار بکرێ، هەروەها هیچ گەنجێکی خوێندکاری موسوڵمان لە ئووروویا خۆی بە بەرپرس بۆ کاری نالەباری سەلەفییەکان و جیهادیستەکان یاخود تێرۆر لە وڵاتە ئیسلامییەکان یا بەردەبارانی ژن لە ئێران دانانێن. بەڵام کاتێ ژمارەیەکی زۆر لەو ئیسلامییە ئاساییانە دژ بە کاریکاتۆری محەمەد دەچنە سەر شەقامەکان و هەڵوێست لەهەنبەر فیلمێکی دژ بە ئیسلام دەگرن، مرۆڤ چاوەڕوانی ئەوە دەکات کە بە هەمان شێوە تاقمێك لەو موسوڵمانە ئاساییانە دژ بە کاری تووڕەی سەلەفییەکان و جیهادیستەکانیش بڕژێنە ناو شەقامەکان و مەحکوومیان بکەن. چونکە ئەوکارە نەتەنیا دژ بە کەرامەتی ئیسلام وەك ئایینەکەیانە، بەڵکوو داهاتووی منداڵەکانیشیان لەو کۆمەڵگایەدا خەوشدار دەکا. هاوکات کاربەدەستانی وڵاتە ئورووپاییەکان و هەروەها بەرپرسانی ئایینی وڵاتەکانیش دەکەونە ژێر پرسیارەوە، کە بۆچی پێش بە چالاکیی ئەو مرۆڤە تووڕانە ناگرن.

موسوڵمانە لیبرالەکان بە پێچەوانەی کۆنزێرواتیوەکان خۆیان وەك گرووپی گەورە ئورگانیزە ناکەن، چونکە ئەوان خۆیان وەك تاك سەیر دەکەن. هەروەها بە پێچەوانەی زێدەڕۆکان هیچ خواست و مەیلێکیان بۆ وەدەستهێنانی هێز و کارتێکەریی سیاسی لە ناو کۆمەڵگادا نییە. لێرەدا تەنیا ئەو بێ دەنگی و هەڵوێست نەگرتنەیان دەبێتە هۆی ئەوی سەلەفی و جیهادیست خۆیان بە نوێنەری هەموو موسوڵمانان دابنێن و بەناوی ئەوان چالاکیی ئیسلامی بکەن.

پێشتر، تورکەکان بەتەنیایی گرووپی خۆیان هەبوو و عەرەب و ئێرانیش هیچ پەیوەندییەکیان بە یەکەوە نەبوو، ئەمڕۆ سەلەفی و جیهادیست هەموویانی لەژێر یەك چەتردا کۆکردۆتەوە و هەموویان بە یەك زمان قسە دەکەن. مەترسی گەورە بەتایبەت لەئاڵمان ئەوەیە کە ئەو گرووپانە دەیانهەوێ بە شێوەی یاسایی وەك ڕێکخراوە مەسیحی و یەهوودیەکان کارتێکەرییان لەسەر کۆمەڵگا هەبێ و چالاکیی سیاسی بکەن.

دیارە کۆمەڵگاکانی ئورووپایی لە سەدەی 21 بەملاوە بەرەو پێکەوە ژیانی نەتەوە جۆراوجۆرەکان هەنگاو هەڵدێنن و هەندێک پێداویستیی ژیان وەك خویندن، کار و مافی مرۆڤ زیاتر سێڵاوی هاتنی مرۆڤی وڵاتانی هەژار بۆ وڵاتە ئورووپاییەکان خۆش دەکات. لێرەدا ئەگەر کاربەدەستانی ئەو وڵاتانە بە پلانی پێشتر داڕێژراو بۆ ئەو مرۆڤانە و ئیزن نەدانی ئیزۆلیرەبوونیان لە کۆمەڵگادا و هەروەها یاساخ کردنی گرووپە توورەکان، بارودۆخێکی باش و لەبار بۆ ئەو مرۆڤانە دروست بکات، ڕەنگە داهاتووی پێکەوە ژیانی ئارام و هێمنی بەشدارانی کۆمەڵگا گارانتی بکرێ. ئیسلامییەکان دەبێ فێر بن بەشێوەیەکیتر لەگەڵ ڕەخنەگرتندا هەڵس و کەوت بکەن. مرۆڤی ئاڵمانی دەبێ فێر بن کە تەنانەت کەسێکی موو ڕەشی مەڕاکیشیش دەتوانێ ئاڵمانی بێ. دیارە کێشەی وڵاتانی ئیسلامی کارتێکەریی لەسەر کۆمەڵگای ئاڵمان و وڵاتانیتری ئورووپاش دادەنێ و دەبێتە هۆی گۆڕانی پێکەوە ژیان و توورەیی مرۆڤی هەموو لایەنەکان.

مەزنترین ئارەزوو و هومێدی من ئەوە بوو کە گەنجانی موسوڵمان لێرە بە فێربوونی زانست و پیشەسازی و هەروەها گەورەبوون لە وڵاتی ئازاددا، چێژی ژیانی ئازاد و مودێرن بۆ وڵاتانی ئیسلامی بە دیاری بەرن. بەڵام کێشەی ئیدیۆلۆژیکی و ستروکتووری ئیسلامی کۆمەڵگای ڕۆژئاوا و هەروەها دژایەتیی بەشێکی بەرچاوی ئورووپاییەکان لە هەنبەر

ئیسلامیەکان، کارتێکەریی پێچەوانەی هەبووە. بە تایبەت لە ئاڵمان هەڵسو کەوتی سەیر و سەمەرە کە تەنانەت لە کازابلانکا و ئیستانبوولیش ئیتر باویان نەماوە، هەمیسان لە نێوان موسوڵمانانی ئێرەدا زیندوو کراونەوە. هاوکات لەگەڵ ئەوەشدا لە وڵاتانی ئیسلامی دژ بە فناتیکەکان بەرگری و شۆڕش دەکرێ، لێرە بیری فاشیستیی سەلەفی و جیهادیستی زیاتر و زیاتر پەروەردە دەکرێت. لێرە ویرووسی نەخۆشییەکە زۆر چالاکترە لە ویرووسی وڵاتانی ئیسلامی.

بۆ لەناوبردنی ئەو ویرووسە دەبێ هەردووك لایەنەکان بە شێوەی بەردەوام چالاکی بکەن. بێ لایەنی و بێدەنگی بە ڕادەی خودی سەلەفی و جیهادیستەکان بۆ کۆمەڵگای ئورووپایی مەترسیدارە.

قسەی کۆتایی

کۆمەڵناس و سیاسەتوانی زانستیی وەك ئێرنست گێلنەر "Ernest Gellner" و فرانچیس فوکویاما "Francis Fukuyama" ئیسلامگەرایی وەك جووڵانەوەیەك دەبینن کە ئەمڕۆ ڕۆڵ و کارتێکەرییەکی بۆ دنیای ئیسلام هەیە کە هاوچەشنی ئەو کارتێکەرییانەیە وا سوسیال – ناسیۆنالیستەکانە لە کۆتایی سەدەی نۆزدە و سەرەتای سەدەی بیستەمدا لە ئورووپا بوویان. من خۆم دنیای ئیسلام وەك پیاوێکی پیری بێ دەستهەڵات دەبینم کە گۆچانێکی بەدەستەوەیە و بە تووڕەیی لە دەوری سەری خۆی هەڵدەسووڕێنێ و هەر کەس لێی نزیك بێتەوە، پلارێکی تێدەگرێت. ئەو دەهۆڵ و هەراوهوریایەی ئیسلامیستەکان بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانیان وەڕێیان خستووە، بۆ من نەک هەر نیشانەی بەهێزبوون نییە بەڵکوو تەنانەت هی بێ هێزیی ئەوانە؛ ڕاست وەك نەڕاندن و هاوار کردن لە لێرەوارێکدا. بەڵام هەر ئەو بێ هێزییەی ئیسلامیستەکانە کە مەترسیدارە.

فاشیزم لە ناو نەتەوەکانی ئاڵمانی و ئیتالیایی لە فازێکی هاوکاتدا پێکهات، سەردەمێك کە ئەو وڵاتانە بۆ وێناکردن لە نێوان بارودۆخی فەرهەنگی و ناسنامەی نەتەوییان، لەگەڵ دنیای ڕاستەقینە زۆرانیان دەگرت. **ئێمە لێرەین، لەولاش ئەوانیترن کە دوژمنی ئێمەن و لێمان دوورن**. بە شێوەیەکی هاوچەشن موسوڵمانانی جیهان لە بەرێك کە لە مابەین خوازیاریی سوننەتیی ئایینیی لە لایەکەوە و زانست و ژیانی ڕاستەقینە لە لایەکیترەوەیە، ڕاوەستاون. بارودۆخێکی هاوچەشن لە سەدەی بیستەمدا دوو جار جیهانی تووشی کارەسات کرد. ئیسلامی فاشیستی لەو سەردەمەدا پێکهات و تا ئەورۆش لایەنگرێکی زۆری هەیە. بەڵام خۆهەڵواسین بە فاشیزمەوە و هێزگرتن و هەڵمسان لە فازێکی تایبەتیی کاتیدا هیچ سوودێکی ئەوتۆی نابێ چونکە بەهۆی

ئەزموونەکانی مێژوویی، فاشیزم بەردەوام نامێنێ و زۆر بە زوویی توونا دەبێ. مانی فاشیزم بە شەڕ، شوشتنەوەی مێشکی مرۆڤ و قوربانیدانەوە، بەستراوە. بەڵام لە کۆتاییدا فاشیزم هەمیشە شکەستی هێناوە. پرسیار تەنیا ئەوەیە: چەندە درێژەی دەبێ؟ یاخود بە چ نرخێك ئەو سەرکەوتنە تەواو دەبێ؟ بەداخەوە تا فاشیزم لە ئورووپا چۆکی پێ دادرا، چەندین ملیۆن مرۆڤ لەو شەڕەماڵوێرانکەرەدا گیانیان لە دەست دا. شارەکان و ژینگەی مرۆڤ و ئاژەڵ لە ناو چوون و تەنانەت دوای زەفەربردنی وڵاتە یەکگرتووەکان بەسەر ئەو دێوەزمە ماڵوێرانکەرەشدا، بۆساڵیانی درێژ شەڕی سارد لە نێوان رۆژئاوا و رۆژهەڵات دەستیپێکرد. بلێی تا ڕووخانی فاشیزمی ئیسلامی، مرۆڤ بتوانێ لەو مەیدانی شەڕەدا بە زەرەر و زیانێکی کەمتر رزگاریی بێ؟ ئایا ماگنەتیزمی مودێڕنیتە و دێموکراسییەت دەتوانن لە کۆمەڵگای ئیسلامیدا بارودۆخێکی ئەوتۆ پێکبێنن کە بە هەڵسەنگاندن لەگەڵ وڵاتەکانی رۆژئاوا، قوربانی کەمتر بدرێ یاخود ژینگە و بوونەوەرەکانی زیانێکی ئەوتۆیان لێ نەکەوێت؟ بڵێی بێ ئاگایی و بێگانەیی مرۆڤ لە وڵاتە ئیسلامییەکان بۆ کاری بەکۆمەڵ و هاوبەش بۆ بەڕێوەبردنی ژیانێکی پڕ لە هێمنیی ، هیچ ئاکامێکی بەدوادا نەیەت؟

رەنگە مرۆڤ لە میسر پێشی بە دروستکردنی وڵاتی ئیسلامیی برایانی موسوڵمان گرتبێ، بەڵام ئەوە بەمانای کۆتایی هێنان بە ئیسلامیزم بە گشتیی نییە. تەنانەت بە مانای لەناوچوونی برایانی موسوڵمانیش نییە، چونکە هەر وەك پێشتریش باسمان لێوە کرد، ئەوان نەك هەر لە میسر بەڵکوو لە نیزیکەی حەفتا وڵاتی جیهانیدا چالاکییان هەیە و تۆڕێکی گەورە بە دەرەتانی ماڵیی یەکجار زۆرەوەیان پێکهێناوە.

بەڵام هیوادارم بارودۆخ بۆ پێکهێنانی وڵاتێکی ئیسلامی بە ئیسلامیستەکان تەنگ بکرێت. مەلاکانی ئێران توانیان چەند ساڵ پێش ئێستا وڵاتێکی ئیسلامی دیکتاتۆر پێکبهێنن و خۆیان لەژێر سێبەری شەڕی

ساردا بشارنەوە و بە هۆی چاڵاوی نەفتی وڵاتەکە و بارودۆخی سیاسی و ئابووری خۆیانەوە، سەرەڕای دابڕان و ئیزۆلەبوونیان لە زۆربەی وڵاتانی دنیا، خۆڕاگریی بکەن. بەڵام لە چەند ساڵی رابردووەوە زۆر ئەستەم دەکرێ دیکتاتۆرییەکی ئاوا دژ بە مرۆڤ خۆڕاگری بکا یاخود یەکی نوێ دروست بکرێت، چونکە بە جیهانی بوون و بەستراوەیی ئابووریی جیهانی بە یەکەوە و هەروەها پەیوەندیی مودێرنی مرۆڤ لەسەر ئەم هەردە پێش بە دروستبوونی دۆڵپای وەك مەلاکانی ئێران دەگرێت. تەنانەت دیکتاتۆریی وەك کۆریای باکوور یا تورکمەنستانیش ناتوانن درێژە بە ژیانی خۆیان بدەن.

لە کۆنفرانسێك کە ساڵی 2013 لە برلین گیرابوو، باسێکم لەگەڵ سیاسەتوانی زانستیی ئەمریکایی بەناوی فرانچیس فوکویاما " Francis Fukuyama" لەسەر تێزێك بە ناوی کۆتایی مێژوو "End of History" دامەزراند. دوای رووخان و لێکبڵاوبوونەوەی وڵاتە کومونیستەکان بە گشتی و رووسیە بەتایبەت، فوکویاما لەسەر ئەو باوەڕیە کە سیستەمی دێموکراتی لیبرالی وەك تەنیا ئاڵترناتیو جێی ئیدیۆلۆژی وڵاتانی رۆژهەڵات دەگرێتەوە. من لێم پرسی، ئایا دێمۆکراتیی و ئازادیی وڵاتە ئیسلامییەکانیش دەگرێتەوە؟ ئەو گوتی:

"بە بڕوای من ئیسلامیزم کۆتایی پێ نایە، چونکە پوتێنسیالی ناهومێدیی لە ناو گەنجانی موسوڵمان یەکجار زۆرە و پەرەسەندنی ئابووریی زۆربەی وڵاتانی ئیسلامیی زۆر نزمە. بە پێچەوانەی چین کە وردە وردە بارودۆخی ئابووری جیهانیان لەژێر باڵی خۆیان گرتووە، لە وڵاتانی ئیسلامیی بە ڕاشکاویی و گورجی بەرەو وەستان دەڕوا. دیارە بەهۆی ئینتێرنێت و کەرەسە پەیوەندییەکانی جیهانییەوە، ئەو وڵاتانە دەتوانن بزانن لە دنیادا چی ڕادەبرێت. رەنگە مرۆڤ بتوانی بەهۆی مانگرتن یاخود چالاکیی سیاسی یەك یا دوو دیکتاتۆریش بڕووخێنێ، بەڵام دوای ماوەیەك تێدەگەن کە بەهۆی بارودۆخی کزی ئابووری هیچ

گۆڕانکارییەکیان بۆ بەڕێوە ناچێت. ڕەنگە شۆڕشێك لێرە و رووخانێك لەوێ پێك بێ، بەڵام هەمووشتێك هەر وەك خۆی دەمێنێتەوە. تەواو ئەو بارودۆخە بۆ ئیسلامییە فەناتیکەکان جا هەر نێویکیان لەسەر بێ، وەك زەوییەکی پڕ پیت و بەرەکەت وایە. ئیسلامییەکان ڕەنگە نەتوانن وڵاتێکی ئیسلامی سەربەخۆ پێکبێنن، بەڵام لەسەر تەرم و پەیکەری رووخاوی بەجێماوەی وڵاتەکان یاسای شەریعەت دادەمەزرێنن وەك لە عێراق، سوریە، لیبی، سومالیی، ئەفغانستان و مالیا ئەنجامیان دا. چەند فاکتۆرێك کارتێکەری ڕاستەوخۆیان بۆ پێکهێنانی ئەو بارودۆخە هەیە:

- 65 لە سەدی موسوڵمانانی جیهان تەمەنیان لەژێر سی ساڵە.
- پلەی بێکاریی لەناو گەنجاندا بە ڕادەیەکی یەکجار زۆر گورج دەچێتە سەرێ.
- وزە و پۆتێنسیالی تووڕەبوون وەك ڕژانی نەوت بۆ ناو ئاورە و وێناچێ وزەی ئەو گەنجانە وا بە زوویی بەرەو ماندوویی بڕوا، چونکە کێشە دروستکردن لە کۆمەڵگای ئیسلامی زۆر ساکارترە هەتا ڕێگاچارە دۆزینەوە بۆ کێشەکان.
- بەرپرسانی وڵات خۆیان بە کێشەی وڵاتەکانەوە ماندوو ناکەن، هیچ ئالترناتیویکیتر بۆ گەنجان نامێنێتەوە و بە ناچار بەرەو بزوتنەوە ئیسلامییەکان وەڕێ دەخرێن.

ئیسلامیستەکان باوەڕیان بە ڕیفۆرمی ئابووری و سیاسی نییە. مافی حاکمییەتیان بە خودا ئەسپاردووە و خەڵکیان لە بەدەستەوەگرتنی چارەنووسی خۆیان دوور خستۆتەوە. ئەوان باوەڕیان بە بەربەرەکانی هەمیشەیی خودا دژ بە تووڕەیی لە جیهاندا هەیە، کە ئەنجامەکەی زەفەربردنی "چاکە" بەسەر "خراپە"یە. تەنیا ئەو کاتەی وڵاتی خودایی دانەمەزرابێ، تەنیا ئەو کاتەی هەموو مرۆڤی جیهان نەبووبێتن بە موسوڵمان، ئاشتیی و خۆشیی جیهان داناگرێ. تا گەیشتن بەو کاتە، جیهاد بەشێوەی بەردەوام درێژەی دەبێ.

هاوکات بەو هۆیەی ئایینی ئیسلام هێندە شاخ و باڵ لێ بۆتەوە و هێندە گرووپی جیاوازی لێ ساز کراوە و هیچکامیشیان ئەویتر بە ڕێگای ڕاست دانانێن، یەکبوونی موسوڵمانانی جیهان تەنیا وەك خەون و خەیاڵی لێ هاتووە. تەنانەت محەمەد کاتی خۆی پێش بینی کردبوو کە ئیسلام بەسەر 72 ڕێگادا بڵاو دەکرێتەوە کە 71 لەوان دەچنە ناو جەهەنم و تەنیا یەکیان دەچێتە ناو بەهەشت. سەیر ئەوەیە کە هەرکام لەوان خۆیان بە گرووپە بەهەشتییەکە دادەنێن."

کێشەکانی سوریا، لیبی، ئەفغانستان، پاکستان، عێراق، لوبنان و یەمەن، گەورەبوونەتەوە و هەڵمسانی فەناتیکەکان لە وڵاتانی خەلیج و شەڕی باوەڕی نێوان ئێران و عەرەبستانی سعوودی، هەر هەموویان زەمینەی شەپۆلێکی نوێ بۆ رادیکالبوون ساز دەکەن کە زۆر بە هێزتر دەبێ لە هەموو ئەوانەی پێشوو، چونکە ئەو شەڕ و لێکدانە تەنیا سنووری وڵاتە ئیسلامییەکان ناگرێتەوە، بەڵکوو ئەو شانۆیە جیهان دادەگرێ. تەنانەت ئیسلامیستەکان لە ڕۆژئاوا زۆر هاسانتر دەتوانن خۆیان ئۆرگانیزە بکەن و لایەنگری ئیزۆلەکراوی ناو کۆمەڵگاکان فریو بدەن. سوسیال ناسیۆنالیستەکانی ئاڵمان دوای 12 ساڵ شکەستیان خوارد. کومونیزم توانی 72 ساڵ خۆڕاگریی بکات. ئیسلامیستەکان سەرەڕای ئەو هەموو شکەستەیان پەیتا پەیتا لایەنگری نوێ بۆ لای خۆیان ڕادەکێشن، چونکە خۆیان بە خودا و پلانی ئەوەوە هەڵواسیوە.

بە بڕوای من فاکتەرێکیتریش بۆ سەرکەوتن دەبێ لێی زیاد بکرێ ئەویش گوشاری لاوەکییە، کە فاشیستەکانی ئاڵمان و ژاپۆنی هێنا سەر ئەژنۆ. لە ژاپۆن دێموکراسی ئەو کات پێکهات کە قەیسەریان لە ئاسمانەوە بەرەو زەوی خولار کردەوە. دێموکراسی لە ئاڵمان ئەو کات دەستیپێکرد کە پلان و ویستی هیتلێر بۆ خەڵکی روون بۆوە و

کەسایەتییەکەیان لە پێشەواوە بۆ مرۆڤێکی خوێنڕێژ بە خەڵکی ناساند. بەڵام لە دنیای ئیسلامدا هیچ کەس ئەو غیرەتە بەخۆی نادا کە هێزی ئاسمانی لەژێر پرسیار دابنێت و رەخنەی لێ بگرێ. وێدەچێ زۆربەی موسوڵمانانی جیهان ئەستەم تێ بگەن کە ئازادیی و دێموکراسی ناتوانن خۆیان لەگەڵ بوونەوەرێکی نەبینراوی ئاسمانیی سازگار بکەن کە لە رێگای دوورەوە کونترۆڵ دەکات. نایانەوێ تێ بگەن کە ئەوە نەك باوەڕ بەڵکوو کردەوەی مرۆڤە کە بڕیاردەرە و هیچ ئیدیۆلۆژییەکی ئەم جیهانە شایانی ئەوە نییە کە مرۆڤ، مرۆڤی تر بکوژێ یاخود گیانی خۆی بۆ فیدا بکات.

تەواو